

38
22
Ф49

Ким
Филби
МОЯТА
ТАЙНА
ВОЙНА

героика и приключения

Ким Филби

Моята тайна война
Спомени на съветския разузнавач

ПРЕДГОВОР

Тази книга не е детективен роман, в нея няма нищо измислено. Във всеки неин ред има истина, реални хора, събития и факти, с които се е налагало да се сблъска в живота авторът – забележителният разузнавач на нашето време Ким Филби.

Неговото име е добре известно по всички континенти. Преди осемнадесет години, когато Ким Филби, ас на английското разузнаване и един от неговите бивши ръководители, се появи в Москва, британската върхушка преживя невероятен шок. Паниката обхвана главните квартири на западните специални служби, вълната на сензационната шумотевица заля капиталистическия свят. Но и днес, след толкова години, на Запад не могат да говорят спокойно за него. Спомени на политически деятели и солидни изследвания на следвоенната история не минават без споменаването на Ким Филби. Той е герой на романи и художествени филми. Пишат му врагове и приятели: едните с проклятие, другите, а те са мнозинството – с възхищение и обич.

Вече шестдесет и четири години съществува съветската държава, с всеки изминат ден укрепват нейното могъщество и авторитет. И винаги с чувство на гордост и благодарност ние говорим за тия, които със собствените си ръце полагаха основите на революцията, защитаваха я, без да жаят силите си, създаваха великото социалистическо братство на народите, чието възплъщение стана Съюзът на съветските социалистически републики.

Ким Филби е сред тия, които още в годините на младостта си заставаха в редиците на революционната борба, които с целия свой съзнателен живот са свързани с идеите на Октомври и със защитата на тези идеи.

Той е роден през 1912 г. в семейството на виден правителствен служител, завършил е привилегирания Кем-бриджки университет. Бащата на Ким Филби, виден английски изследовател на Изтока, дълго време е бил политически съветник на краля на Саудитска Арабия Ибн-Сауд – влиятелна личност сред арабския свят. През студентските си години Филби бил приближен на левонастроените кръгове, поддържал приятелски връзки с членове на кръжока на младите комунисти, оставайки обаче извън редовете на партията. Неговите леви убеждения били известни на университетската администрация, затова след завършването на

университета Филби не получил препоръка за постъпване на държавна служба. Загубил надежда за назначаване на работа в Министерството на външните работи, Филби заминал за Австрия, за да овладее до съвершенство немски език. Във Виена Филби установил връзка с левите среди, включил се в работата по линията на МОПР и на Червен кръст.

През 1934 г., след завръщането си от Австрия, Филби скъсва с миналото и с помощта на влиятелни приятели на баща си и в частност на известния разузнавач Локърт е назначен за извънщатен сътрудник в редакцията на лондонския вестник „Ивнинг стар“. Филби се откъсва от своите политически съмишленици, него все по-често го виждат на приемите на Германското посолство. Скоро той става член на английско-германското дружество, заема открити позиции на германofil, сътрудничи на фашисткото списание „Геополитик“. Неговите прогермански настроения не остават незабелязани от Третия райх. Той често пътува до Берлин, среща се със сътрудници на пропагандисткия апарат на Гьобелс, приема го Рибентроп.

В 1936 г. започва войната в Испания, а само след половин година по препоръка на издателя на „Геополитик“ генерал Хаусхофър и на някои влиятелни десни в Англия Филби заминава за воюваща Испания в качеството си на кореспондент на няколко английски информационни органа. Той пише за положението в страната в лоялен за франкистите дух и след известно време е назначен за официален и единствен кореспондент на вестник „Таймс“ на територията на страната, заемана от Франко. Като журналист Филби се ползува с превъзходна репутация сред метежниците. Франко лично го награждава с орден за забележителни заслуги.

От началото на Втората световна война Филби е главен военен кореспондент на „Таймс“ при Генералния щаб на английската експедиционна армия в Европа. През 1940 г., след разгрома на Франция, той се връща в родината си и получава предложение да работи в английското разузнаване – Сикрет интелидженс сървис (Си-ай-си – СИС). На първо време той е сътрудник на отдела за саботаж към СИС.

За непосветения човек това е невероятна трансформация: за шест години е изминат път от безпартиен комунист до фашистки апологет, от работник на МОПР до сътрудник на най-старата секретна служба на империалистическа държава. По-осведомените ще кажат: „Какво необикновено има тук? В повратните моменти на историята е имало и по-учудващи метаморфози...“

Имало е и навярно ще има, но те нямат отношение към Ким Филби.

От юни 1934 г. Ким Филби започва да работи в съветското разузнаване и остава верен на своите убеждения и идеали.

Кариерата на Ким Филби в СИС е главозамайваща. През 1941 г. той вече получава отговорен пост в контраразузнаването на СИС и се занимава с контраразузнавателното осигуряване на всички военни операции на страните, участнички в антихитлеристката коалиция в Европа. Под негово ръководство се провеждат акции на борба със специалните служби на фашистка Германия, Испания, Португалия. Той осъществява връзката между контраразузнаването на СИС и Министерството на външните работи и скоро става признат „експерт по антикомунизма“. А през 1944 г. му е възложено да оглави особено важния отдел на СИС „за борба срещу СССР и международното комунистическо движение“. С назначаването на този пост Ким Филби същевременно става един от заместник-началниците на цялата секретна служба на Великобритания. През 1946 г. той е награден „за особени заслуги“ с Ордена на Британската империя. За личното обаяние на Ким Филби се носели легенди, а неговото стремително издигане по служебната стълбица даде повод на западната преса да твърди, че скоро той може да оглави цялото британско разузнаване.

През 1946 г. Към Филби е командирован в Турция като резидент на СИС под прикритието на първи секретар на Английското посолство. Тази страна бива избрана не случайно. На южните граници на СССР по това време се подготвяли големи шпионски акции и тяхното организиране можело да се възложи само на най-опитно и отговорно лице.

От 1949 да 1951 г. Ким Филби оглавява мисията за връзки на английското разузнаване във Вашингтон, координира работата на СИС с ФБР и ЦРУ. Благодарение на служебното си положение и личните си връзки Ким Филби прониква в сърцето на американските специални служби.

Като разузнавач Ким Филби не е направил нито една погрешна стъпка, но обективните обстоятелства се стекли така, че върху него паднало подозрение. Все пак през 1955 г., когато в английския Парламент започнали дебати по повод изтичането на свръхсекретна информация от висшите управляващи кръгове, министърът на външните работи на Англия Харълд Макмилън публично снем цялото обвинение от Ким Филби. До 1963 г. Ким Филби продължава да работи от името на СИС в качеството на кореспондент на английските вестници в Близкия Изток. През 1963 г. той отпътува от Бейрут за Москва.

Дълъг, забележителен път изминава Ким Филби като разузнавач.

През цялото това време той получава огромно количество най-ценна информация от Австрия на Делфус, от Германия на Хитлер, от Испания на Франко, от Втората световна война, а после идват и най-суровите години на „студената война“. И през цялото това време под прикритието на буржоазен журналист, дипломат и разузнавач в неговите гърди бие сърцето на комунист. За забележителни заслуги към съветската държава Ким Филби е награден с ордените „Ленин“, „Червено знаме“ и „Дружба между народите“, с юбилейния медал „За воинска доблест. По случай 100-годишнината от рождението на Владимир Илич Ленин“.

Сега Ким Филби, както винаги, е на своя боен пост. Той е пълен с творческа енергия, работи много. Неговият проникателен, жив ум откликва на всичко, което става по света. Той дълбоко се вълнува от събитията и в чужбина, и у нас, у дома. Той обича острата полемика, хокея и поезията, но най-много своята работа.

През 1977 г. на събрание на чекистите, посветено на 100-годишнината от рождението на Ф. Е. Дзержински, в своето поздравително слово Ким Филби каза: „Ако ми се предостави възможност да определям своето желание, ще кажа, че бих желал да поработя още четиридесет и три години в своя роден колектив, сред своите скъпи колеги и приятели.“

Биографията на Филби, неговият жизнен път поразяват мнозина със своята необикновеност. Принадлежащ по произход към управляващата буржоазна класа, обкръжен от комфорта и благополучието на буржоазното общество, той обявява война на своята класа и отдава своите знания, ум, енергия и целия себе си в служба на революцията. Какво го тласка към тази стъпка?

За вникване в същността на подобни явления е необходимо да се обърнем към историята. Преди повече от сто и тридесет години в „Манифест на Комунистическата партия“ Карл Маркс и Фридрих Енгелс писаха: „В периоди, когато класовата борба се приближава към развързка, процесът на разложение в господстващата класа, в цялото старо общество приема такъв бурен, такъв рязък характер, че неголяма, част от господстващата класа се отрича от него и се присъединява към революционната класа, към тази класа, на която принадлежи бъдещето.“¹

Октомврийската революция в Русия ознаменува началото на нова епоха в историята на човечеството. За милиони и милиони трудещи се от всички кътчета на Земята тя стана символ на близкото освобождение. Най-големите умове на стария свят горещо я приветстваха. Но още от

1. Маркс, К. и Фр. Енгелс, Соч., 2-ро изд., т. 4, с. 433.

първите дни на своето съществуване младата Съветска република се оказва в огнения обръч на чуждата интервенция и на гражданската война. След това настъпиха неколкогодишен отдых, възстановяване на разрушеното стопанство, поставяне на основите на нов живот и отново облаци на хоризонта – фашистката кафява чума плъзна из Европа. Хитлер заграби властта в Германия, Япония нахлу в Китай. Започна формирането на съюза на държавите от оста. Най-вероятната перспектива в развитието на международната обстановка по това време беше разпалването на война – нападение срещу Съветския съюз. Именно през тези години става оформянето на Ким Филби, неговото духовно съзряване.

Английският писател Петрик Сийл, без ни най-малко да ни симпатизира, в своята книга „Дългият път до Москва“, посветена на Ким Филби, характеризира тогавашната обстановка по следния начин:

„Разочаровани от предателската политика на социалдемократите и напласнени от фашизма, левонастроените младежи обърнаха взор към Съветска Русия, която започна все по-силно да пленява тяхното въображение. По времето, когато капиталистическият Запад, изпадна в състояние на най-дълбока икономическа депресия, Русия започна изпълнението на своя първи, наистина херкулесовски петилетен план. В Съветска Русия за всички хора имаше работа, а използването на нейните ресурси стана държавна политика. В същото време, когато капиталистическите страни бяха в състояние на упадък, икономиката на СССР триумфално се развиваше. Съветският съюз стана привлекателен за мислещите хора на Запад не само заради неговите успехи в областта на икономиката, но и благодарение на значителните постижения в културното строителство: Русия ценеше своите учени, когато на Запад по същото време те оставаха без работа; съветската преса широко популяризираше не кинозвезди и гангстери, а писатели; където и да се появеше пред съветските хора Максим Горки, него възторжено го приветстваха, произведенията му се продаваха в милиони екземпляри. Руските филми спечелиха световна известност. Но най-главното се състоеше в това, че Русия не приличаше на никоя, друга нация; за комунистите от тридесетте години, в чиито очи национализмът беше дискредитиран от Първата световна война, Русия стана еталон на ново световно общество.“

Това бяха велики, бурни години на рушене на старото и на изграждане на новото. По това време Максим Горки задаваше въпроса „С кого сте вие, «майстори на културата»?“. И този въпрос се отнасяше до всеки, който мяркаше в силата на доброто и светлината, чиято съвест можеше да се примири с варварството на фашизма, който не се смяташе за

ограничен човек.

Ето какво разказва самият Ким Филби за обстановката, в която се формира неговият мироглед:

„Моето решение активно да се боря против реакцията не беше резултат на внезапно покръстване в новата вяра. През 1929 г., когато постъпих в Кембриджкия университет, моят мироглед все още не беше оформен, но още тогава моите симпатии и привързаност бяха на страната на бедните, слабите, унижените, а не на страната на богатите, властниците и надменните. Първите размишления върху политиката ме доведоха при лейбъристите и аз веднага станах член на дружеството на социалистите. Две години редовно посещавах събранията на това дружество, но в дейността му участвах малко. Четенето на политическа литература постепенно ме доведе до мисълта, че английската Лейбъристка партия е много далеч от талвега на световните леви сили. Но истинският повратен момент в моя мироглед настъпи през 1931 г. – годината на пълна деморализация и поражение на Лейбъристката партия. Колко невероятно безпомощна се оказа тази партия пред силите на реакцията в периода на кризата! А когато избирателите, смятащи се за изпитани в политиката, отстъпиха под натиска на кресливата цинична пропаганда, у мене възникнаха сериозни съмнения в действителността на буржоазната парламентарна демокрация изобщо...

Поражението на лейбъристите през 1931 г. за първи път ме накара сериозно да се замисля над въпроса, накъде отива тази партия. Аз започнах да вземам по-активно участие в дейността на университетското дружество на социалистите и през 1932–1933 г. станах негов касиер. Това ми позволи отблизо да се запозная с левите течения, които се отнасяха критично към Лейбъристката партия. Усиленото четене на класиците на европейския социализъм се редуваше с горещи, понякога много бурни спорове. Това беше бавен и мъчителен процес: преходът от социалдемократическите възгледи към комунистическите за мене трая две години. И едва в последния курс в Кембридж, през лятото на 1933 г., аз отхвърлих всички съмнения. След като се дипломирах, твърде реших да посветя своя живот на делото на комунизма.“

В тази книга, предложена на вниманието на съветския читател, Ким Филби не разказва за този дял от своята биография.

Това издание запазва основната канава на повествованието, публикувано преди години на Запад и в ня-кои социалистически страни. Когато книгата за пръв път излезе в Англия, английският историк и професор от Оксфордския университет Хю Тревър Роупър писа:

„Повествованието на Филби се опира на фактите, неговите оценки са всеобемни и основателни, направените от него портрети и характеристики са точни и безпристрастни, а някои от тях – унищожителни. От историческа гледна точка всичко е безупречно.“ Бившият английски разузнавач, сега известен писател Греъм Грийн казва за книгата на Ким Филби: „Това съвсем не е книгата, която очаквах враговете на Филби. Това е честно, хубаво и увлекателно написано произведение. Всичко, което е разказано в нея, е по-завладяващо в сравнение с който и да е известен на мене разузнавателен роман. Предричаха пропаганда, но нея в книгата я няма.“

Разказа за работата си като съветски разузнавач авторът ограничава в годините на своята служба непосредствено в английската СИС. Той разкрива сложния процес на приспособяване към чуждата му по дух и настроение среда, показва вътрешния механизъм на апарата на шпионското ведомство, неговия открито реакционен, антикомунистически характер.

Филби със сарказъм пише за прогнозите на английското разузнаване по въпроса за крайния резултат от вероломното нападение на фашистка Германия срещу Съветския съюз. По неговите думи, специалистите от разузнавателното управление на английското Министерство на отбраната предсказвали, че руската кампания на Хитлер ще продължи от три до шест седмици, а най-големите оптимисти – до три месеца. Английските управляващи кръгове, заслепени от ненавистта си към страната на социализма, пренебрегвайки съюзническите отношения, даже по време на войната не преставали да разработват планове за по-нататъшна борба срещу Съветския съюз. По този повод авторът пише: „Много преди края на войната с Германия ръководството на СИС започна да насочва мислите си към бъдещия противник. В периода между двете световни войни по-голямата част от финансовите средства на службата се изразходваха за операции по проникването в Съветския съюз и за защита на Англия от това, което обобщено се наричаше «болшеvizъм». Когато поражението на страните на оста стана неизбежно, мислите на СИС се върнаха в старото, обичайно русло“ (стр. 108). Още тогава, по време на войната, бе създадена специална секция за СССР и дейността на комунистите; още тогава ръководителите на СИС е водюшевление говореха, че е време „да се разгърне както трябва, работата срещу комунизма“.

През 1947 г. тази работа вече е в пълен ход. От територията на Турция се разузнават границите на СССР с оглед на прехвърляне на шпиони и диверсанти. В Лондон, Париж и Мюнхен се формират бандитски

групи от средите на бандеровците, заказвазките меншевики и всякакви други емигрантски отрепки. После тях ги прехвърлят на територията на СССР, където неизбежно ги очаква провал.

През тези години в антисъветските планове на разузнавателните служби на главните империалистически държави се отдава все повече внимание на използването на шпионската мрежа на фашисткото разузнаване. Западна Германия става основната база за подготовка на подривни операции срещу Съветския съюз и другите социалистически страни. Но палмата на първенството в извършване на подривни антисъветски акции по това време вече държи американското разузнаване. След многобройни реорганизации на разузнавателните органи в Съединените американски щати се създава Централното разузнавателно управление – гигантски шпионски апарат, който прие на въоръжение антисъветизма и злобното коварство на Сикрет интелидънс сървис, като им придаде американски размах.

Авторът разказва за задкулиската страна на взаимодействието между английското и американското разузнаване, за срещите си със шефовете на американската тайна полиция Едгър Хувър, Алън Дълес, Р. Хелмсън и др., за интригите и политиканството. ЦРУ приема Ким Филби с отворени обятия. За тях той е ветеран „по борбата с комунизма“, изкусен и опитен организатор на шпионажа, саботажа и диверсията. Но на никого от неговите високопоставени американски колеги и през ум не е могло да мине, че има работа с представител на съветското разузнаване, че в бърлогата на империализма действуват съмишленици на Ким Филби – отговорните сътрудници на английското Министерство на външните работи Гай Бърджис и Донълд Маклийн. На тези забележителни хора авторът посвещава не една страница от своята книга.

Ким Филби скромно нарича своята книга биографични записки. Но както ще се убеди читателят, „Моята тайна война“ е широко историческо платно, убедително показано и майсторски написано.

Богатият фактически материал на книгата дава възможност на читателя да се запознае със забележителния комунист, чекист разузнавач и обаятелен, сърдечен човек, превърнал се в жива легенда на нашето време.

О. Кедров

ОТ АВТОРА

Като предлаам на съветския читател тази неголяма книга, аз смятам за необходимо да дам някои пояснения.

Доколкото ми е известно, всеки факт, изложен тук, с безспорен. Но разумният читател ще разбере, че аз описвам събития, станали преди двадесет, тридесет или четиридесет години, и че паметта понякога може да изневери. Като имах пред вид това, аз проверих и пре-проверих своите материали и се убедих, че ако и да има в тях дори съвсем незначителни грешки, те не влияят на хода на разказа и не изопачават картината на дейността на английските, американските и другите разузнавателни служби, с които съм имал най-тесни отношения.

Би било полезно, разбира се, ако аз си бях водил дневник за своята дейност, но за това, явно, не би могло и да се помисли. Наличието на такъв компрометиращ материал би ме довело по най-късия път до разобличаване, арест и други извънредно неприятни последствия.

Макар тази книга строго да се придържа към истината, все пак тя не претендира за цялата истина. Всеки, който се надява да намери тук информация за съветското разузнаване, ще бъде разочарован. Няма съмнение, че разузнавателните служби на противника могат да си съставят обща представа за моята дейност като съветски разузнавач. Но има огромно количество информация, която те не знаят, а също така има сфери, където техните опити да се доберат до истината са много съмнителни. Но, не аз, съветският разузнавач, ще снабдявам противика с информация или ще разсейвам неговите мъчителни съмнения, ето защо умишлено почти не споменавам за работата си със своите съветски другари, която продължава вече 46 години.

Това е неприятно, тъй като описанието на моята работа в съветското разузнаване навярно би било най-интересната част от моята история. Но дотогава, докато се води тайната война с непримиримия противник, основните принципи на нашата дейност ще запазват своята първостепенна важност. Първият от тези принципи, грубо казано, гласи: дръж езика си зад зъбите! Възможно е някои от моите най-млади читатели в далечното бъдеще да видят в открита публикация подробно описание на работата на разузнавателната организация, чийто член съм бил аз, но що се отнася до мене, аз твърде се съмнявам, че ще доживея до това време.

Жените на по-голямата част разузнавачи понасят особен род бреме: те нямат възможност нито да участвуват в работата на своите мъже, нито дори да знаят за нея.

На всички тези жени посвещавам тази книга и особено на моята жена Руф.

Пролог НА КОСЪМ ОТ СМЪРТТА

Веднъж в самото начало на моята дейност като сътрудник на съветското разузнаване аз за пръв път изпаднах в сериозна опасност и буквално по чудо избягнах смъртта. През април 1937 г. моята резиденция се намираше в Южна Испания, град Севиля. Основната ми задача беше да събирам сведения от първа ръка за всички направления на военната дейност на фашистите. Получената информация бях длъжен, по договореност да предавам лично на съветските другари във Франция или, според случая, в Англия. За срочна връзка имах шифър и няколко секретни адреса извън границите на Испания.

Преди отпътуването ми от Англия ми бе връчена инструкция за ползуването на шифъра, написана на мъничко късче материя, подобна на оризова хартия. Инструкцията обикновено държах в джобчето си за часовник и тъкмо това парченце едва не ме изправи пред дулата на фалангистките винтовки.

След няколко седмици, прекарани в работа и грижи в Севиля и нейните околности, случайно ми попадна съобщение за предстоящия в следващата неделя бой на бикове в град Кордова. По това време фронтовата линия минаваше на 25 мили източно от Кордова, между Монторо и Андухар, и идеята да гледам бой на бикове в непосредствена близост до фронта, който още не бях посещавал, беше много примамлива. Реших да прекарам края на седмицата в Кордова, като включих и своята програма и неделната корида (бой на бикове). Отидох във военното комендантство на Севиля – капитанията, – за да получа необходимия пропуск, но приветливият майор ми отказа. „За посещение на Кордова не е необходим специален пропуск – каза ми той. – Качвате се на влака и заминавате. Това е всичко.“ В петък аз се настаних в сутрешния влак за Севиля. Оказах се в едно купе заедно с група италиански пехотни офицери. Чувствайки се, както се казва, винаги на работа, аз ги поканих да обядваме заедно в Кордова, но те учтиво ми отказаха: нямали свободно време, тъй като на другия ден заминавали на фронта и щели да имат твърде много работа в публичните домове. Наех стая в хотел „Дел гран капитан“, обядвах сам, след това излязох на разходка из благоуханните улици на Кордова. След като поскитах из града в състояние на щастлива безгрижност, към полунощ се прибрах и легнах да спя.

Снят ми беше прекъснат от оглушително чукане на вратата. Отвори. В стаята нахлуха двама души в униформа на гражданската гвардия, изпълняваща функциите на военна жандармерия. Те ми заповядаха бързо да си събера багажа и да ги последвам до военното комендантство. На въпроса ми защо, по-старшият, един капрал, отвърна сухо: „Заповед!“

В онези дни аз спях дълбоко. Не беше в моя изгода и това, че стоях по пижама пред двама гвардейци, обучи в тежки обувки и въоръжени с винтовки и револвери. Бях още полусънен и стъписан, но мозъкът ми започна да работи едва ли не със скоростта на светлината. Мъчеше ме мисълта, как ще се избавя от предателската хартийка в джобчето за часовник. Помислих за банята, но моята стая беше без баня. Докато се обличах и събирах багажа си, гвардейците претършуваха леглото ми. Може би ще успее някак да се освободя от това късче хартия по пътя от хотела до комендантството?

Когато излязохме на улицата, аз се убедих, че това няма да стане лесно. Беше свободна само едната ми ръка, в другата носех куфара. Зад мене твърдо крачеха явно добре муштрованите конвоиращи, които ме следяха като ястреби. Така че, когато ме въведоха в зданието на комендантството, компрометиращата хартийка беше все още у мене. Стаята беше осветена от една електрическа крушка без абажур, която хвърляше ярка светлина върху голяма полирана маса. Застанах пред ниския, вече на години плешив и мрачен майор от гражданската гвардия. Без да вдига очи от масата, той разсеяно изслуша рапорта на конвоирация ме капрал.

След като старателно провери паспорта ми, майорът попита: „Къде е разрешителното ви за посещение на Кордова?“ Повторих му това, което ми казаха в севилската капитания, но той не прие обяснението ми. „Невъзможно – заяви той с тон, който не търпи никакво възражение. – На всички е известно, че за Кордова се изисква открит лист.“ Защо съм дошъл в Кордова? Да гледам борба с бикове? А къде ми е билетът? Аха, нямам? Аз току-що съм пристигнал и смятам да си купя билет утре? „Правдоподобна“ история. И така нататък. От все по-нарастващото недоверие и от иронията в гласа на майора аз все повече се убеждавах, че той е върл англофоб. По това време в Испания и от двете страни на фронтната линия имаше много англофоби. Трябваше да намеря изход от положението и моят мозък заработи с трескава бързина.

Майорът и двамата гвардейци, които ме арестуваха, започнаха проверката на моя куфар, но най-напред ме поразиха с неочакваната си

деликатност – сложиха си ръкавици. Най-внимателно разглеждаха всяка вещ от куфара ми, като я опипваха с пръсти и я поднасяха към светлината. Като не намериха нищо подозрително в бельото ми, започнаха да измърват външните и вътрешните стени на куфара, като почукваха повърхността му. Когато „невинността“ на съдържанието на куфара стана очевидна, гвардейците даже въздъхнаха. У мене се появи надеждата, че това е краят на моите изпитания и че ей сега ще ми заповядат с първия влак да напусна града. Но това не стана.

„А сега – с неприятен тон каза майорът – с вас какво да правим?“ И предложи да обърнат джобовете ми. Трябваше да действувам незабавно. Аз бързо измъкнах своя портфейл и с рязко движение го хвърлих върху полираната маса. Портфейлът се завъртя и полетя към нейния отсрещен ъгъл. Както и предполагах, и тримата се хвърлиха след портфейла, старейки се да го достигнат през масата. В този момент, когато пред мене щръкнаха три чифта бутове, аз извадях от джобчето на панталона злополучното парче хартия, смачках го и бързо го глътнах. Сега с успокоено сърце започнах да обръщам всичките си джобове. Майорът ми спести неприятната процедура на събличане и телесен оглед. Вместо това той ми прочете кратка лекция за комунистите, промъкнали се в английското правителство, и заповяда да се махам от Кордова още на следващия ден.

Сутринта, когато плащах стаята си, от делечния ъгъл на хола изскочиха двамата мои „приятели“ от гражданската гвардия и ме помолиха да ги откарам до гарата с поръчаното от мене такси. Като се качих във влака за Севиля, аз им подарих пакет английски цигари и когато влакът потегли, те радостно ми махаха с ръце.

В този епизод няма нищо героично. Даже да бяха открили инструкцията за ползуване на шифъра, моят английски паспорт вероятно би ме спасил от смъртно наказание. Но занаяпред аз сях да имам много случаи да се убедя, че и най-рискованата операция не винаги носи най-голямата опасност, тъй като предварително можеш да определиш степента на риска и да вземеш съответните предпазни мерки. А такива незначителни случаи, подобни на току-що описания, често поставят човека пред смъртна опасност.

Глава I ПОСТЪПВАНЕ НА РАБОТА В СЕКРЕТНАТА СЛУЖБА

Доколкото си спомням, за пръв път установих връзка с английската секретна служба през лятото на 1940 г. Този проблем ме интересуваше дълги години. Още в нацистка Германия и по-късно в Испания, където бях кореспондент на вестник „Таймс“ при въоръжените сили на Франко, аз изпитвах някаква надежда, че ще ми „дадат знак“. Бях уверен, че веднага ще позная „своя“ човек още щом той ми направи първия предпазлив намек. Представях си го слаб, загорял, разбира се, с подстригани мустачки, не много приказлив и вероятно ограничен. Той, естествено, ще ми предложи да работя в името на родината и ще се намръщи при споменаването на заплатата. Но уви! Нищо подобно не се случи. Единственият офицер от разузнаването, който прояви към мене някакъв интерес в Испания, беше германец, някакъв майор фон дер Остен, наричан дон Хулио. Той загина в началото на Втората световна война при автомобилна катастрофа в Ню Йорк. Дон Хулио често ме водеше в помещението на абвера в манастира „Де лас Есклаvas“ в Бургос и ми обясняваше големите карти, окачени по стените и набодени с обичайните цветни топлийки. Цяла година от време на време той ме гощаваше с обеда и вино и тази близост изглеждаше полезна. Но в края на краищата стана ясно, че той се интересува от мене с единствената цел да го представя на една моя по-зната дама. Когато му направих тази услуга, майорът веднага ѝ предложи да работи за немското разузнаване и да изпълнява и други обязанности. Дамата с възмущение го прогони и той се отдръпна от мене.

Когато избухна Втората световна война, „Таймс“ ме изпрати в Ара като свой кореспондент, акредитиран към щаба на британската армия. През юни 1940 г. се завърнах в Англия, след като бях два пъти евакуиран – от Булон и от Брест. В Лондон написах за „Таймс“ две-три статии, в които правех обобщение на кампанията и посочвах различните ѝ морални аспекти. Не помня точно какво писах тогава. Като прочетох неотдавна острата критика на тази кампания в мемоарите на Ли-дъл Харт, аз изпитах само чувство на облекчение за този пропуск на паметта си. Изглежда съм писал ужасни глупости. И така, в края на юни аз останах без

работа. По този начин разполагах с много свободно време, за да планирам своето бъдеще. Главното беше да избира правилно основата, върху която да го изграждам. Реших да напусна „Таймс“, макар че там винаги се отнасяха добре към мене. Но полевата армейска цензура уби у мене всякакъв интерес към военната кореспонденция. Опитайте се да напишете дописка от фронта, без да споменете нито населениен пункт, нито номера на военната част, и вие ще разберете какво имам пред вид. По-късно английската военна цензура стана по-либерална, но в периода на странната война тъпите ограничения на цензурата се сравняваха (не в нейна полза) с практиката на цензорите на генерал Франко, която по това време бе подлагана на остра критика.

Но като реших да напусна „Таймс“, аз не биваше да забравям, че приближаваше времето да бъда повикан на редовна военна служба. Нямах никакво желание напълно да загубя контрола над своята съдба, затова с нарастващо безпокойство продължавах да „кова желязото“ за себе си, като се стараех да не го прекаля. Имаш една многообещаваща среща с Френк Бърч, която ми организира наш общ познат. Френк Бърч беше важна фигура в държавната школа за кодове и шифри – криптографическо учреждение, което се занимаваше с де-шифриране на кодовете на противника (и на приятелите!). Но Бърч в крайна сметка ми отказа под обидния предлог, че не може да ми предложи заплата, отговаряща на моя труд. Огорчен, аз тръгнах към Холъуей за медицинския преглед.

След няколко дена ме извика в своя кабинет завеждащият международния отдел на „Таймс“ Ралф Дийкин. Той опули в мене очи, наду бузите си и смръщи чело – това правеше, когато беше разстроен. Някои си капитан Лесли Шеридън от военното министерство му позвънил и попитал дали съм свободен за военна работа. Шеридън не направил добро впечатление на Дийкин, макар и да се представил за журналист, доколкото в миналото бил свързан с „Дейли мирър“. Накратко казано, Дийкин не искаше да има нищо общо с тази история и започна да ме убеждава да се откажа. За съжаление, аз трябваше да го разочаровам. Никога не бях чувал за Шеридън, но реших да кова желязото, докато е горещо. И веднага приех поканата.

Скоро след това е срещнах с госпожа Мърджъри Мекси във външния двор на хотел „Сънт Ърмин“, близо до станцията „Сънт Джеймс парк“ на метрото. Госпожата беше много приятна възрастна дама. Аз нямах никаква представа, а и досега не знаех какво положение заемаше тя в държавната система. Но госпожа Мекси говореше авторитетно и очевидно в крайна сметка е имала право да ме препоръча за

„интересната“ работа. В началото на нашия разговор тя засегна въпроса за евентуална политическа работа срещу немците в Европа. От десет години аз сериозно се интересувах от международната политика, бях обиколил много европейски страни, имах повече или по-малко явна представа за подривната дейност на нацисткия режим, ето защо се показах достатъчно добре подготвен за разговора с госпожа Мекси на тази тема. Впрочем, през този период в Англия твърде малко хора сериозно се замисляха над тези въпроси, така че и представите на самата госпожа Мекси съвсем не бяха ясни.

Този първи изпит издържах успешно. Госпожа Мекси ме помоли да се срещнем още веднъж с нея на същото място след няколко дена. На втората среща тя се яви заедно с Гай Бърджис, когото аз добре познавах. Отново ме подложиха на проверка. Вдъхновен от присъствието на Гай, аз се стараех да се покажа в най-изгодна светлина, без стеснение подхвърлях имена, като че давах интервю. Моите събеседници от време на време се споглеждаха. Гай важно и одобрително клатеше глава. Оказа се, че аз напразно съм си губил времето, тъй като решението било взето предварително. На раздяла госпожа Мекси каза, че ако дам съгласието си, трябва да прекъсна връзките си с „Таймс“ и да премина на разположение на Гай Бърджис на Кекстън стрийт, в същия квартал, където е хотел „Сънт Ърмин“.

От страна на „Таймс“ не срещнах спънки. Дийкин изду бузи, повздъхна, но той не можеше да ми предложи нищо по-интересно. И така, аз безшумно напуснах Принтинг хаус скуеър. Реших, че новата секретна и важна кариера ме очаква, а също, че мой дълг е да се възползувам от опита на единствения си познат сътрудник на секретната служба. Затова съботата и неделята прекарах в черпене с Гай Бърджис. В понеделник официално му се представих.

Учреждението, в което постъпих на работа, се наричаше Секретни телиджънс сървис (Си-ай-си – СИС). То е широко известно и под названието МИ-6, макар че обикновените хора го наричаха просто секретната служба. Останах учуден, че така лесно бях приет на служба. Покъсно се изясни, че единственото проучване на моето минало била обичайната проверка в МИ-5 (контраразузнаването), където проверили името ми по регистрите и дали краткото заключение: „Нищо компрометиращо няма.“ Сега всеки нов шпионски скандал в Англия поражда поток от умозаклучения относно „позитивната проверка“². Но в ония райски времена никой не беше и чувал позитивната проверка. Понякога през първите седмици даже ми се струваше, че съм попаднал някъде съвсем

другаде³, че някъде има друга служба, скрита в сянка, действително секретна и действително могъща, способна на такива задкулисни машинации, които оправдават вечната подозрителност на французите. Скоро обаче стана ясно, че такава организация не съществува. Това бе краят на илюзиите, но аз го понесох безболезнено.

Най-напред Гай ме заведе в определения за мене кабинет. Това беше мъничка стая с маса, стол и телефон. Гай ядосано изпръхтя и излезе в коридора. Скоро той се върна с топ хартия, която остави на масата. Доволен, че сега бях напълно обзаведен за изпълнение на служебните си задължения, той ми каза, че заплатата ми ще бъде като неговата – 600 фунта стерлинги годишно. Парите се получават в брой всеки месец, без удържки за данък върху дохода. Не биваше повече да се интересувам от всеки секретен шилинг. Фактически зад тази секретност на заплатата се криеше очебийно неравенство. Всеки контакт между началник и подчинен теоретически беше частен, таен договор и ако началникът можеше да ангажира работника А по-евтино от Б, каквито и да са неговите качества, шефът би постъпил глупаво, ако не направи това. Но аз бях напълно доволен от предложените ми условия и скоро ме представиха на някои мои бъдещи колеги.

Подразделението на СИС, в което попаднах, беше известно като секция Д (диверсия). Никога не съм виждал устава на тази секция, ако изобщо съществува. От разговори с колегите разбрах, че задачата ѝ е да спомага за разгрома на противника посредством организиране на активна съпротива и разрушаване чрез невоенни средства на източниците на мощта му. Началник на секцията беше полковник Лоурънс Гренд, на когото ме представиха няколко дена след постъпването ми. Висок и слаб, той поразително приличаше на въображаемия човек, когото очаквах да ме завербува в Германия или в Испания. Разликата се състоеше в това, че той по никакъв начин не можеше да бъде смятан за ограничен. Свободно и бързо се ориентираше по всички въпроси, влизаци в кръга на неговите огромни отговорности, без да проявява безразличие към никоя идея, колкото и значителна или даже странна да изглежда тя.

По това време се отделяше голямо внимание на идеята за взривяване на Железните врата на Дунава с цел да се прекъсне доставката на румънски петрол за германците. Бях виждал Железните врата, затова ме

2. Подробно изследване на всички материали, отнасящи се до миналото на проверявания и свързаните с него лица.

3. На тази мисъл ме наведе колегата от Москва. Моите първи описания го накараха сериозно да помисли, че съм попаднал в някаква друга организация.

порази хладнокръвието, с което моите колеги говореха за взривяването, като че ставаше дума да се разруши шлюз на канала „Риджънт“. Подобна акция съвсем не съответствуваше на оскъдните ресурси на секция Д през 1940 г. И когато този опит все пак беше направен, юго-славската полиция го разкри и го ликвидира в зародиш, което постави английското правителство в неудобно положение.

Със същото несъответствие между задачи и средства се отличаваше предложението да бъде нарушено снабдяването на немците с нефт чрез „изваждане от строя на бакинските нефтени залежи“. Впоследствие ми се удаде възможност да видя бакинската нефтена промишленост и се забавлявах с мисълта, как именно биха пристъпили англичаните към изпълнението на такава задача, ако допуснем, че започнат да действуват от база в Кайро. Дори и през 1940 г. бих сметнал разговорите на тази тема за празна фантазия, ако не бях присъствувал на пресконференция в Ара, свикана от генерал Паунл, по това време началник на щаба на лорд Горт. Генерал Паунл тогава заяви, че като се отчита мощта на линията Зигфрид, най-добри перспективи може да даде един удар през Кавказ.⁴ В случай на успех такъв удар ще пробие „слабата източна отбранителна система на Германия“ и ще открие възможност за англо-френско настъпление.

Лоурънс Гренд никога не получи средствата за осъществяване на своите идеи, въпреки че такива бяха щедро отпускани на неговите приемници. Лондонските служители на Гренд можеха да се съберат в една голяма стая. Така и ставаше всяка неделя, когато ние редовно се събирахме в неговата извънградска вила, където неизчерпаемите теми за обсъждане бяха само планове, планове и планове. В разузнаването за Гренд оставяха едва ли не само трохите. По-старите и утвърдени подразделения на разузнаването с неодобрение срещаха опитите да се вземе по-голямо парче от „секретната“ баница. Изхождайки от правилната предпоставка, че саботаждът и подривната дейност сами по себе си не са безопасни (виновниците за взривовете не е трудно да бъдат разкрити), работниците от разузнаването с удоволствие бързаха да направят необоснования извод: саботажите чрез взривяване са кажи-речи напразно губене на време и пари, така че е по-добре всички финансови средства да се ползват за финансиране на „тихия“ шпионаж. Затова исканията на Гренд, отправени до Министерството на финансите и въоръжените

4. Разбирай: планове за нападение срещу Съветския съюз, замисляни по това време от управляващите кръгове на Великобритания под лицемерния предлог за нанасяне на удар срещу Германия от изток.

сили, често биваха омаловажавани още в самата разузнавателна служба. В най-добрите случаи на Гренд оказваха твърде съдържана подкрепа.

В сферата на политическата подривна дейност имаше още по-големи трудности, тъй като тук се засягаха основните аспекти на британската политика. Английското правителство бе свикнало да поддържа монарсите и олигархите в Европа и беше против всякакви форми на подривна дейност. Единствените, които можеха да оказват някаква съпротива на Хитлер, бяха представителите на левите движения – селските партии, социалдемократите и комунистите. Само те бяха способни с риск на живота си да се борят срещу окупаторите. Но беше малко вероятно те да започнат да действуват заради интересите на английското правителство, продължаващо да кокетира с крал Карол и принц Павел, чиито власти системно преследваха всички леви в периода между двете войни.

Така че в Англия идеолозите на подривната дейност започваха своята работа при сериозни спънки от страна на Министерството на външните работи и твърде късно разбраха, че каквото и да бъде изходът от войната, слънцето на техните любими мериионетки е залязло завинаги. Затова няма нищо чудно, че в най-решителния момент съпротивителните движения се ориентираха към Съветския съюз и че балансирането на съветското влияние във Франция, Италия и Гърция можа да се осъществи само с присъствието на многочислени англо-американски въоръжени сили.

От съобръжения за конспирация и удобство всички офицери от СИС получиха условни обозначения, които се използваха в кореспонденцията и при разговор. Полковник Гренд, естествено, беше Д. Началниците на подсекции бяха известни като ДА, ДБ и т.н., а за техните помощници се прибавяха цифри, например ДА-1. Гай беше ДУ. Според установения ред, аз трябваше да бъда обозначен ДУ-1, но Гай деликатно обясни, че условното обозначение ДУ-1 предполага определна подчиненост от моя страна, а той иска да ни смятат равноправни. И разреши дилемата така: вместо цифра към моето обозначение да се добави буквата Д. Така моята кариера на работник от секретната служба започна с условното обозначение ДУД⁵.

Подсекцията ДУ не беше идеалната отправна точка за моята кариера. Исках да намеря свое – собствено място в службата, за което преди всичко беше необходимо да разбера как тя е организирана и с какво се

5. Английската дума dud означава неполука (неудачник).

занимава. Гай бе превърнал своята подсекция, в своеобразна фабрика за идеи. Той гледаше на себе си като на колело, което при въртенето си изхвърля идеи вместо искри. Къде попадат тези искри, него, явно, не го интересуваше. Дълги часове той прекарваше в кабинетите на другите сътрудници, където предлагаше своите идеи. Когато се въодушевяваше, из коридорите гърмеше само неговият смях. След като бе прекарал предиобеда в разговори, Гай обикновено идваше в моя кабинет и предлагаше да излезем и да пийнем нещо. Един юлски ден Гай влезе при мене и за разлика от друг път носеше някакви листове. Това бяха страници от негова докладна записка. Гренд в общи линии бе одобрил нейното съдържание и бе наредил въпросът да се разучи и да се разработи по-подробно. Гай искаше да му помогна. Аз се зарадвах извънредно много. От дълъг опит знаех, че да „помагам“ на Гай означаваше да поема върху себе си цялата работа. И тъй като цели две седмици буквално нищо не бях вършил, бях доволен от всякаква работа. Взех документите, а Гай седна срещу мене в очакване да долови по лицето ми признаци на одобрение.

Това беше характерно за него произведение – множество здрави съждения, забулени зад безброй цветисти изрази и съмнителни цитати. (Гай разполагаше с подходящи цитати за всички възможни случаи, които никога не си правеше труд да сверява.) Тук той предлагаше да се създаде школа за обучение на агенти по методите на нелегалната работа. Бях поразен не от факта, че се внася такова предложение, а че никоой дотогава не бе направил това. Такива школи още не съществуваха. Гай доказваше необходимостта от нея – сега общопризната, но по онова време нещо съвсем ново. Той бе набелязал програмата на обучението. В заключение предлагаше школата да се нарича „Гай Фокс колидж“ в памет на неуспелия заговорник, „чиито планове бяха разкрити от бдителната елизабетинска СИС“. Той не можеше да предложи наименование „Гай Бърджис колидж“!

Най-после аз имах някаква работа. Разбих въпроса на съставните му части – програма, подбор на слушатели, конспирация, настаняване и пр. – и по всеки раздел подготвих докладни записки. След като изсипа в ръцете ми своите предложения, Гай сякаш загуби всякакъв интерес към последния изблик на своите идеи, но съвсем не беше така. Той знаеше, че Гренд е прочел моите документи и е назначил комисия за тяхното обсъждане. Мене лично и тогава, и по-късно не ми харесваше работата на комисиите. Във всяка комисия обикновено има по едно плашило. Моето плашило в комисията по въпросите на обучението бе някой си полковник Чидсън. Той бе изиграл важна роля при спасяването от Хитлер на

значително количество промишлени диаманти в Холандия, но за мене беше просто непоносим човек. На него му се привиждаха анархисти в цяла Европа и той отчаяно се противеше на идеята да се позволи на множество главорези свободно да се разхождат из континента. Веднъж го видях да върви насреща ми по Лоуър Риджънт стрийт. Минутка по-късно той също ме забеляза и застана на мястото си. След това бързо вдигна яката на палтото си и кривна в една странична улица. Необходимостта от нашата школа бе очевидна.

По това време Гай непрестанно повтаряше: „Тази идея трябва да ги грабне.“ До известна степен постигнахме това. Скоро, за моя изненада, научих, че за целите на обучението вече е предоставено зданието на бившето училище Брикъндонбъри хол, разположено на обширен участък недалеч от Хартфърд. Представиха ме на капитан Ш ранг Пийтърз, който бе назначен за началник на школата. Той често ни канеше с Гай на обяд в ресторант „Унгария“, за да чуе какво мислим за неговата работа. Имаше замечтани сини очи и очарователна мека усмивка. Въпреки рязкото различие в характерите Пийтърз силно се привърза към Гай, който непрекъснато си измъкваше цигари от неговото бюро. За съжаление, нашата съвместна работа бе краткотрайна. По-късно той бе награден посмъртно с ордена „Виктория крос“ вероятно за, ненужната храброст, проявена в пристанището Оран. Когато научих за наградата, му, изпитах болка при мисълта, че Пийтърз никога няма да узнае за това. Той бе човек със сантиментален характер и би заплакал от такава чест. Школниците го обожаваха.

В преподавателския състав влизаха различни люде. Тук беше веселякът Джордж Хил⁶ – автор на книги за своите тайнствени приключения в Съветска Русия, един от малцината останали живи англичани, които действително имаха активна вредителска дейност. С голямото си шкембенце Хил по-скоро приличаше на оперетен крал с плешиво теме вместо корона. По-късно бе назначен за ръководител на мисията на Управлението за специални операции⁷ в Москва. Моите другари в Съветския съюз го приеха с възторг: те знаеха за него всичко.

6. Сътрудничил с Брюс Локърт. Един от английските тайни агенти в Русия след революцията от 1917 г. Приятел на Сидни Рейли. През време на Втората световна война заемал висш пост в УСО и бива изпратен от Чърчил в Москва като представител на УСО/СИС.

7. Управлението за специални операции (УСО) беше създадено по нареждане на Чърчил през 1940 г. и ръководеше всички тайни операции (главно саботаж и диверсии) срещу страните от оста.

Освен него имаше един специалист по взривните вещества – Кларк. Той притежаваше неудържимо чувство за хумор. Когато веднъж го помолиха да организира показно занятие на своите методи, предназначено за началника на чешкото военно разузнаване и сътрудниците му, той разстави мини-капани в една горичка, през която минаваше пътеката към полигона. Кларк предполагал, че чехите ще преминат през горичката в колона по един. Те обаче тръгнаха в редица и офицерите, които вървяха вляво и вдясно от пътеката, понесоха тежко сътресение. Само по щастлива случайност никой не пострада.

Имаше и един меланхоличен чех, представен като печатар, работил в нелегална печатница в Прага. Беше бледен, нисък и дебел.

Друга тъжна фигура беше австрийският социалдемократ Вернер. Него го готвеха за ръководител на школниците австрийци, които можеха да пристигнат, но такива школници не дойдоха. Вернер говореше само немски език и аз трябваше да губя много време, за да му обяснявам всичко. В последна сметка той си подаде оставката и получи друго назначение. Подводната лодка, която го превозваше към Египет, бе потопена в Средиземно море от пикиращи бомбардировачи.

Несъмнено най-видната личност между нас беше Томи Херис, известен търговец на произведения на изкуството. Бе назначен по предложение на Гай като своего рода домоуправител и главно за това, че Херис и неговата съпруга бяха вдъхновени майстори на кухнята. Той единствен между нас още първите седмици установи тесен личен контакт с школниците. Работата в школата бе абсолютно недостойна за Херис – човек необразован, но с блестящ природен ум. Томи скоро бе примамен от МИ-5, където впоследствие стана инициатор и ръководител на една от най-изобретателните разузнавателни операции по онова време. За мене, както ще видим по-нататък, дните, прекарани в Брикъндон-бъри, бяха безпросветен мрак. Само зародилата се между нас и високо ценена от мене дружба с Томи Херис ги правеше по-поносими.

При нас дойдоха малко школници – две групички белгийци и норвежци и малко по-многобройна група испанци. Общият им брой беше около 25 души. Възможно е теда получиха някакви полезни знания в Брикъндонбъри, макар че аз се съмнявам. Ние няхахме представа от задачите, които им предстоеше да изпълняват, и нито Гай, нито аз успяхме да изтръгнем от ръководството в Лондон необходимите сведения за това. Иначе казано, ние почти нямаше с какво да се занимаваме, освен да беседваме с Пийтърз и да му помагаме при изготвянето на докладни записки до ръководството, които рядко получаваха отговор. Беше ясно

само едно: ние нямаше на какво да научим испанците, повечето от които бяха миноподривници от Астурия (бивши взривачи в мини). „Всички инструктори са едни и същи – каза веднъж един от тях, младеж на около осемнадесет години. – Те ни казват колко фитил да отрежем, ние отрязваме два пъти повече, за да сме сигурни. Затова все още сме живи.“

Англичаните биха могли да извлекат полезен урок из областта на конспирацията, ако се съобразяваха с нейните правила. Това пролича само след няколко години. Тъй като се предполагаше, че работим с агенти, които ще бъдат изпращани на неприятелска територия, и имаше голяма вероятност те да бъдат заловени, взе се решение самоличността на офицерите от преподавателския състав да бъде под фалшиви имена. Пийтърз стана Торнли, Хил се превърна в Дейл и така нататък. Давайки воля на своето момчешко въображение, без мое знание Гай убедил началника да ми даде толкова неприлично име, че аз не се решавам даже да го спомена. Единственото изключение бе Томи Херис, комуто разрешиха, по непонятни за мене съображения, да запази истинското си име.

Известно време след края на войната Томи случайно срещнал ръководителя на нашата белгийска група, неприятен човек, който постоянно се хвалеше със своя аристократичен произход. Дватамата отишли да пият чай. Като станало дума за Брикъндонбъри, белгиецът споменал, че школниците научили истинските имена на всички ни, с изключение на един. Томи го разпитал и се уверил, че той наистина знае всички наши имена. Тогава го запитал кой е изключението. „Това сте вие“ – отвърнал белгиецът.

Скоро от тези страници за известно време ще изчезне името на Гай Бърджис, затова, надявам се, ще бъда извинен, ако разкажа една случка, разкриваща пристрастието на Гай към безобидни шегички. Една лятна вечер Пийтърз лежеше болен от остър пристъп на екзема. За да прикрие петната от нея по лицето си, бе си пуснал брада. До леглото седеше с чаша портвайн в ръка дошлият на посещение инструктор, който се наричаше Хезлит. Изведнъж откъм градината се чу вик, след който се нададоха възгласи на различни езици. В сградата нахлуха школници и всеки от тях твърдеше, че е видял кой три, кой десетина и даже повече парашутисти, спуснали се наблизко. Като чу това съобщение, Пийтърз заповяда белгийците да облекат униформите си и да поставят картечници на прозорците. Така се осигуряваше добър сектор на обстрел над спортната площадка на школата. Не знам какво би се случило, ако противникът влезеше през главния вход. „Ако германците са направили парашутен десант – каза Пийтърз на Хезлит, – ще се наложи да стана.“

След това той допусна фатална грешка, като нареди на Гай да изясни подробно произшествието и резултатите да съобщи на дежурния офицер в Лондон. Гай пристъпи към работа с престорена добросъвестност. Аз чувах откъслечни изрази от неговия доклад по телефона. „Не, няма какво да добавя към това, което казах. Нали не искате да кажете, че трябва да фалшифицирам показанията? Да повтора? В района на Хартфърд са забелязани спускащи се парашутисти на брой от осемдесет до нула... Не, аз не мога да определя достоверността на съобщенията на отделните очевидци. От осемдесет до нула. Разбрахте ли? Ще ви позвъня отново, ако се наложи. До чуване.“ Тържествуващ, Гай отиде да доложи. „Не знам какво ще направя, ако стана – каза началникът, – но явно е, че командването трябва да поема аз.“

Изминаха един-два часа, но нищо повече не се случи. Белгийците натъжени демонтираха своите картечници „Люиси“ и ние си легнахме да спим. Цялата следваща сутрин Гай не се отмести от телефона, като от време на време съобщаваше весели новини. Оказа се, че дежурният офицер вдигнал от сън своя началник, той пък се свързал с военното министерство. Източният военен окръг бил вдигнат по тревога и на разсъмване неговите бронирани части заели бойни позиции. Гай направи не едно пресмятане, колко ли е струвало всичко това. Трябва да поясня, че цифрата „нула“ му бях казал вечерта аз, а цифрата „осемдесет“ си беше на Гай. Ние и двамата стресихме. Беше пуснат само един парашут, към който бе прикрепена мина. Той безобидно бе увиснал на едно дърво и мината не избухна.

Летните дни летяха бързо, без да постъпват от Лондон никакви ясни директиви. Настроението на началника ставаше все по-лошо, той ставаше все по-мълчалив и по-затворен. Отначало аз мислех, че го безпокои екземата, но после до мене достигнаха слухове за служебни промени, за които нас официално не ни уво-домяваха. Ето какво беше станало. Секция Д беше отделена от СИС и реорганизирана, като същевременно бе минала под ръководството на министъра по въпросите на икономическата война д-р Долтън. Гренд бе отстранен и неговото място бе заел Френк Нелсън, скучен бизнесмен, чиито способности на мене така и не ми се удаде възможност да оценя. След посещението в Бри-къндонбъри на Колин Гъбинз⁸ и група свежо избръснати офицери, които лаеха, помежду си и срещу нас, Пийтърз изпадна в дълбока депресия. Не се

8. През 1939 г. беше помощник-началник на разузнавателното управление на военното министерство.

учудихме, когато една сутрин той извика Гай и мене и ни съобщи, че е прекарал цялата предишна вечер за съставяне на своя рапорт за подаване на оставка. Той говореше тъжно, като че осъзнал своето поражение и проявеното към него пренебрежение. После се ободри и заговори уверено, като за пръв път от много дни лицето му се озари от очарователна усмивка. Той, явно, бе щастлив да се върне при своите корабчета след краткотрайното му кръщение в политическия огън.

Оставката на Пийтърз бе приета без трудности. Ние равнодушно започнахме закриването на нашето заведение. Взетите мерки с цел да се запази конспирацията си спомням смътно. Ние трябваше да прикрием нашите курсанти някъде по-далеч, за да ги използваме в бъдеще. По-късно аз разбрах, че освен Вернер поне още двама са загинали. Единият, много симпатичен радист норвежец, бил заловен и разстрелян от германците наскоро след като се завърнал в Норвегия. Другият, най-добрият школьник от белгийската група, спуснали с парашут над Белгия. Парашутът му се заплел в колесника на самолета и от голямата скорост белгиецът загубил съзнание и се задушил.

Томи Херис ни напусна дълбоко възмутен. Скоро той намери истинското си място и стана ценен сътрудник в МИ-5. Ние с Гай пристигнахме в новия център на Управлението за специални операции на Бейкър стрийт 64. По-сетне той стана известен (или печално известен, според случая) просто като Бейкър стрийт. Във връзка с новите задачи се появиха и много нови хора. Набираха ги из средите на bankerите, юристите и едрите търговци. Отсъствието на предишните ни колеги ни угнетяваше. Нелсън провеждаше основна чистка. Той бе подпомаган от някои старши сътрудници на СИС, най-вече от Клод Денси и Дейвид Бойл, за които ще говоря по-нататък. Те бяха твърдо решени „да ликвидират“ не само Гренд, но и всички негови най-близки привърженици.

Чистката достигна и до мене, но дотук спря. Една вечер ме навести Гай. Беше необичайно мълчалив. Накрая изплю камъчето: станал „жертва на бюрократически интриги“ (беше уволнен). Естествено беше да предположа, че моите дни, а може би и часове също са преброени. Гай очевидно ме очакваше сред своите другари по нещастие. Следващия месец обаче, а и по-късно аз продължавах да получавам плика със заплатата си. Възможно бе Управлението за специални операции да се нуждаеше от мене, или пък бяха толкова дребна риба, че не заслужавах честта да бъда уволнен. Гай не се отчайваше. Той скоро намери желано убежище в Министерството на информацията и даже започна с презрение да подхвърля за моята продължаваща обвързаност с „боклукчийската

яма⁹.

9. Началните букви на английския израз *slop and offal*, означаващ боклукчийска яма, съвпадат с началните букви на английското название на УСС – *Special Operations*.

Глава II

В УПРАВЛЕНИЕТО ЗА СПЕЦИАЛНИ ОПЕРАЦИИ

Провалът на нашето първо учебно заведение ми подей-ствува угне-твящо, но той ми донесе и известна изгода: аз се върнах в Лондон, къ-дето поне се почувствувах по-близо до управляващите среди и до източ-ниците на големите решения. Практически непосредствената ми полза от това беше малка. Аз нямах никакви конкретни задължения и поради това не можех да претендирам за работно място. Шляех се из учрежде-нието на Бейкър стрийт, стараех се да запомня новите физиономии и, доколкото мога, свързано да си представя организационната структура на УСО. Това беше най-трудната задача по онова време. Всички изглеж-даха прекалено заети даже ако само местеха мебелите. Обстановката на подобна бурна дейност ме караше да чувствавам още по-тежко своето безделие. Тази ситуация ми приличаше на прием с коктейл, където всички се познават, а ти си единственият чужд човек.

Колкото и невероятно да изглеждаше тогава, но аз фактически бях свидетел на родилните мъки на бъдещата внушителна организация. И ако описах първите дни на нейното съществуване така, както го възприемах тогава – донякъде с лекомислен тон, – то е напълно обяснимо. В периода между двете войни разузнавателната служба се ползуваше с митически престиж, но този мит нямаше реална почва. Мнозина може да се отнесат с недоверие към подобно твърдение още повече, че в тази област няма публикувани никакви материали. Но нима това е по-неверо-ятно от известния факт, че британският флот, също ползуващ се с прес-тиж, изпратен в Александрия, за да прогони Мусолини от Абисиния, не могъл нищо да направи, тъй като нямал снаряжи? А истината е тази, че секретната служба, както и въоръжените сили на Англия бавно линееха. Над всичко стояха финансовите проблеми, затова на комплектуването на службата и на нейната организация се обръщаше малко внимание. Ако в армията даваха тон офицери, които двадесет и повече години след Камбре¹⁰ все още смятаха конницата за главната ударна сила, секретната служба (само, затова, че нейният началник беше адмирал) се оказа пъл-на с хора, които просто не бяха нужни на флота. Адмирал Синкълър¹¹ не може да бъде осъждан за това, тъй като, принуден да разчита само на

10. В сражението при Камбре на 20–30 ноември 1917 г. за пръв път в историята масово били употребени танкове.

своите съвсем скромни ресурси, той, естествено, подбираше подчинени си из тези кръгове, които познаваше най-добре.

Що се отнася до системата и организацията, те фактически не съществуваха. Когато под влияние на страха, навейн от „петата колона“ в Испания, схващането на потенциалното значение на тайните операции започна да прониква и в така наречената британска военна мисъл, резултатът беше само една жалка импровизация. Към скептично настроената СИС бе придадена секция Д, чиято задача беше да планира шумни действия на отчаяна храброст. В същото време темата „черна пропаганда“¹² стана играчка в ръцете на няколко близки до правителството организации, които се лутаха в тъмнината, пречейки си една на друга. Затова не е чудно, че в първите години на войната резултатите бяха минимални. За да не помисли някой, че преувеличавам, ще приведа цитат от книгата на полковник Бикъм Суит-Ескът, един от най-способните и възприемчиви офицери, служил в УСО през цялото време на войната:

„Списъкът на нашите постижения (лятото на 1940 г.) беше незначителен. Наш актив са само няколко успешни операции. Имахме даже някаква, да я наречем, организация на Балканите, но даже там не ни се удаде да постигнем нещо забележително... Опитите ни за подривни действия на Балканите предизвикваха само раздражението на нашето Министерство на външните работи. Що се отнася до Западна Европа, по силата на редица обективни причини нашите успехи бяха просто плачевни, тъй като между Балканите и Ла Манш ние нямахме нито един агент. Странно, но факт.“

Това бе фонът, върху който се извършваха описаните в предната глава промени. Впрочем, това беше само малка частица от обширна програма за реформи. През юли 1940 г. Чърчил предложи на министъра на икономическата война да поеме върху себе си отговорността за всички тайни операции срещу врага. Изпълнявайки това поръчение, Долтън създаде организация, която нарече Управление за специални операции. Първоначално то беше разделено на три отдела: СО-1 – за „черна пропаганда“, СО-2 – за саботаж и диверсии и СО-3 – за планиране. СО-1 впоследствие бе преименуван на Управление за политическа война, а СО-2 получи названието, принадлежащо първоначално на цялата организация, т.е. УСО. За краткост по-нататък ще ги наричам УПВ и УСО, макар че някои от описаните събития станаха преди промяната на

11. Началник на разузнаването на ВМС до 1921 г. Началник на СИС от 1936 г. до смъртта си през ноември 1939 г.

12. Нелегална, подривна пропаганда.

наименованията. СО-3 можем повече да не споменаваме, тъй като тази организация скоро потъна в морето хартия, което сама създаде, и безславно завърши своето съществуване.

Бях вече започнал да се питам още колко време ще получавам заплатата, без да работя, когато неочаквано Колин Гъбинз ме извика при себе си. Между другите си задължения той имаше и това да подготви учебната програма. Той, изглежда, беше чувал името ми във връзка с неуспешния опит в Брикъндонбъри. Гъбинз в края на войната стана много известна личност и на мене ми е приятно да си спомня, че още при този първи разговор аз видях в него човек с бъдеще. Всичко в кабинета му говореше за неговата енергия. Той говореше кратко, дружелюбно, с доброжелателен тон. Един мой приятел му даде прякора Уили Вихъра – по името на герой от популярен комикс от онова време.

Гъбинз започна с въпроса, дали разбирам нещо от политическа пропаганда. Отгатвайки, че той обича едносричните отговори, аз отвърнах: „Да.“ После ми обясни, че се подготвя създаването на ново учебно заведение от голям мащаб. В него ще има курсове за подривници, за радисти и прочее. Освен това Гъбинз се готвеше да сформира централни курсове за обучение върху методите на саботажа и подривната дейност. Един от тези методи бе подривната пропаганда и Гъбинз търсеше подходящ преподавател. Предложи ми да подготвя проект за програма по този учебен предмет. Като ме изпрати до вратата, той каза: „Направете я по-кратка.“ Когато започнах съставянето на програмата, разбрах, че моите познания в областта на подривната пропаганда са недостатъчни. Аз нямах непосредствен опит в работата по съвременната реклама, така че не познавах нейните методи, които имат широко приложение в пропагандата. Няколкогодишната ми работа като журналист ме научи само да съобщавам за случилото се, а това не рядко е фатална грешка в работата на пропагандиста, чиято задача е да убеждава. Опитвах се да се утеша с мисълта, че светът познава не малко добри пропагандисти, които буквално нищо не са разбирали от методите за рекламата на такива стоки като сапуна например. Но всичко това бе неубедително и аз се захех да се консултирам с някои мои приятели, които се занимаваха с рекламна дейност. Скоро придобих толкова знания за основните принципи на рекламата, че можех да изнеса няколко лекции. Уверих се, че на хората от рекламния сектор може да се разчита само в два случая: първо, когато те ви убеждават да не се занимавате с реклама и, второ, когато най-подробно ви обясняват мръсните методи на своята работа.

След няколко дена имах достатъчно материал, за да се заема със

съставянето на исканата от Гъбинз проектопрограма. За по-голяма убедителност реших да приведа примери от областта на европейската политика и особено от политиката на фашизма. Сбих проекта до страница и половина на обикновени канцеларски листо-ве и доложих на Гъбинз по телефона, че документът е готов. След пет минути той сам ми позвъни и ми съобщи, че още същата вечер свиква съвещание в кабинета на Чарлз Хемброу¹³ за обсъждане на проекта. Това беше за мене първото реално дело в английското разузнаване след падането на Франция.

Гъбинз привлече на това съвещание няколко сътрудници от своя апарат. Хемброу ни поздрави със свойствения си предразполагащ маниер и с това ни накара да се чувстваме съвсем непринудено. Той взе съставения от мене проект и започна да го чете на глас бавно, и съсредоточено. Като свърши, каза, че това е твърде смислен документ. Сътрудниците на Гъбинз като по-команда със сериозно изражение на лицата закимаха в знак на съгласие. Те имаха вид на хора, свикнали по военному на безпрекословно подчинение. За моя изненада Гъбинз весело се усмихна. „Точно такова нещо исках – каза той, като наблягаше на всяка дума. – Точно такова... Какво ще кажете, Чарлз?“ Хемброу не отговори нищо конкретно. Възможно е той да мислеше за съвсем друго. „Съставете окончателно тази програма“ – каза ми Гъбинз. С това съвещанието завърши.

Сега аз имах конкретни задължения, което ми даваше право на работно място в учреждението на Гъбинз. Започнах работа не на № 64, а по-нагоре по Бейкър стрийт, по посока на Риджънтс парк. Пристъпих към съставяне на програмата, като разширих своите чернови бележки до обема на пълни лекции. И все пак не бях щастлив. Новата школа вероятно щеше да бъде настанена в Бюли в Хемпшиър, далеч от Лондон. Подобно разстояние щеше сериозно да пречи на другите мои задачи. Понякога ми се искаше да зарежа цялата тая работа, но ме спираха две съображения. Първо, трябваше да запазя своето положение в секретната сфера, където бях получил достъп. Глупаво би било да си подам оставката, преди да съм получил ясна перспектива за друга работа в същата сфера. Второ, никога няма вреда от повече знания и аз нищо нямаше да загубя, ако узная какво се върши в широко разклонената мрежа на учебните заведения на Управлението за специални операции. Реших да остана, докато намеря нещо по-интересно.

13. По време на войната Чърчил назначи свои приятели от Сити на високи постове в УСО и СИС, като не забрави и своя банкиер Чарлз Хемброу, който възглавяваше УСО през 1942–1943 г.

Надявах се, че ръководството на учебните заведения няма да ми попречи да напусна, когато пожелаея. Знаех че ще бъде лош преподавател. От четиригодишна възраст заеквах, понякога твърде сериозно. Освен това ме измъчваха съмнения във връзка със съдържанието на моя лекционен курс. Перспективата да говоря за политическа подривна дейност не ме плашеше. По това време в Англия малко хора владееха тази работа, а аз все пак имах опит в тази насока, макар и малък. Безпокоеше ме твърде повърхностното ми запознаване с методите на пропагандата. Наистина по-рано бях съчинявал позиви, на нямах никаква представа, как те се отпечатват.

До събирането ни в Бюли оставаше още време и аз реших да го използвам за попълване на своите знания. Стараех се колкото се може по-често да посещавам Уоубърн Аби, където винаги мудният Лийпър председателствуваше заседанията на сътрудниците на „черната пропаганда“ в Управлението за политическа война. (За четири и повече години Лийпър малко се бе изменил. Аз го срещнах през лятото на 1945 г. От скука той биеше мухи в Английското посолство в Атина, когато Гърция вече бе започнала да кипи.) Изненадах се, че Лийпър беше способен да избухва. Говореше се, че имал чести стълкновения с доктор Долтън и че добрият доктор често постраждал от Лийпър. Това отчасти се потвърждава и в мемоарите на самия Долтън.

Докато новата Бейкър стрийт стана бащиния за дейци на банковото дело, големия бизнес и правните среди, Уоубърн бе превзет от хора на рекламната дейност. Извън стените на кабинета на Лийпър това учреждение приличаше на филиал на рекламна фирма. Имаше и изключения, като например Дик Кросмън, Кон О' Нийл, Сефтън Делмър и Велънтайн Уилямз, но повечето сътрудници, както ми се струваше, имаха именно опита, от който аз така много се нуждаех.

Отначало те се отнесоха към мене с известия съдържаност. Както във всички учреждения и особено военните в Уоубърн се пазеха от новите хора. Скоро обаче разбраха, че с искрена готовност приемам техните съвети, и измениха отношението си към мене. Ясно бе, че тайните агенти в Европа ще се занимават с пропаганда независимо дали ние искаме или не. При това положение аз сметнах за разумно „да си провря крака във вратата“ на Уоубърн – органа, отговарящ за „черната пропаганда“ – в качеството на полезен негов инструктор. След няколко посещения бях удостоен с честта да закуся заедно с Лийпър. Присъстващият на закуската Велънтайн Уилямз предложи да ме закара до Лондон със служебния ролс-ройс. Имаше желание да поговоря с него, макар и за

Клъбфут¹⁴, но след хубавата закуска през целия път той спа.

По това време аз се занимавах с още един, може би по-важен проблем от областта на моите изследвания. Да се обучават агентите по методите на пропагандата е добре, но не по-малко важно е съдържанието на пропагандата. Рано или късно агентите ще почнат да получават конкретни задачи и е необходимо предварително да бъдат подготвени за характера на предстоящите им действия. Всичко това изискваше определена политическа обработка на агентите, така че те да се явят на местоназначението си, снабдени поне с общи идеи за бъдещите проекти на английското правителство. Да се получи отговор на подобни въпроси от Уоубърн беше безнадеждно. Лийпър и неговите сътрудници сами се оплакваша, че не получават достатъчно политически директиви от Лондон.

За тази цел се обърнах към Хю Гейтскъл, когото познавах още отпреди войната, когато обсъждахме австрийския въпрос. По това време Гейтскъл беше главен личен секретар на Долтън и получаваше всички сведения, както се казва, от първа ръка. Гейтскъл поддържаше тясна връзка с Гледуин Джеб, на когото Долтън бе възложил да отговаря за дейността на Бейкър стрийт. Гейтскъл обикновено предлагаше да се срещаме на обяд в един евтин ресторант близо до Бъркли скуеър, така че моите проблеми ние обсъждахме, докато ядяхме кренвирши с пюре от картофи. Понякога се връщахме в кабинета му и се консултирахме с Джеб или даже с доктора. Той винаги ни посрещаше гостоприемно, като ни предлагаше уиски със сода. (Вече се похвалих, че съм преценил необикновените способности и перспективи на Гъбинз. Справедливостта изисква да призная, че никога не съм подозирал какъв първокласен лидер на предноскамейчиците¹⁵ ще стане от него.)

Общо взето, резултатите от тези срещи ме разочароваха. Долтън си имаше свои неприятности с Министерството на външните работи. Тогава, както и сега, беше лесно да се говори за становище на Министерството на външните работи, но всъщносттам имаше много хора и още по-много различни становища. Когато се вземаха под внимание всички възражения против един или друг курс на действие, равносметката обикновено не водеше до нищо. Често се оказваше, че англичаните просто искат възстановяването на статуквото отпреди появата на Хитлер: възвръщане към една Европа, в която Англия и Франция спокойно ще

14. Главно действащо лице от серията шпионски романи, написани от Велънтайн Уилямз.

15. На предните скамейки в английския Парламент се разполагат представителите на управляващите партии.

господствуват с помощта на реакционни правителства, достатъчно силни, за да поддържат ред сред своите народи и да служат като „санитарен пояс“ срещу Съветския съюз.

Този възглед бе несъвместим със самото съществуване на Управлението за специални операции, чиято цел, според думите на Чърчил, беше да запали пожар в Европа. Това не можеше да се постигне, ако народите бъдат призовавани към сътрудничество и възстановяване на отречения и дискредитиран стар режим. Неизпълнима беше тази задача и поради това, че настроенията в дадения момент до голяма степен се определяха от победоносното шествие на Хитлер в Европа. УСО би могло да действувва ефективно, само ако изхожда от предпоставката, че след няколко години война нацисткото господство ще озлоби народите и ще ги накара да вземат съдбата си в свои ръце. Тези настроения без съмнение трябваше да се превърнат в революционна ситуация и да ликвидират Европа от 20-те и 30-те години.

Долтън и Гейтскъл, естествено, виждаха противоречията между задачите на УСО и гледището на Министерството на външните работи, но трябваше да действуват предпазливо, тъй като самите те нямаха ясни становища. Като добри социалисти те и двамата се надяваха, че един от най-важните ключове за решаване на проблема се намира в ръцете на европейските профсъюзи. Но беше съмнително, че профсъюзите ще поемат риск по заповед на английското правителство дори в него да влизат Атли, Бевин, Долтън и други социалисти. Мнозина мислеха, че военновременна Англия рязко се отличава от тази на Болдуин и Чембърлейн, но дали това не бе само различна маска, зад която се скриваше предателят на Абисиния, Испания и Чехословакия? Неспособността на английските лидери да разгърнат истинска революционна пропаганда само потвърждаваше това и Англия през цялата война страдаше от липсата на подходящо политическо ръководство. Всички съпротивителни движения приемаха от Англия, пари и въоръжение, но малко от тях се вслушваха в гласа на Лондон. Съпротивителните движения възникваха поради това, че народите виждаха собствен път към бъдещето, който не беше пътят, определен им от английското правителство. По такъв начин относителният успех на УСО в областта на материалните разрушения и диверсиите се съпровождаше от относителния неуспех в политическата област.

Тук не е място за обсъждане на ограниченията в дейността на УСО, произтичащи от външни причини или от неговите собствени слабости. За тези проблеми аз споменавам само за да илюстрирам съмненията,

които ме измъчваха след назначаването ми за преподавател в Бюли. Това донякъде обяснява защо въпреки добрите колеги в школата престоят ми там не ми донесе почти никакво удоволствие. Личните ми недостатъци и принудителното пренебрегване на главните ми интереси значително допринасяха за лошото състояние на моите работи. При всеки удобен случай аз отивах до Лондон, обикновено под предлог за посещение на Уоубърн за преговори по технически въпроси.

Както вече казах, тази моя неудовлетвореност съвсем не беше свързана с моите колеги в Бюли. С тях някак ми провървя. Началникът на школата Джон Мън, млад полковник, не принадлежеше нито към служба-шите, нито към свръхзатворените, нито просто към глупците. Той беше здравомислещ офицер. Не крещеше на подчинените си, но и не проповядваше учението на йогите. Благодарение на личния си авторитет Джон Мън успя да сплоти достатъчно пъстрия състав на сътрудниците. Към тях се отнасяше като началник, а към началството лоялно, но и критично. Неговият началник на щаба беше възрастен мъж, служил още в Първата световна война. Той обичаше да се нарича разузнавач и в мозъка на костите си, но, изглежда, мозъкът в неговите кости беше твърде малко. Впрочем, той рядко ни досаждаше с делови въпроси, при това не лошо свиреше на пиано.

Старшият преподавател Бил Брукър беше ярка личност и впоследствие направи блестяща кариера във филиала на школата, открит в Канада. Той умееше да показва нещата откъм най-хубавата им страна, притежаваше неизчерпаем запас от остроти и анекдоти, при това знаеше цяла серия на великолепен марсилски жаргон. Доколкото знам, той нямаше опит в нелегалната работа, но след известна теоретическа подготовка можеше да говори пред школниците така, като никой освен него не е запознат тъй добре с въпроса. Жалко подобие на Брукър, неговият помощник се представяше като търговец.

В школата работеше и бившият сътрудник на фирмата „Уеджуд“, производителка на фаянсови изделия. Бледен, с мрачен поглед, той обикновено нарушаваше дългото мълчание с изненадващи и унищожителни реплики. Тук беше също Тревър Уилсън. По-късно той стана известен като специалист по френски и китайски език и се оказа безценен сътрудник в Ханой. От Бюли той често пътуваше по лични работи до Саутхемптън, по повод на които многозначително се усмихваше. Веднъж му отказаха служебен автомобил за такова пътуване и Уилсън измина пеш целия път дотам и обратно – петнадесет или двадесет километра. Никога не съм срещал по-самоотвержена проява на галантност.

Пълна противоположност на Тревър Уилсън беше един букменист¹⁶, който, за нещастие, избра мене за събеседник. Веднъж ми изложи възгледите си за половите отношения и аз му казах, че ми е жал за неговата жена. След, това ние се срещаме само за пинг-понг, който той играеше така сръчно, че аз неволно си припомних за произхода на човека от маймуната.

Душата на целия колектив беше Пол Ден. Никой като него не умееше да прогони мъката и да развлече всички. Той доказваше, че дълбоките води не е задължително да бъдат спокойни. В дълбочината на душата си беше сериозен човек, склонен към романтизъм. Външно целият кипеше и бушуваше като планинска река. Неговите шеговити импровизации на пианото скъсяваха дългите летни вечери на сътрудниците.

Друг, който спечели най-голямо обществено признание след войната, беше Харди Еймиз, който стана личен, шивач на кралицата. Еймиз беше първият и единствен човек с такава професия, с когото ми се случи да вляза в конфликт. Отделяше се от другите със своята голяма и елегантна зелена пилотка, каквито носеха офицерите от разузнавателните служби на въоръжените сили. Ден често отсъствуваше, понеже работеше като офицер за свързка между школата и учреждението на Бейкър стрийт. Едно от главните му задължения беше да доставя на ръководството материали, които можеха да потрябват на преподавателския състав. Тъй като тези потребности на онзи ранен стадий нямаха граница, на Ден се предоставяше достатъчно широко поле за дейност. Аз страшно му завиждах, тъй като неговата работа би ме задоволявала много повече от моята.

Главното, което ме отличаваше от колегите ми, беше обстоятелството, че аз единствен имах опит в секретната работа. Никой от останалите дори не бе помислял да понижи глас, когато наблизко минава полицаи. По-късно от опит се убедих, че с оглед на обстоятелствата подборът на преподаватели без опит беше разумен. Опитните работници за секретната служба съвсем не достигаха. Практически те можеха да бъдат изтеглени само от СИС. Несъмнено е, че ако се бяхме обърнали към СИС с молба да ни отделят подходящи инструктори, съгласно проверената от времето практика СИС просто щеше да се отърве от свои некадърници (освен ако дори и те не й бяха необходими). Страшно е даже да се помисли какво би станало е школниците, ако бяха попаднали в

16. Френк Натан Даниел Букмен – американски евангелист и мисионер, основател на оксфордската група. През 1939 г. той проведе широка кампания за моралното разоръжаване на Великобритания.

ръцете на подобни хора. Трябва да кажа, че в сравнение с преподавателите в школата, макар и да притежаваха някакъв интелект и въображение, някои от опитите разузнавачи тогава изглеждаха въобще слабоумни. Това потвърди и опитът. УСО много бе критикувано за планирането на работата и за отделни операции, за недостатъчно запазване на тайната, но критиките по отношение на неговите учебни заведения бяха сравнително малко.

Втората особеност, с която се отличавах от колегите в Бюли, беше моят цивилен костюм. Всички те носеха военна униформа. Пийтърз и Гъбинз не веднъж ми подхвърляха, че е желателно и аз да встъпя в редовете на армията. Но както вече казах, такава стъпка можеше сериозно да ограничи свободата на моето придвижване, без да ми предостави никакви предимства. Аз дойдох до извода, че за да мога да запазя своеобразното си положение, не трябва да се съгласявам, но и да не отказвам. Постепенно забравиха за това. По-късно, много преди края на войната, разбрах колко правилно е било моето решение. Не ме измъчваха нито мечти за повишаване в звание, нито завистта на колегите и с мене никога не се заяждаха старшите офицери от другите служби.

Разликата между Бюли и Брикъндонбъри беше тази, че в Бюли ние действително обучавахме школници. Там например имаше група норвежци, които показваха забележителни способности за диверсионни операции. Така например само след няколкоседмична подготовка по време на едно нощно учение тази група успя в пълен състав да достигне до набелязаната цел на най-горния етаж на една къща в Съндрингъм. Норвежците преминаха през гъста горичка, осеяна със сигнални устройства и капани, поставени от ръководителя на учението, незабелязано прекосиха градината, усърдно патрулирана от инструкторите. Самият аз бях в патрул и можех да се закълна, че никой не е преминал.

В Бюли се учеха и моите стари испански познайници от Брикъндонбъри, на които най-после се удаде възможност да поработят. След първия си разговор с мене те ме нарекоха *el comisario politico*¹⁷. Възможно е това да бяха същите испанци, които моят стар колега Пийтър Кемп срещна на брега на езерото Лох Морар, близо до Ерисейг. В своята поучителна книга „Без знамена и отличителни знаци“ Кемп писа за тях: „Една зловеща тълпа от убийци; и ние не направихме опит да се присъединим към тях“¹⁸ (забележителен случай на интуитивно съждение). Лично аз смятам, че след като почти цяла година бяха разигравани от

17. Политически комисар (исп.).

британското правителство, те бяха и правото си да убият всеки, който носеше униформата на английски офицер. Но те проявиха съдръжаност.

С чувство на тъга си спомням за групата холандци, които бяха включени в първия курс на школата. След една неуспешна операция много от тях скоро бяха изпратени на явна смърт. Бившият офицер от абвера Гискес описва как немците заловили в Холандия един радист на УСО и го заставили да поддържа радиовръзка с Англия. В резултат на това холандците група след група попадаха в ръцете на немците. При извършеното по-късно разследване, струва ми се, бе установено, че заловеният радист успял да предаде на центъра сигнал, че е попаднал в германски ръце. Но в центъра или неправилно са разшифروвали съобщението, или просто не са му обърнали внимание.

Скоро след откриването на школата Алберто Тарчиани и неговите приятели изпратиха при нас група италиански антифашисти, завербувани в лагерите за италиански военнопленници в Индия. На тях не им провървя с английския офицер, който отговаряше за тях. Той отлично владееше италиански език и спадаше към ония грубияни, които обичат да подвикват на подчинените си. Без да го съжалявам, понякога си мислех, че той рано или късно ще получи един стилет в ребрата. В Бюли се учеха и двама французи. Те имаха възложена някаква специална задача, която старателно пазеха в тайна. Единият беше с леви, а другият с десни убеждения, но и двамата изпитваха остра ненавист към Виши. Проявиха се като най-добрите ми ученици и само след две седмици обучение изготвиха превъзходни позиви. Споменавам за тях, понеже бяха едва ли не единствените школници, които проявяваха някакъв интерес към политиката и политическата пропаганда. Останалите, явно, бяха подходящ материал за УСО – храбри, поддаващи се на обработка, готови да изпълнят всичко, което им се заповяда, без да се тревожат за бъдещето на Европа.

Лично аз също бях лош материал за УСО, защото преди всичко ме вълнуваше именно съдбата на Европа. Военната обстановка все повече се влошаваше. Гръцката армия след боевете с италианците в Албания към пролетта почти загуби боеспособността си. След априлската югославска революция, за която УСО си приписваше известна заслуга (там имаше наши агенти, но *post hoc ergo propter hoc*¹⁹), веднага последваха

18. Моето мнение за Испания и испанците, естествено, се различаваше от мнението на Пийтър Кемп, който по време на Гражданската война се биеше на страната на генерал Франко, но аз напълно съм съгласен с неговото описание на шока, който той изпитал при първата си среща с началника на испанското отделение на УСО Хю Куенел.

нахлуването в Югославия и окупацията на Гърция. След това стана най-лошото – загубата на остров Крит, за отбраната на който Англия би следвало да отдели достатъчно средства. Удържането на залива Суда би било съществена компенсация за загубата на Балканите. Но подобни въпроси беше трудно да се обсъждат в такава среда, където действителното положение на нещата се прикриваше със стремежа да се запази спокойствие на духа. По това време назряваха още по-значителни събития.

Една сутрин моят ординарец ми донесе чаша чай и ме събуди с думите: „Той нападна Русия, сър.“ След като прочетох две съвсем повърхностни лекции за методите на пропагандата, заедно с другите преподаватели отидох в столовата. Всички бяха обхванати от съмнения в тази объркана ситуация. На чия страна за застанат, когато Сатаната е обявил война на Луцифер? „Боя се, че с русите ще бъде свършено“ – замислено каза Мън. Мнозина се съгласиха с него, някои даже със злорадство. Духът на доброволците във Финландия беше още жив. Но скоро разискванията се прекратиха, тъй като съобщиха че вечерта Чърчил ще произнесе реч пред английския народ. Най-разумното за обикновените англичани бе да се изчака, докато министър-председателят си каже думата.

Чърчил разреши проблема. Когато той завърши речта си, Съветският съюз бе вече станал съюзник на Англия. Стърудниците на школата одобриха това и нещата се уталожиха. Но след няколко дена безпокойството отново обхвана хората, тъй като от Лондон проникваха компетентни оценки за възможностите на Червената армия да окаже съпротива на Германия. Руският отдел на разузнавателното управление на военното министерство, предсказвайки продължителността на руската кампания на Хитлер, се колебаеше между три и шест седмици. Специалистите от УСО и СИС твърдяха приблизително същото. Най-оптимистичната прогноза, която чух по това време, се приписваше на британския генерал Скейф, който, мисля, тогава работеше в Управлението за политическа война. Той твърдял, че руснаците ще издържат „най-малко три месеца, а може би и много по-дълго“. Както веднъж писа Ивлин Уо, „той улучи мишената“.

Сега ми беше по-необходимо от всеки друг път да се махна подалеч от рододендроните на Бюли. Трябваше час по-скоро да намеря по-подходящо място. Скоро ми се предостави една многообещаваща възможност. По време на редките си пътувания до Лондон аз обикновено

19. „След това“ не значи „вследствие на това“ (лат.).

навестях Томи Херис на Честърфийлд гардънз, където той живееше, обкръжен от своите съкровища на изкуството и в атмосферата на haute cuisine et grand vin²⁰. Херис твърдеше, че петна от вино не развалят добрата маса. Вече казах, че след закриването на школата в Брикъндонбъри Херис постъпи в МИ-5. Веднъж, може би беше през юли, Той ме запитва дали се интересувам от една работа, за която се изисква добро познаване на франкистка Испания. Обясни ми, че работата ще бъде не към МИ-5, а към СИС.

За да се разбере смисълът на предложението на Херис, необходимо е предварително накратко да изложа въпросите, които ще бъдат разглеждани в следващите глави. СИС ръководеше цялата секретна разузнавателна работа извън Англия – както шпионажа, така и контраразузнаването. МИ-5 се занимаваше с въпросите на контраразузнаването и държавната сигурност в Англия и на всички английски отвъдморски територии. Контраразузнавателният отдел на СИС, известен като пета секция, и МИ-5 бяха фактически двете страни на един медал. Главната задача на пета секция беше предварително да събира информация за шпионските операции, организирани в чужбина и насочени срещу Англия. От само себе си се разбира, че всяко достоверно предварително предупреждение, получено от пета секция, трябваше да помага на МИ-5 да осигурява безопасността на страната.

По думите на Херис, пета секция не се справяше добро с тези задачи. МИ-5 оказваше силен натиск върху СИС за подобряване на работата на пета секция и даже заплашваше, че тя сама ще се заеме с тези въпроси. Разбира се, такова разширяване на функциите на МИ-5 можеше да извърши само правителството и някои длъжностни лица бяха готови да поставят този въпрос на най-високо равнище. Поради това СИС се поддаде на натиска на МИ-5 и значително увеличи бюджета на пета секция за финансиране на допълнителен щат. Тъй като по-голямата част от немските разузнавателни операции срещу Англия се провеждаха от Пиренейския полуостров, главното увеличение на щата – от двама на шест офицери – се предвиждаше за подсекцията, занимаваща се с Испания и Португалия. Херис ми каза, че началникът на пета секция Феликс Каугил търси човек, запознат с Испания, който да оглави разширената подсекция. Херис ме увери, че ако дам съгласието си, той може да предложи моята кандидатура с големи изгледи за успех.

Реших да приема това предложение, но поисках от Херис няколко

20. Изискана кухня и скъпи вина (фр.).

дена, за да помисля. Можеше да възникнат някакви пречки. Във всеки случай трябваше добре да обмисля решението си. Пета секция се намираще в Сънт Олбънз – място не идеално, но много по-изгодно от Бюли. Моята нова работа щеше да изисква установяване на лични контакти с други отдели на СИС и с МИ-5. Можеше да се предполага, че към тази работа ще прояви интерес Министерството на външните работи, а да не говорим за военните министерства. Случайно узнах, че архивите на СИС също се намират в Сънт Олбънз, в помещение, съседно на пета секция. Като преценявах отрицателните страни на тази работа, аз бих могъл да отбележа само че тя не във всяко отношение съответствуваше на това, което бих избрал сам. Испания и Португалия се намираха далеч на фланговете на моите действителни интереси, но същото можеше да се каже и за Бюли, и то в много по-голяма степен.

След няколко дена казах на Херис, че ще му бъда благодарен, ако направи своето предложение. Отначало той запозна с него своя шеф Дик Брумън-Уайт, който тогава беше началник на пиренейския отдел на МИ-5. После стана мой близък приятел. Мисля, че официално към пета секция се обърна Дик Уайт, тогава отговорен работник в МИ-5 и едва ли не единственият човек, кой-то имаше поносими лични отношения с Каугил (Дик Улит, Големия Дик, не трябва да бъде смесван с Дик Брумън-Уайт, Малкия Дик. Първият впоследствие стана началник на СИС, а другият член на Парламента от Консервативната партия на Ратъргленски окръг). Не мина много време и сам Каугил ме покани по телефона да се срещна с него.

Междувременно аз вече полагах старание да се измъкна от Бюли. Нарочно изнесох две слаби лекции, след което никой не можеше да твърди, че съм незаменим. Мън прие решението ми да си подам оставката съчувствено, с присъщото му благоразумие. Той ме помоли само да остана, докато си намеря заместник. И тук ми провървя. Оказа се, че е без работа същият Хезлит, който рамо до рамо с капитан III ранг Питърз в Брикъндонбъри срещна „немските парашутисти“. Окончателното уреждане на въпроса продължи още две-три седмици. През това време аз посетих Каугил в Маркейт, разположен в отвратително тесния участък на големия северен път. По това време имаше по-малко формалности. Аз не подадох официално молба за постъпване на тази работа и затова Каугил не изрази формално съгласието си да ме приеме. Въпреки това в дълъг разговор още същата вечер той ми разясни какви ще бъдат моите задължения на фона на структурата на СИС като цяло. Тъй като неговите обяснения имаха строго секретен характер, аз ги възприех като

формално потвърждение за встъпването ми в длъжност. С други думи, аз вече се смятах за приет.

Глава III

СИС – МРЪСЕН БИЗНЕС ПОД СОЛИДНА ФИРМА

Преждеждането, или, по-скоро, преминаването ми от УСО в СИС завърши през септември 1941 г. Една енергична дама, която направи подобна крачка приблизително година по-късно от мене, изрази задоволството си от промяната с думите: „Ако неизбежно трябва да се занимаваш с мръсна работа, по-добре е да вършиш това под солидна фирма.“ Аз бих могъл да изрека същите думи по-рано от нея, ако бях се сетил за това. Неразумно би било да се подценяват способностите на новите хора, които се вливаха в УСО на Бейкър стрийт. При това тези хора преследваха напълно достъпни цели. Напуснали своите уютни кабинети а Сити и Темпл, те внесоха дух на напрегната импровизация, стремеж да внесат безпорядък и финансов хаос по цяла Европа и самите те до един се превърнаха от пазачи на дивеча в браконieri. Да се наблюдава кипещът на идеи из коридорите беше много забавно, но беше много трудно да се измолят от Министерството на авиацията и от Адмиралтейството свободен самолет или корабче. На УСО тепърва му предстоеше да се утвърждава сред прастарите консервативни английски служби.

СИС също претърпяваше промени, нейният апарат се разрастваше, но все още не й се удаваше да задоволява нарастващия глад на военните министерства от разузнавателна информация. СИС обаче имаше установен опит в работата си и съответна на него структура на апарата. Разширението на щата не измени много нейния характер. Макар и под натиск, СИС приемаше представители на Министерството на външните работи и на военните министерства. Измежду тях забележителна следа остави само Петрик Райли²¹. Разузнаването понасяше даже такива пришълци като Греъм Грийн²² и Малкълм Макгеридж, които внасяха оживление в работата на службата. Най-сетне аз почувствувах твърда почва под краката си и пристъпих към истинска работа.

Както е известно, СИС по това време бе разположена в Броудуей

21. През 1944 г. той беше главен съветник на Министерството на външните работи при СИС, през 50-те години – посланик на Англия в Москва, а по-късно в Париж.

22. Веднъж ми се наложи да защитавам Греъм Грийн, когато той получи строго мъмрене за това, че неговият агент, изпратен на Азорските острови след завземането им от Англия, не можа да установи връзка в резултат на което СИС изпадна в глупава положение пред МИ-5.

билдингз, срещу спирката на метрото „Сънт Джеймз парк“. Но военновременната организация вече не можеше да се побере в първоначалната й резиденция. Пета секция и централния архив преместиха в Сънт Олбънз. Останалите дребни подразделения бяха разпръснати из Лондон и окръжаващите го графства. С пристигането ми в Сънт Олбънз аз бях настанен у един богат човек с фамилното име Барнет. Богатството не беше единственият негов порок. Барнет всекидневно се возеше от къщи до гарата с ролс-ройс с частен шофьор докато жена му заключваше за харта и броеше бурканите със сладка, за да е сигурна, че прислугата няма да ги намери. За щастие, аз скоро успях да си намеря подходяща виличка в самата крайнина на града, където никой не ми пречеше. След няколко дена на автобусната спирка купих от един мъж фазан. Мъжът каза, че у него „понякога се намират“ и кокошки. Така аз започнах да се храня достатъчно добре.

На следващите страници ще говоря доста за СИС и постепенно читателят ще добие обща, макар и съвсем не изчерпателна представа за нейната дейност. Сега искам да съобщя само основните данни за структурата и работата на СИС, за да може читателят още от самото начало да разбере моята история. Не бива да се забравя, че всеки общ преглед неизбежно е малко или много опростен. Ако британският гений е склонен към импровизация, СИС е добро доказателство за това. Това учреждение прилича на стара къща, чиято фасада е закрыта от допълнителни пристройки.

СИС е единствената английска служба, упълномощена да събира секретна информация от чужди държави с нелегални средства. Върху нейния монопол в това отношение понякога посягат самодейни ентузиаста. Но когато подобни посегателства биват открити, в най-добрия случай те завършват със саркастична междуведомствена преписка, а в най-лошия – довеждат до сериозни стълкновения на Уайтхол²³. Именно с „нелегалните средства“ се отличава секретната служба от другите учреждения, занимаващи се със събиране на информация, като например дипломатическата служба и пресата, макар че някои държави не признават тази тънка, понякога илюзорна разлика. Но колкото и мъгляви да са тези различия, на практика те съществуват. СИС е единствената организация, която получава секретни фондове, за които не дава подробен отчет. Тези фондове се използват за събиране от чуждите държави на

23. Улица в Лондон, на която са разположени правителствени-те учреждения. Тук е и английското правителство.

такива сведения, които не може да бъдат получени по обикновени, законни пътища.

За база на дейността на СИС служи агентурната мрежа, която се състои почти винаги от чужди поданици. Тези агенти работят под прекия или косвения контрол на бюрото на СИС, известно като резидентура. Бюрото на СИС е настанено в Английското посолство и по този начин е защитено от действията на местните власти по силата на дипломатическата конвенция. Подбудите на чуждестранните агенти са различни – както героични, така и най-ниски. Повечето от тях получават възнаграждение, макар и не голямо. Общо взето, СИС предпочита да има платени агенти, тъй като получаването на пари повече ги ангажира. Неплатеният агент на СИС е склонен да се държи независимо и може да причини големи неприятности. Такъв човек почти винаги преследва собствени политически цели и неговата искреност често може да бъде източник на недоразумения. Така един сътрудник на СИС изрази своето отвращение към германската съпругеска двойка Фермерен, която по време на войната поиска политическо убежище от англичаните в Цариград, с думите: „Те са така ужасно съзнателни, че никога не можеш да предположиш какво ще им хрумне в следващия момент.“

Събраната от агентите информация попада направо или по околни пътища в местната резидентура на СИС, която е завербувала тези агенти. Там сътрудниците на СИС, прикрити под дипломатически длъжности, предварително оценяват тази информация по отношение на нейната достоверност и важност. Ако информацията се прецени като интересна, със съответните коментари я изпращат в Лондон. Обикновено информацията се изпраща по каналите за дипломатическа свързка, тоест по радиото или чрез дипломатическата поща, в зависимост от това, дали е спешна или не. По времето, за което говоря, за ръководителя на резидентурата на СИС за прикритие още широко се използваше довоенното прикритие – длъжността на завеждащ отдела за паспортния контрол на посолството, – макар че още тогава това прикритие изглеждаше твърде прозрачно. Служителят, заемащ тази длъжност, имаше законно право да разпитва хората, искащи визи, а както е известно, един въпрос винаги може да предизвика следващия. Обаче това прикритие скоро стана известно на всички. В една от следващите глави ще се спра на много по-късни форми на маскировка.

Структурата на СИС в Лондон се изграждаше върху разпределението на задълженията: едни подразделения събираха информация, други я анализираха и я оценяваха. Тези, които събираха информацията, бяха

длъжни да я представят отначало за обективно старателно проучване, след което материалът се изпращаше в едно или друго държавно учреждение. В съответствие с този принцип службата се разделяше на две групи секции: G (Джи) и секции, разпращащи информацията. Секциите G ръководеха резидентурите в чужбина и упражняваха контрол над техните операции. Всяка секция отговаряше за определен географски район. Една водеше Испания и Португалия, друга – Близкия Изток, трета – Далечния Изток и т.н. Секциите, разпращащи информацията, даваха оценка на получените разузнавателни сведения и ги изпращаха на заинтересованите държавни учреждения. След това тези секции препращаха оценките на държавните учреждения и своето собствено заключение за материалите в секции G.

Секциите, разпращащи информацията, се разделяха не по териториалния признак, а според съдържанието на информацията. Едни от тях се занимаваха с политически въпроси, други – с военни, военноморски, икономически и с различна друга информация.

Пета секция в която бях аз, в много отношения заемаше особено положение. По наименование тя беше секция, разпределяща материалите, и се занимаваше с контраразузнаването. Но докато аналогичните секции имаха работа с такива обикновени държавни учреждения като Министерството на външните работи, Адмиралтейството и други, чиято осведоменост за секретните операции беше ограничена, главният клиент на пета секция бе МИ-5, самата тя представляваща секретна организация. Би могло да се предполага, че това обстоятелство ще съдейства за взаимно разбиране и тясно сътрудничество. В действителност положението беше тъкмо обратното и едва към края на войната между тези две организации бе постигнато известно съгласуване. Това печално положение отчасти се дължеше на обстоятелства от личен характер и се усложняваше от военновременната обстановка, да не говорим за военната истерия. Но имаше и друга причина: коренното различие в мненията относно разграничаване сферата на дейността на двете организации. МИ-5 твърдеше, че контраразузнаването е неделимо и че затова МИ-5 има право върху цялата информация на пета секция. Каугил, говорейки от името на пета секция, отхвърляше това разбиране, като заявяваше, че МИ-5 има право на тази информация, която непосредствено се отнася до сигурността на британската територия. При това Каугил смяташе, че единствено той има правото да решава имат ли едни или други сведения отношение към сигурността на Англия. Той твърдеше, и то съвсем искрено, че МИ-5 има намерение да създаде собствена организация за

контраразузнаване извън страната. А МИ-5 от своя страна подозираше, че Каугил под предлог за секретността на източниците на СИС отклонява от тях важна информация. Тези разпри не веднъж ме поставяха в неволно положение, тъй като моите симпатии в този спор бяха обикновено на страната на МИ-5. За да избягна излишни усложнения, не рядко ми се налагаше да предавам информация на МИ-5 устно.

Тази нездрава обстановка донякъде обуславяше втората особеност на пета секция. През първия период на войната изискванията на военните министерства към СИС бяха много големи и винаги срочни. Влиятелните хора в СИС смятаха настъпателното разузнаване за единствено сериозната форма на разузнаване във военно време. В резултат на това резидентурите на СИС в чужбина все повече и повече съсредоточаваха вниманието си към събиране на информация, необходима само за въоръжените сили, като сведения за придвижването на войскови части, за съсредоточаване на военноморски сили, за военновъздушния потенциал, въоръжението и т.н. Контраразузнаването изпитваше недостиг от средства и МИ-5 основателно се оплакваше не само от това, че пета секция укрива някои сведения, но и от това, че СИС изобщо събира малко информация, необходима за контраразузнаването. Каугил не можеше да отхвърли това обвинение – самият той чувствуваше неговата основателност, но не беше по неговите сили да пренасочи част от средствата на СИС за целите на контраразузнаването. Каугил предпочете да забиколи съществуващия ред и да насочи своите специалисти в задграничните резидентури. Формално тези сътрудници се водеха под общото ръководство и контрол на секциите G, но поради голямата претрупаност на тези секции всекидневните си инструкции сътрудниците получаваха непосредствено от пета секция. За Испания и Португалия отговаряше някой си Фенуик, бивш търговец на петролни продукти. След като помърмори, той се съгласи да командирова в Мадрид, Лисабон, Гибралтар и Танжер нашите специалисти по контраразузнаването, а след няколко седмици практически забрави за тях. Всичко вървеше добре, аз от време на време правех на Фенуик посещения на вежливост, а понякога (казано с неговите думи) заедно „дъвчехме пържоли“. Скоро пета секция, която беше задължена да разпределя информацията, фактически си присвои някои функции на секция G. Тя се превърна в хибрид, който другите подразделения на СИС гледаха накриво. Но това положение бе съвсем изгодно за Каугил, тъй като му даваше възможност за сетен път да потвърждава, че контраразузнаването е изкуство, достъпно само за надарения и изискващо голям ум, какъвто нямат обикновените сътрудници на

разузнаването. По такъв начин Каугил се предпази от вътрешни критики в СИС. За съжаление, той не се ползуваше със същото уважение от страна на МИ-5.

Аз вече казах, че СИС бе единственото английско учреждение, упълномощено да събира информация с нелегални средства но това не означава, че само тя се занимаваше със събирането на секретни разузнавателни данни. Чрез прехващане на радиограми може да се получат огромно количество секретни разузнавателни сведения, без да се нарушават националните и международните закони. Но всяка радиограма преди всичко трябва да се разшифрова. По време на войната в Англия това се вършеше от така наречената Държавна школа за кодиране и шифроване в Блетчли. По-голямата част от своята работа тя изпълняваше изключително успешно. Ще предоставя на по-добре запознатите хора да решат колко по-големи успехи можеше да има, ако дрязгите в школата бяха сведени до минимум. (Същото може да се каже за държавните ведомства на Великобритания да не говорим за университетите в мирно време.)

И така, какво място заемаше пета секция в разузнавателния свят? Като част от СИС тази секция отговаряше за събирането на контраразузнавателна информация в чужди страни чрез нелегални средства. Най-заинтересована от тези данни беше МИ-5, която отговаряше за сигурността на британската територия и затова изпитваше остра нужда от предварителни сведения за готвещите се в други страни опити да проникнат в държавните тайни на Англия. Към някои видове дейност на пета секция проявяваха интерес и други ведомства. Например Министерството на външните работи искаше да знае какви възможности предоставят неутралните държави на немските разузнавателни служби.

В началото на своята дейност пета секция използваше като допълнително средство радиоразузнаването, ко-ето прехващаше шифрите на противника, а школата за кодиране и шифровъчно дело ги разшифроваше. В хо-да на войната ролите се размениха: разузнавателната дейност на пета секция в чужбина фактически само за-пълваше празнините в извънредно широката картина, която се очертаваше въз основа на данните на радиоразузнаването.

Време е да се върна отново към характеристиката на хората, много от които заемат значително място в по-нататъшния ми разказ. Началник на пета секция, както вече казах, беше Феликс Каугил. В СИС той дойде от индийската полиция скоро преди започването на войната и успя бързо да прогресира. Неговите интелектуални способности бяха скромни.

На него, явно, не му достигаше въображение, той не обръщаше внимание на детайлите и съвсем не познаваше света, в който СИС воюваше. Неговото най-забележително положително качество извън личното му обаяние беше нечовешката работоспособност. Всяка вечер той отнасяше в къщи чанта, пълна с книжа, над които работеше до късно през нощта. В петък обикновено работеше цяла нощ, а на сутринта, уморен, но, както винаги, стегнат, той ръководеше съвещанието на началниците на подсекциите. На тия съвещания Каугил обикновено пушеше лула след лула, изгърсвайки я в каменния пепелник. Той защитаваше своите работници понякога даже с прекалено усърдие, в резултат на което много от тях оставаха на служба, въпреки че тяхната пасивност или некомпетентност бяха очевидни. Извън своята секция Каугил ставаше подозрителен и язвителен и винаги беше готов да вижда в действията на другите опити да ограничат неговата дейност или да подронят авторитета му. По времето, когато аз постъпих в пета секция, Каугил вече бе успял да влоши отношенията не само с МИ-5, но и със службата за радиопрехващане, с шифровъчната школа и с редица други отдели на СИС. Зданието в Сънт Олбънз, където се помещаваше пета секция, скоро се оказа в обсадно положение и Каугил се наслаждаваше на своята изолация. Той беше една от тия чисти души, която приема всички свои опоненти за политикани.

Каугил усложни взаимоотношенията с редица видни личности. По въпроса за разшифроване на прехванатите радиोगрами на немското разузнаване секцията се налагаше да има работа преди всичко със сътрудниците на шифровъчната школа на Пейдж и Палмър – известни фигури в Оксфорд. В службата за радиопрехващане работеше още твърде солидна група възпитаници на Оксфорд – Тревър-Роупър, Джилбърт Райл, Стюърт Хемпшиър и Чарлз Стюърт. Още един възпитаник на Оксфорд – Хърбърт Харт – беше противник на Каугил в МИ-5; впрочем, там имаше представители и на Кембридж в лицето на Виктор Ротшилд, експерт на МИ-5 по борбата със саботажите. Всички тези хора превъзхождаха Каугил по ум, а някои от тях не му отстъпваха и по войнственост. Тревър-Роупър например също не беше с кротък нрав. Работата стигна дотам, че веднъж Каугил заплаши Тревър-Роупър с военен съд. Трябва да се отдаде заслуженото на упорството на Каугил. Той воюва с тази група почти пет години, не съз-навайки без надеждността на своята борба. Каугил бушуваше, обругаваше един или друг колега, а след това промърморваше с оттенък на триумф в гласа: „А сега да продължим борбата против немците!“

Основният въпрос, заради който се разиграваха тези сражения, беше свързан с контрола над материалите, получавани при прехвата на радиодиаграми на немското разузнаване. Когато за пръв път възникна този въпрос, началникът на СИС възложи контрола на ръководителя на пета секция. Това решение беше обосновано и, доколкото ми е известно, никой не възрази сериозно срещу него. Възражения предизвикваха само методите на Каугил. Той веднага бе схванал, че е получил важен коз, и от самото начало равниво го пазеше, като понякога даже задържаше ценна информация. Враговете му го обвиняваха, че въвежда твърди ограничения, а той ги смяташе в крайна сметка потенциални виновници за пълното пренебрежение към безопасността на източниците на информация. След една кавга с Каугил Дик Уайт, тогава бивш помощник-началник на разузнавателния отдел на МИ-5, твърдеше, че е сънувал кошмарен сън, в който разузнавателните материали са пуснати на разпродажба по вестникарските будки.

Отношенията на Каугил с другите подразделения на СИС създаваха затруднения от друг характер. Тук той се сблъскваше не с проява на прекален интерес към работата му, а, напротив, с опасността от пълно пренебрежение към неговата секция. Въпросът е в това, че по време на войната настъпателното разузнаване поглъщаше почти цялата енергия на СИС. Контраразузнаването е неговия акцент върху отбраната бе сведено до положението на Пепеляшка. Това се обясняваше главно с влиянието на Клод Денси, който тогава беше помощник началник на СИС. Този възрастен джентълмен с твърде ограничени възгледи смяташе контраразузнаването във военно време за напразно губене на сили и не пропускаше удобен случай да заяви това. Той обичаше без всякакъв основателен повод да нанася язвителни забележки върху документите, което страшно възмущаваше неговите сътрудници.

Интересите на контраразузнаването се наложи да бъдат защищавани на високо равнище, а именно от заместник-началника на СИС Велънтайн Вивиън. Той бе служил в индийската полиция, а преди войната ръководеше пета секция. Но за Вивиън отдавна бе минало времето на разцвета ако изобщо го е имал. Имаше тънка, стройна фигура, старателно сресани къдри и влажни очи. Той само се мръщеше от острите забележки на Денси и печално поклащаше глава при поражения, които се случваха доста често. Малко преди да постъпи в пета секция Каугил изобщо бе престанал да признава Вивиън и не скриваше своето презрително отношение към него. Каугил най-сетне спечели битката за увеличаване фондовете на пета секция съвсем не благодарение на Вивиън. На

Вивиън му оставаше само да страда от това. Може да изглежда, че едва ли е нужно да се споменава за преживяванията на този безпомощен човек в книга като тази, но впоследствие неговите настроения предстои да изиграят решаваща роля в моята кариера в СИС.

Измина повече от година, преди да почувствувам пряко съперничеството на високо равнище. Моето първо задължение бе да върша работата си, като едновременно с това я изучавам. Аз получавах съвсем малко полезни указания отгоре и съм много задължен на своята главна секретарка, опитно момиче, което работеше тук отпреди войната. Само благодарение на това моми-че имах възможност да избягвам най-лошите усложнения. Обемът на работата беше чудовищен. В пиренейското направление увеличиха щата на шест души. Преди това тази работа е трябвало да вършат двама души. (Нищо чудно, че един от тях завърши със самоубийство!) Входящата поща буквално ни затрупваше. Както много други сътрудници, аз обработвах планини от хартия и носех в къщи пълна дебела чанта за работа вечер. На другия ден пристигаха нови телеграми от Мадрид, Танжер, Лисабон. Към тях се трупаха потоци документи от другите отдели на СИС и писма от МИ-5. Веднъж седмично получавахме угнетяващо обемисти пощенски чували от Пиренейския полуостров, където представителите на СИС все още се лутаха в неизвестност. На всяка полезна информация, носеща някакъв резултат, се падаха десетки такива, които по заплетени пътища ни довеждаха до безизходно положение.

С една такава забъркана история аз се сблъсках още в началото на своята работа. Един агент на СИС в Мадрид бе откраднал дневника на някой си Алказар де Веласко, крайно отворителен фалангист от испанското пресбюро, който месец или два преди това бе посетил Англия. В дневника на Веласко недвусмислено се казваше, че по поръчение на немския абвер той е завербувал мрежа от агенти, като се посочваха имената, адресите и задачите на агентите. Почти едноседмичен труд отиде напразно, преди секцията да направи заключението, че дневникът, макар и да беше несъмнено произведение на самия Алказар де Веласко, е стъкмен с единствената цел да се измъкнат пари от немците.

Но кражбата на дневника не беше съвсем безполезна. Английското разузнаване отдавна подозираше Луис Калво – испански журналист, работещ в Лондон, – че той препраща в Испания полезна за врага информация. В дневника Калво се сочеше като агент от мрежата на Алказар де Веласко (макар че този текст ние смятахме за фалшив). Калво бе арестуван и отведен в „строгия“ следствен център на Хем-Комън. Върху него

не бе приложено физическо насилие. Той просто бе съблечен гол и отведен при коменданта на центъра Стивънз, човек от пруски тип, с монокъл. Всеки свой въпрос Стивънз придружавал с удар на нагайката по своя ботуш. Оценката на нервното състояние на Калво се оказала правилна. Изплашен от лекомисленото предателство на своя съотечественик, а също така и от нагайката, Калво разказал за своята дейност. Той казал достатъчно много, за да заслужи задържането си в затвора във военно време. И още една полезна роля изигра този прословут дневник. В него се споменаваше в твърде компрометираща светлина испанският аташе по печата в Лондон Бру-гада. Той на всяка цена се стремеше да избегне скандала и затова лесно се съгласи да сътрудничи, когато МИ-5 деликатно му намекна, че дневникът може да даде на Министерството на външните работи благовиден претекст да го обяви за „персона нон грата“. Практически Бругада не изпълняваше особено сериозни шпионски задачи в полза на МИ-5, но предаваше достатъчно сплетни за пристигащите в Англия испанци.

Скоро секцията спечели по-голям успех, макар че аз наруших всички правила за неговото постигане и предизвиках страшна бъркотия, която се оправи едва след войната. Секцията получи прехват на телеграма, в която се сочеше, че абверът изпраща двама агенти в Южна Америка с кораба „Кабо де Хорнос“. С безгрижие, характерно за кореспонденцията на абвера, агентите се посочваха с пълните им имена. Единият от тях, някой си Леополд Хирш, пътуваше заедно с жена си и тъща си, а другият беше Гилински. Малко преди качването им, на кораба бе прехваната втора загадъчна телеграма от немската резидентура в Билбао. В телеграмата се потвърждаваше, че Хирш и неговите „orki“ спътници са готови да отпътуват. Заинтригува ни думата „orki“. Какво можеше да означава тя? Може би организация на революционери от комунистическия интернационал, представляваща група отцепници троцкисти, сформирана от немците за борба срещу руснаците? Свехихме с досиетата целия списък на пътниците на „Кабо де Хорнос“ и открихме поне десетина души, чиято кариера подсказваше, че е възможно да са свързани с ренегатите. От тях половината се оказаха достатъчно компрометирани, за да сътрудничат в машинациите на абвера. Като се посъветвах с Каугил, аз изпратих телеграма до офицера от службата за сигурност в Тринидад, където корабът трябваше да спре, с разпореждане да бъдат арестувани семейство Хирш, Гилински и неколцина други. Нямах никакво право да издавам заповед за арестуването на когото и да било. Съгласно установената процедура аз трябваше да внеса препоръка в МИ-5, друга препоръка би

следвало да се изпрати от МИ-5 в Министерството на колониите, което би дало указание на губернатора на Тринидад „да разгледа случая на място“, а губернаторът на свой ред следваше да даде съответно разпореждане до местния офицер от службата за сигурност. За щастие, офицерът се оказа ентузиаст и изпълни моето разпореждане без излишни въпроси. За още по-голямо щастие Хирш бързо направи признание, което можеше да се смята правдиво, че нямал никакво намерение да изпълнява задачата на немците, но я приел само за да може да напусне Европа. В радостното си настроение от този „триумф“ ние не обърнахме внимание на обстоятелството, че другите задържани лица не можаха да бъдат принудени да признаят нещо, което макар и малко да напомня за шпионаж. Проверката на багажа им показа, че всички те малко или много са нарушили закона за контрабандата, което ни даде известни малки формални основания да ги задържим.

Тайната се разкри една година по-късно. Един от работниците от моето направление, отговарящ за обработката на прехванатите радиоматериали, бе осенен от неочаквана мисъл. Той се свърза по телефона с Палмър от шифровъчната школа и го помоли да свери съответната радиодиаграма от Билбао. Може би „orki“ погрешно стои вместо думата „drei“ („три“)? Много скоро Палмър отговори. Да, касае се за думата „drei“ и той съвсем не може да си обясни как шифровчикът я е сгрешил с думата „orki“. И така, ставаше дума не за Хирш и неговите „orki“ спътници, а за Хирш и неговите „трима спътници“, а именно жена му, тъща му и Гилински. Докато английското правителство започна да разглежда възраженията на пътниците за погрешното им арестуване, аз вече бях във от опасност – занимавах се с „прехвърлянето“ на английски агенти в Съветския съюз и другите социалистически страни от базата в Истанбул.

Дотук се спрях само на прехващането на радиодиаграми, но имаше и други форми на залавяне на сведения, въпреки че бяха по-малко продуктивни от гледна точка на контраразузнаването, но все пак носеха някакви определени резултати. Така например пощенската цензура ни разкри един или два интересни случая. Прилагаха се също така усъвършенствувани методи за отваряне на дипломатическата поща. Тези методи не можеше да бъдат прилагани непосредствено срещу врага, тъй като немската и италианската поща не минаваха през английска територия. Но пощата на неутралните страни и по-малките съюзници, като поляците и чехите, стана наша законна плячка. Операциите по отварянето на дипломатическата поща бяха свързани с редица сложни процедури.

Най-напред трябваше по един или друг начин куриерът да бъде убеден да остави своята дипломатическа чанта под английска охрана. Това не беше толкова трудно, тъй като в много страни куриерската служба беше организирана слабо и куриерите не се отличаваха с особена дисциплинираност. По това време Великобритания бе откъсната от континента и цялата дипломатическа поща се транспортираше по въздуха. Закъсненията при излитането на самолетите бяха обикновено явление, така че винаги можеше да се инсценира такава причина. С пристигането си на летището куриерът обикновено биваше посрещан със съобщение за лоши метеорологиче-ски условия или че е открита техническа неизправност на самолета. И едното, и другото означаваше неопределено дълго чакане. Куриерът трябваше да избира: или да седи върху чантата си на летището, или да отиде до съседния град и да изпита неудобствата на провинциалните хотели. При тези обстоятелства офицерът от службата за сигурност любезно предлагаше на разтревожения куриер да остави пощата в неговия сейф. „Аз сам ще го заключа пред очите ви, приятелю – казваше офицерът, – и всичко ще бъде наред, докато се върнете.“ Учудващо е, че много куриери се хващаха на тази евтина примамка и спокойно тръгваха да потърсят местни културни развлечения, за което офицерът от службата за сигурност, разбира се, с удоволствие им оказваше съдействие!

Веднага щом куриерът се отдалечеше офицерът от сигурността съобщаваше за това на очакващите експерти и им предаваше чантите или пакетите. Преди отварянето всеки пакет биваше най-старателно проучван, всеки възел и всеки печат се измерваха, копираха и фотографираха, а при необходимост даже се подлагаха на химически анализ. След това се развързваха възлите, сваляха се восъчните печати, изваждаха се и се фотографираха документите. И накрая предстоеше най-трудната задача – всичко да се постави и да се подреди точно така, както е било, и до най-големи подробности да се възпроизведат първоначалните възли и печати. Към руснаците тази процедура не се прилагаше отчасти поради това, че техните дипломатически пратки неизменно се придружаваха от двама куриери, единият от които винаги оставаше при пратката, и отчасти поради опасението, че в нея може да се окаже бомба, предназначена за прекалено любопитните. Дипломатическата кореспонденция на южноамериканските държави, на испанците, португалците, чехите, поляците, гърците, югославяните и редица други редовно се подлагаше на такъв преглед.

Въпреки изключителните предпазни мерки понякога ставаха

инциденти. Веднъж червените печати на полската дипломатическа поща след обработката станаха виолетови и по никакъв начин не можеше да се възстанови техният първоначален цвят. Друг път се наложи със съжаление да се съобщи на поляците, че тяхната пратка е изгубена. Такъв щастлив край на инцидента бе възможен само поради това, че поляците бяха възложили препращането на тази поща на англичаните, тъй като нейното съдържание, явно, не е представлявало особена ценност. Положението би било много по-неловко, ако тази поща бе съпроводена от полски куриер.

Към началото на 1942 г. слабата струйка заловени радиोगрами на абвера се превърна в поток. До голяма степен това бе заслуга на Дили Нокс, който успя да разкрие тайните на шифровъчния механизъм на абвера. Широката система на прехващане разкриваше понякога занимателни щрихи от живота на офицерите от немското разузнаване. Например случаят „Аксел“ – немско полицейско куче. То бе изпратено от Берлин за Алжезирас – по всяка вероятност за охрана на тамошната резидентура на абвера от английски агенти, тайно промъкващи се през залива от Гибралтар. По време на последния етап от пътуването на кучето от Мадрид изпратиха предупредителна телеграма до началника на поста на абвера в Алжезирас Алберт Карбе, известен под името Цезар: „Бъдете внимателни с Аксел. Той хапе.“ След няколко дена Алжезирас отговори с лаконично донесение: „Цезар е в болница. Ухапа го Аксел.“

Не след дълго пета секция имаше пълна представа за дейността на абвера на полуострова. Знаехме имената, псевдонимите, адресите, функциите за маскировка и действителните функции на повечето от офицерите на мадридската резидентура и множеството нейни филиали – в Барселона, Билбао, Виго, Алжезирас и т.н. Когато имахме вече натрупана премного информация, случи се един безобразен инцидент, който за сетен път доказва опасността на такова положение, при което две отделни организации работят над едни и същи въпроси в един и същи район. Аз вече казах, че съществуваше правило, съгласно което аташето по въоръжените сили в английските постове в чужбина не се занимаваше с тайна разузнавателна дейност. Но това правило имаше изключения. На военноморския аташе в Испания капитан I ранг Хилгарт бе предоставен секретен фонд за нелегална работа благодарение на личното му познание с Чърчил. При това единственият човек от СИС, с когото на Хилгарт бе разрешено да поддържа връзка, беше самият началник на СИС. Формално това се правеше с оглед на запазване на тайната, тъй като източниците на Хилгарт се смятаха за особено секретни. Това положение

способствуваше за поява на мания за величие у този доблестен офицер. Не случайно за своята кореспонденция той си избра псевдонима „Армада“. Веднъж Каугил ме помоли да се уговоря с шефа той да ни приеме за обсъждане на важно съобщение от Армада. Съобщението се отнасяше до немците в Испания. През тези дни аз рядко виждах шефа и се чувствавах стеснително в негово присъствие, но този път той беше във весело настроение. Каза ми, че бил навлязъл в моя периметър, като се позанимал с контраразузнаване в Испания, и че е разрешил на Армада да купи (за много голяма сума) подробни сведения за ръководните офицери на абвера в Испания. Шефът ми връчи кратка телеграма, съдържаща дузина имена с оскъдни данни за всяко: Густав Ленц – шеф на резидентурата, Ханс Гуде – отговорник за военноморското разузнаване и т.н., и т.н.

Аз малко нетактично отбелязах, че съдържащата се в донесението информация е точна. Шефът вдигна вежди в учудване: откъде знам, че информацията е вярна? Та ние вече имаме такава информация. Какво друго знаем? Много неща. Защо за това не е информиран шефът? Ние всеки месец правим писмен отчет за нашата работа, а копие от него изпращаме до шефа. В този момент той показа, че бе действително прекрасен човек. „Драги мой Филби – каза той с присъщата му мимолетна усмивка, – нима мислите, че аз чета всичко, което се трупа на бюрото ми?“ Решихме да се поискат допълнителни сведения от източника на Армада, но, разбира се, от това нищо не излезе. Аз изпаднах в ярост, когато наскоро след това установих що за ценен източник е това. Оказа се, че това е високопоставен чиновник от Главното управление на сигурността в Испания. На него, изглежда, твърде скъпо са му заплатили, а аз трябваше да воювам да получа увеличение от пет фунта месечно за агенти, които ни даваха редовни, макар и не така цветисти сведения!

Един от проблемите на разузнаването е как да се съберат сведенията. Друг, също толкова важен, а понякога много по-труден е проблемът, как да се използват тези сведения. Да се заловят вражески агенти, когато те се появят на английска територия, е, разбира се, много хубаво. Но как да се използват с такъв труд събраните сведения за организацията на немците на полуострова и за ръководещия я център в Германия? Постепенно аз дойдох до убежданието, че широката осведоменост вече изисква по-творчески подход към работата, отколкото това е било в миналото. Вече не бе достатъчно просто да предупреждаваме МИ-5 за предстоящо пристигане във Великобритания на агенти на абвера или понякога да ги залавяме в Тринидад. Очевидно нашата осведоменост

можеше да се използва ако не да дезорганизираме, то поне сериозно да затрудним действията на врага на избраната от самия него територия на Испания. Това съвпаднаше и с мнението на моите съветски колеги.

Подобни мисли започнаха все повече да ме вълнуват във връзка с постепенно натрупване на разузнавателни данни за подготвяната от немците в Испания операция с използване на най-нови технически средства. На тази операция абверът даде кодовото название „Боден“. Така се нарича тясната водна ивица, отделяща остров Рюген от германска територия, недалеч от научноизследователския център Пенемюнде, създаден по време на войната. След съпоставянето на тези данни с допълнителните сведения, че „боденските“ експерти се съсредоточават със своята техника в Алжезирас стана достатъчно ясно, че назряват някакви събития, свързани с Гибралтарския пролив. Аз се консултирах с д-р Джоунз, началник на научния отдел на СИС. След като проучи материалите. Джоунз доста уверено се произнесе, че всичко това говори за намеренията на немците да инсталират прибори за откриване на корабите, които преминават нощем през пролива. Тъй като това криеше нови сериозни опасности за снабдителната линия в западната част на Средиземно море, аз реших че е назрял моментът да се удари по абвера в Испания.

И по-рано много пъти бях обмислял и отхвърлял идеята, как да се насъска УСО срещу немците в Испания. Дори УСО да имаше достатъчно средства за такава операция, аз се съмнявах дали някой от наша страна бе приветствувал една акция в стил Джеймс Бонд в Испания, където властите бяха настроени против Англия. В последна сметка реших, че най-целесъобразно ще бъде да се действа по дипломатически път. Англичаните имаха законен повод да изразят недоволството си от испанското правителство, че е дало пълна свобода на немското разузнаване на испанска територия. Един решителен протест, обоснован с подробни и убедителни доказателства, би бил напълно уместен. Разбира се аз не очаквах, че генерал Франко ще предприеме някакви действия срещу своите немски приятели, но не се съмнявах, че той приятелски ще ги предупреди за осведомеността на английското разузнаване. Припомних си генерал Уестмекът, началник на специалното разузнавателно управление от книгата на Комптън Макензи „Разводняване на мозъците“, и неговото изречение „В последна сметка целият смисъл на секретната служба е в това тя да бъде секретна“. Имахме пълното основание да очакваме, че Густав Ленц, началник на отделението на абвера в Испания, ще бъде страшно шокиран, ако успеем да му покажем, че неговите

тайни са ни добре известни.

Най-напред трябваше да бъде убеден Каугил, че тази операция си заслужава труда и че е осъществима. Нашето обвинение трябваше да се основава главно на сведенията ни, получени по пътя на радиопрехващането, а Каугил ревностно ги пазеше даже от други английски организации. Смесът на моето предложение се заключаваше в това да се връчи съответният документ на враждебното испанско правителство с надежда, че то ще направи достойно неговото съдържание на немците. За мое най-голямо облекчение Каугил се отнесе благосклонно към това предложение. Той поднесе на шефа моя проект, в който бях положил всички усилия да прикрия източниците на нашата информация. Шефът одобри проекта. За щастие, връзката между Министерството на външните работи и СИС по това време беше Пийтър Локсли, човек колкото енергичен, толкова и очарователен. Той подкрепи проекта с ентузиазъм. Не след дълго на сър Самюъл Хоър, тогавашния английски посланик в Мадрид, бе изпратена инструкция да изкаже решителен протест пред генерал Франко. В подкрепа на протеста посланикът трябваше да предаде на испанците копие от моя меморандум.

Трудно е да се пишат хубави неща за сър Самюъл, но истината ме задължава да призная, че в случая той се справи отлично с поръчението. Той наредил на висшите служители от посолството да се облекат в парадна униформа и вкупом ги завел при испанския държавен глава. Какво е казал тогава Франко, не е известно, но резултатите надминаха очакванията. В следващите два-три дена Мадрид и Берлин си размениха панически радиограми. При това немците срочно взели всевъзможни безполезни предпазни мерки. Окончателната победа дойде под формата на категорична заповед от Берлин: „Операция «Боден» изцяло да се прекрати!“ Продължихме и занапред да прехващаме и да разшиф-роваме радиограми, а това означаваше, че проведената от нас операция не бе компрометирала главния източник на английските сведения.

Окуражени от успеха в Испания, ние започнахме подобна акция срещу немците в Португалия, но получихме незначителни резултати. В Испания имавме точно определена задача: та нали генерал Франко сам се бе обявил за съюзник на нашия враг. С редки изключения неговите висши служители горещо симпатизираха на страните от оста. Поради тази причина ние можехме да бъдем напълно уверени, че където и в Испания да бъде нанесен удар, той ще попадне върху нашите врагове. Министерството на външните работи много по-малко проявяваше обичайната си съдържаност и не се страхуваше да засегне Франко, ако за това

имаше достатъчно основания. Що се отнася до разузнаването в Испания, СИС имаше толкова малко приятели, че нямаше защо да се боим от наказателни мерки от страна на врага.

В Португалия политическата обстановка беше твърде различна. Малко е да се каже, че тя бе неясна. Тя беше твърде сложна и объркана. Вярно е, че доктор Салазар симпатизираше на оста, но той беше много по-предпазлив от своя колега диктатора на Испания и се придържаше към по-неутрална позиция. Опасявайки се да не наруши политиката на равновесие на Салазар, Министерството на външните работи се въздържаше от решителни действия, които можеха да накарат Салазар да промени своята политика в полза на противника. Разузнавачите в този случай имаха по-специални съображения. Ние знаехме, че няколко висши португалски служители получават пари както от немците, така и от СИС. Трудно беше да се определи те за кого повече работят, ако изобщо някой извличаше полза от това заплетено положение. Но аз съвсем не бих желал тези служители да дойдат при нас и да поискат компенсация за „страничната“ си заплата, която биха загубили, ако техните немски работодатели ги изгонят.

Всичко това обуславяше както съдържанието на протестите на Министерството на външните работи, така и формата на тяхното представяне. Посещение на висши служители от посолството в парадна униформа при хитрия доктор не беше направено. Английският посланик сър Ронълд Кембл обсъди тези въпроси в уютния кабинет на португалския министър на външните работи Сампайо, който прояви голяма дипломатическа находчивост в своите отговори. От страна на немците, каза той, е крайно неправилно да злоупотребяват с неутралитета на Португалия, както това бе написано в протеста. Но дали ние сме сигурни в получените сведения? Той сам се сблъсквал с големи трудности при оценяване на разузнавателните сведения. Изобщо това било твърде деликатен и сложен въпрос. Например той бил чувал, че и други държави не остават назад от немците в своята нелегална дейност на португалска територия. В случай, че португалското правителство предприеме някакви действия срещу германците, те биха могли да настоят подобни мерки да бъдат взети и срещу други държави. Такова искане би изправило португалците пред ужасна дилема. Той, Сампайо, разбира се, незабавно ще предаде протеста на сър Ронълд на доктор Салазар, но от своя страна се съмнява, че докторът ще вземе някакви мерки, преди да бъде най-старателно проучен този многостранен проблем. След като направил това умело предупреждение, Сампайо заключил с един бисер на

дипломатическата логика. „Защо воюващите държави трябва да се занимават с шпионаж – въздъхнал той. – Ако те бяха съсредоточили всичките си усилия в контрашпионажа, никой не би им възразявал.“

Въпреки че ръководителят на английската контраразузнавателна служба в Лисабон бе изключително способен и проникателен човек, много от нашите португалски операции завършваха твърде неопределено. Такъв, достоен за съжаление, беше случаят „Стилуел“ – английски едър търговец, живеещ от дълги години в Португалия. Неговото име привлече вниманието на СИС по времето, когато ние знаехме още твърде малко за дейността на немското разузнаване в Португалия и поради това бяхме склонни да смятаме хората, за които се установи, че са немски агенти, за по-опасни, отколкото бяха в действителност. Един от тях беше някой си Велтцин – немски търговец, който ни се стори достатъчно едра фигура. С големи трудности успяхме да откраднем от кантората на Велтцин един фиш, който предполагахме, че е от неговата картотека.

Изглеждаше, че сме попаднали точно в целта. Записванията във фиша показваха по недвусмислен начин, че Стилуел в последно време редовно е получавал пари от Велтцин. Но задачата не можеше да се смята за решена: Фишът можеше да бъде фалшив. Някои от нас се съмняваха, че фишът от картотеката на Велтцин е именно този, който ни трябваше. Година или две по-късно, когато вече СИС имаше по-голям опит, едва ли бихме взели така бързо решение, но по онова време англичаните бяха регистрирали малък брой шпиони и мечтаеха те да се увеличат. При това тайнственият Велтцин ни заинтригува толкова много, че пета секция беше готова да рискува, но да получи за него пълни данни.

На Стилуел бе предложено да се завърне в Англия. Щом пристигна, той бе арестуван и още на следващата сутрин бе подложен на разпит. Той се държа с достойнство и изразяваше своето възмущение. Показването на прословутия фиш не му подействува. Стилуел се държеше като невинен човек. След като се извинихме засрамено, ние го освободихме. Така и не ни се удаде да разкрием тайната на фиша на Стилуел. Тогава англичаните организираха нападение на кантората на Велтцин с цел да отвлекат цялата му картотека, но Велтцин не позволи да бъде изненадан и нападението завърши така неуспешно, както и арестуването на Стилуел. Твърде скоро след това увеличиха се поток от сериозна разузнавателна информация, че Велтцин не е бил важна фигура, а съвсем незначителна личност. Преди да завърши с Португалия, аз трябва да разкажа за един образцов разпит. В Англия бе пристигнала от Португалия една жена. Известно ни бе, че тя е имала връзки с немци, между които и

офицери от тяхното разузнаване. При личния обиск и огледа на багажа и бе намерен малък дневник, в който имаше записки със загадъчни съкращения. Следователят поиска тя да обясни всяка отделна записка, но жената се оказа изключително съобразителна и твърдо отричаше, че тези бележки имат някакво отношение към нейните немски познати. Разгорещеният следовател се опита да нанесе последен удар: „Мога ли да привлека вниманието ви, госпожо, върху записаното на еди-коя си дата. То гласи: «Прекарах целия ден, седейки върху моята fanny²⁴.»“ След многозначителна пауза той продължи: „Коя е тази Фани? В какъв смисъл тя е ваша? И защо сте седели върху нея?“ Под напора на такова безпросветно глупаво тълкуване дамата „се размекна“ и призна всичко. Признанията ѝ свидетелстваха, че нейните отношения с немците в Есториал са били действително интимни, но в никаква степен не увреждат на военните действия на Англия.

Приблизително по това време без малко не си навлякох големи неприятности. Както вече споменах, централният архив, в който се пазеха материалите на СИС, се намираше в съседно с Гленълмънд помещение. Бил Уудфийлд, началникът на архива, скоро стана мой приятел. Той имаше слабост към розовия джин, която аз споделях, и с престорена свенливост обичаше да слуша пикантни анекдоти. Ние често се събирахме, за да побърим по разни служебни интриги, в което той имаше голям опит. Тези приятелски отношения ми бяха полезни – аз започнах да получавам делата от архива много по-бързо и по-лесно от много мои колеги. Работниците в архива бяха недостатъчни, при това те често бяха със слаба квалификация.

Там се пазеха дела, известни като книги за източниците. В тях се съдържаха списъци и характеристики на агентите на СИС, действащи в чужбина. Естествено, на мене ми се искаше да имам на разположение сведения за агентите, работещи на Пиренейския полуостров. Започнах упорито да работя, като се стремях да науча колкото може повече за дейността на СИС като цяло. Като стигнах до книгата за източниците от Съветския съюз, оказа се, че тя е в два тома. Като поработих, колкото ми бе необходимо, и с двата тома, аз ги върнах по обичайния ред в архива.

Около една седмица по-късно Бил се обади по телефона и ме попита у мене ли е вторият том на книгата за руските източници. След като проверих при секретаря, позвъних на Бил и му казах, че съгласно нашия

24. Игра на думи: fanny – задник, Fanny – женско име.

дневник книгата е върната в архива на еди-коя си дата. След безплодно търсене в архива Бил се усъмнил в точността на нашите сведения и поиска още веднъж да се провери. Обърнах всичко наопаки, но без резултат. Двата с Бил се срещаме няколко вечери на чаша джин, за да обсъдим това загадъчно произшествие. Бил ми каза, че, според правилата, той е длъжен незабавно да доложи на началника на службата за загубването на книгата. Безпокойството ми растеше. Аз се съмнявах, че шефът ще даде положителна оценка на моето изключително старание да проучвам източниците, толкова повече, че това е довело до изгубване на том, чието изучаване не влизаше в сферата на моята дейност.

Надвисващата буря внезапно отмина. Бил ми позвъни и ми поднесе „своето дълбоко лично извинение“. Оказа се, че една от секретарките, занимаваща се с тези книги, за да пести място на полицата, е обединила двата тома в един. След това секретарката заболяла от грип и няколко дена отсъствувала. Когато тя се върнала на работа, Уудфийлд я попитал за книгата и тя обяснила всичко. Аз благосклонно приех извинението и предложих на Бил да се срещнем вечерта, което и направихме.

Глава IV

АНГЛИЙСКИЯТ И СЪЮЗНИЧЕСКИЯТ РАЗУЗНАВАТЕЛЕН КОМПЛЕКС

Каугил обичаше семейната атмосфера, затова животът и работата в пета секция протичаха в топла, даже прекалено уютна обстановка. Офисерите и секретарите веднага след постъпването си в секцията започнаха да се наричат един друг по имена. Понякога изглеждаше, че в един прекрасен момент всички сътрудници изведнъж ще седнат да играят карти. Често това досаждаше, но имаше и професионална изгода. Никога не беше трудно да узнаеш с каква са заети колегите ти: което знаеше един, ставаше известно на всички. Тази обстановка ми предоставяше пълна свобода на придвижване. Каугил не се интересуваше кога и как е изпълнена работата. Важно беше тя да е свършена. Той не разпитваше дребнаво за количеството обработени документи, които течаха като река. Това означаваше, че аз практически по всяко време можех да замина за Лондон под предлог да развивам контактите със секциите на СИС в Броудуей бил-дингз, с МИ-5 и други държавни учреждения, заинтересовани от нашата работа. За мене стана навик да правя такива пътувания веднъж в седмицата. Аз вземах със себе си чанта, натъпкана с документи и дълъг списък адреси за визити. Освен това доброволно се съгласявах на нощни дежурства в Броудуей един или два пъти в месеца. Това беше полезно занимание, тъй като телеграмите, постъпващи през нощта от всички къччета на света, хвърляха допълнителна светлина върху дейността на службата.²⁵

Броудуей представляваше мрачно здание с множество дървени прегради и прозорци с матови стъкла.

Осемте етажа се обслужваха от един допотопен асансьор. При едно от моите първи посещения аз се оказах в него заедно с някакъв сътрудник, към когото служещият от асансьора се обръщаше много почтително. Непознатият ми хвърли бърз поглед и се обърна. Той беше добре сложен, добре облечен, но най-много от всичко ме поразиха неговата бледност: бледо лице, бледи очи, свет-лосребристи, редеещи на темето

25. Папката, до която имаха достъп сътрудниците, дежурещи нощем, беше особено ценна за мене. Тя съдържаха телеграми на английската военна мисия в Москва, направлявани по каналите на СИС.

коси. Когато слезе на четвъртия етаж, аз попитах кой беше той. „Но, сър? Това е шефът!“ – отговори служещият с известно учудване. По това време знаех много малко за шефа. Наричаше се Стюърт Мензис²⁶, звание – полковник. Кабинетът му се намирал на четвъртия етаж. Той пишеше върху яркосиня хартия само със зелено мастило. Почеркът му беше ужасен. До момента, когато стана началник на СИС, оглавяваше четвърта секция, която се занимаваше с военното разузнаване. Неговото официално обозначение бяха буквите CSS, но в преписката между Броудей и задграничните резидентури той можеше да бъде обозначаван с кои да е три последователни букви от азбуката: ABC, XYZ и т.н. В правителствените кръгове извън СИС него винаги го наричаха С. Това обозначение беше останало от времето на капитан I ранг Менсфийлд Къмингз, първия началник на секретната служба в съвременния ѝ вид. Такъв беше обемът на моите сведения за шефа по време на първата ми среща с него в асансьора. По-късно ми се удаде да го опозная доста добре. Бързам да кажа, че оглеждайки се назад, аз си го спомням със симпатия и уважение, но съвсем не за качествата, с които се гордееше той.

Покрай Фенуик, приятен, но бездеен бизнесмен, който пасивно ръководеше резидентурите в Мадрид, Лисабон, Танжер и Гибралтар, първият, с когото установих контакт в Броудей, беше един от най-близките приятели на шефа – Дейвид Бойл. Той завеждаше реа-лизацията на информацията, получавана при отваряне на дипломатическата поща, и осигуряваше запазването на тайната при работа с тази информация. Говореше се, че Бойл е много близък на шефа и оказва влияние върху политиката на службата. Аз бях настроен решително против него, тъй като бях се наслушал на много лоши неща по негов адрес. Наричаха го „пльзящия Иусе“. Моите първи впечатления потвърдиха носещите се за него слухове. Бойл притежаваше повечето от тези качества, които ми бяха особено неприятни. Несправедливо е обаче да го наричам егоистичен и тщеславен сноб. Бойл умееше да получи разположението на отговорни работници от Министерството на външните работи, от което аз скоро започнах да се възхищавам. Освен това за мене имаше голямо значение неговата неспособност да оценява разузнавателните материали, които минаваха през ръцете му. И въпреки че той беше повече от два пъти по-възрастен от мене, все повече се облягаше на моето мнение. На свой ред аз му отговарях с всички външни прояви на уважение. Нашите лични отношения, без да се гледа на цялата им нелепост, се установиха не

26. Генерал-майор Стюърт Мензис – началник на СИС от 1939 до 1953 г.

лошо. За мене те се оказаха много полезни, защото между дреболиите и сплетните, пълнещи дипломатическите куриерски чанти, понякога попадахме на истински перли от информация. Бойл, разбира се, никога не претендираше за правото да ползува зелено мастило: той пишеше с виолетово.

Чрез Бойл се запознах със знаменития полковник Клод Денси. Преди войната той създаде така наречената организация Z, замислена за проникване в Германия от бази в Швейцария. След падането на Франция каналите за връзка на система Z пострадаха катастрофално. В Швейцария Денси остави да продължи работата способният офицер Ван дер Хойфел, който, както се говореше, бил от графски род на свещената Римска империя. Нека той ме прости, ако неправилно предавам графично и фонетично неговата фамилия, но смея да твърдя, че аз далеч не съм единственият. Когато веднъж се уговорихме с него да обядваме в ресторант „Гарик“, портиерът с усилие разбра кого искам да видя. „Ооо! – възкликна той накрая. – Вие имате пред вид господин Вановвъл?“ И ми показа къде да го намеря.

Аз вече казах, че Денси се отнасяше твърде критично към целесъобразността на контраразузнаването и беше известен със своята войнственост. Затова ме удиви неговата учтивост. Впоследствие разбрах, че Денси винаги е учтив външно, а своята жлъчност предпочита да проявява от разстояние – по телефона или на хартия. Най-добре беше да се воюва с него в собствения му кабинет. Личната среща като че ли го охлаждаше и ставаше възможно с него да се разговаря разумно. След като схванах тази негова особеност, аз престанах да изпитвам трудности с Денси, с изключение на случаите, когато се налагаше с каменно лице да слушам как той осмива началника на моя началник – Вивиън. За щастие, нашите пътища не се кръстосваха често, понеже той учтиво ме зачеркна от списъка на своите противници.

С Вивиън се стараех да се виждам колкото може по-често. За непосредствени практически задачи той беше безполезен човек, защото се страхуваше до смърт от Денси и даже от своя подчинен Каугил. Вивиън обаче, изглежда, беше по-умен и от двамата и притежаваше склонност към размишления и след това се впускаше в дълги, пространни разсъждения за историята на СИС, за нейната политика и за нейни представители, а също за отношенията между СИС и МИ-5. Той беше привърженик на коректния стил на работа и от неговите „проповеди“ научих много повече за сложността на държавната машина, отколкото бих могъл да узная от нетърпеливите привърженици на „бързите резултати“, като

Денси и Каугил. В началото аз лошо си представях с какво Вивиън може да ме подпомогне в стремежа ми да получа един пост в СИС, който желях повече от всичко. Каугил по-късно трябваше горчиво да съжалява за своята преждевременна оценка, че Вивиън е нищожество.

От Бродудей билдингз през Сънт Джеймз парк до помещенията на МИ-5 на Сънт Джеймз стрийт е съвсем близо, но разликата в стила на работа беше значителна. Даже входът в помещението на МИ-5 правеше по-благоприятно впечатление, отколкото невзрачният хол в Бродудей. Това впечатление не ви напуска и горе. Кабинетите изглеждат като кабинети. Доколкото ми е известно, там не са строили никакви „зайчарници“, които така обезобразяваха Бродудей. Масите не бяха отрупани с книга: няколко спретнати дела, готови за работа, и толкоз. Това имаше, разбира се, и своите недостатъци. В пета секция ние обикновено се оплаквахме от излишните подробности, с които сътрудниците на МИ-5 намираха време да започват своите дълги писма. В крайна сметка някои подробности не се оправдаваха от съдържанието на документа. Въпреки това в МИ-5 се чувствуваше професионална компетентност, с която Бродудей не можеше да се похвали. Възможно е МИ-5 я да имаше раздут шат, на което Каугил често наблюдаше, но там болшинството офицери знаеха какво, трябва да правят и как да действуват, което не би могло да се каже за много от сътрудниците в Бродудей.

Но не всякога беше така. След падането на Франция МИ-5 се сблъска със ситуации, за които се оказа съвсем неподготвена. Става дума за периода, когато широко се разпространяваха слухове за немска „пета колона“ в Англия. В продължение на много месеци след Дюнкерк полицията и МИ-5 бяха затрупани от съобщения за светлинна сигнализация, тайнствени непознати, за говор с чужд акцент, подслушан в кръчмичка, и т.н. Това дезорганизираше цялата работа. За първи път аз посетих МИ-5 с капитан III ранг Пийтърз през есента на 1940 г., когато МИ-5 временно се беше настанила в Уормуд Скръбз²⁷. В делата цареше пълен безпорядък. Връзки непрочетена кореспонденция се валяха по пода и сътрудниците смутено признаваха, че не прочитат и една десета част, да не говорим за отговори. За щастие, всички тези писма се оказаха безполезни: немска „пета колона“ в Англия не съществуваше.

Въвеждането на порядък в този хаос възлагаха на някой си Хоръкс. Него го привлякоха (струва ми се от Сити) специално за тази цел. След година работа той можеше да твърди, че е постигнал успех. Хоръкс се

27. Един от лондонските затвори.

занимаваше с общите административни въпроси, а мене много ме интересуваха архивите. Архивът на МИ-5 се намираще в ново помещение, заемащо част от двореца Бленхайм, и предизвикваше възхищение след мръсните лабиринти на Уудфийлд в Сънт Олбънз. Всички сведения лесно можеха да бъдат намерени в акуратно водените дела и картотеки. Имаше достатъчно архивни работници, за да осигуряват методично и достатъчно бързо изпълнение на работата. Аз с удивление и завист научих че болшинството момчета, работещи в архива, знаеха така добре съдържанието на делата, за които отговаряха, както и сътрудниците, които водеха тези дела на Сънт Джеймс стрийт. Когато деликатно поех този въпрос пред Уудфийлд, той отговори, че безсъвестно му занижават щата и да се отделя толкова внимание на детайлите било излишно.

Поради характера на своята работа аз най-много от всички влизах в досег с така наречения отдел В на МИ-5. В този отдел получавах и оценявах разузнавателните материали и обикновено наблюдавах следващите действия. Под „действия“ в дадения контекст имам пред вид само мероприятията по разработването и използването на получената информация, а не мерки като арест, тъй като подобно на СИС и МИ-5 нямаше никаква изпълнителска власт. МИ-5 не можеше да арестува заподозрените, тя само внасяше препоръка за арестуването им от местните власти. На практика в това нямаше голяма разлика, защото препоръките на МИ-5 непременно се приемаха, но формално и теоретически това разграничение твърдо се поддържаше.

В това, според мене, е заложена една от най-важните причини за високия професионализъм на МИ-5 в сравнение със СИС. МИ-5 действа на британска територия и затова е длъжна да спазва строго законите на страната. Тя може да иска определени отстъпки от закона и честичко прави това. Но за всяка отстъпка е необходима пряка санкция, на правителството, обикновено под формата на заповед на Министерството на вътрешните работи. Осигурявайки си такава поддръжка, МИ-5 може да организира например подслушване на телефонните разговори на частни лица или на такива учреждения като чуждестранни посолства и комитетите на комунистическата партия. Но тук на МИ-5 се налага да проявява голяма предпазливост. Ако МИ-5 допусне грешка, започват официални запитвания в Парламента, вдига се шум в пресата и следват всякакъв род публични последствия, неприятни за „свенливата“ тайна организация. За СИС подобни препятствия не съществуват и нищо не й пречи да нарушава законите на чуждите държави при провеждането на операциите си. В такива случаи страда само дипломатическата служба,

принудена да се оправдава пред чуждите правителства, обикновено като просто отрича факта.

Качеството на работата на МИ-5 във военно време много зависеше от нейните временни сътрудници. Особено ценно беше попълнението от университетите Харт, Блънт, Ротшилд, Мастърмън и други. Значителен принос внесоха и юристите. След войната голяма част от тези блестящи умове се върнаха към предишните си занимания. Доколкото тази книга не представлява историческо изследване, не е необходимо да се разпростирам върху техните достойнства.

Отдел В се оглавяваше от двама професионални разузнавачи, които съумяха да запазят уважението на своите талантиливи подчинени през време на цялата война. Те двамата изиграха определена роля в моята съдба, затова за тях следва да разкажа по-подробно.

Началник на отдел В беше Гай Лидел. „Роден съм в ирландската мъгла – каза ми той веднъж – и понякога ми се струва, че и досега не мога да се измъкна от нея.“ Трудно е да си представя по-нелепо принизява-не на собствените достойнства. Наистина отначало Лидел правеше впечатление на бавно мислещ. Той обикновено бърбореше мислите си на глас, като че ли напипва пътя към истината, и лице го му се мръщеше в безгрижна, невинна усмивка. Обаче зад външната неповратливост на Лидел се криеше остър и разсъдлив ум, а паметта му представляваше цяло хранилище от факти с фотографическа точност. Лидел беше способен началник, от когото един млад човек имаше какво да научи. Той винаги можеше да отложи своята работа, за да ви изслуша и да се замисли над нов проблем.

И все пак кариерата на Лидел завърши безславно. Началник на МИ-5 през войната беше сър Чарлз Пийтри, полицейски работник от Индия, обаятелен човек, ползващ се с голям авторитет. Когато той излезе в оставка, всички от отдел В бяха готови като един да гласуват за Лидел като приемник на Пийтри. Много привърженици имаше Лидел и на други места. Но правителството назначи на тази длъжност Пърси Силитоу, също полицейски работник, но от Англия, по-малко авторитетен и по-малко обаятелен от Пийтри. Разочарованието на Лидел беше очевидно, но то имаше не само личен характер. Подобно на повечето професионални сътрудници на МИ-5 Лидел смяташе, че МИ-5 е разузнавателна организация, а не полицейско учреждение. Методите на борба с шпионажа се отличават от методите на борба с углавните престъпления. Шпионите се поддържат от огромни технически ресурси на чуждестранни правителства, а престъпниците нямат такива възможности.

Очевидно е, че в полза на гледището на Лидел има много аргументи. Правителството обаче сметна, че назначаването на отговорен полицейски работник, обучен в съответствие с процедурните изисквания на Уайтхол, е по-безопасно. На Лидел оказаха съмнителната чест да го назначат за заместник-началник на МИ-5 и той, естествено, се почувствува обиден. Уверен съм, че ако чуждите агенти научеха за това, те щяха само да се зарадват на поражението на Лидел. Един от тях знаеше.

Главен помощник на Лидел в отдел В беше Дик Уайт. По професия учител, Уайт постъпи в МИ-5 в периода между войните. Той беше мил, скромнен човек, готов пръв да признае, че не притежава никакви забележителни качества. Най-големият му недостатък беше склонността му да се съгласява с последния човек, с когото е говорил. С присъщия си здрав смисъл той с удоволствие прехвърляше основната работа на подчинените си, а за себе си оставяше ролята на ръководител за поддържането на хармония в работата на отдела. Уайт беше един от малкото офицери в МИ-5, който докрая имаше сносни лични отношения с Каугил. Неговата способност да избягва служебните конфликти в края на краищата беше възнаградена. Когато Лидел стана заместник-началник на МИ-5, издигнаха Уайт за началник на отдел В. Но с това неговото напредване в службата не спря: след излизането на Мензис в пенсия Уайт стана началник на СИС. За щастие, на Денси не се удаде възможност да види как в Бродудей царствува, макар и милостиво, специалист по контраузнаването. Впрочем, ако Денси не беше умрял, това щеше да го убие.

Старателно установявах връзки в МИ-5 и към края на войната можех да твърдя, че съм спечелил много лични приятели на Сънт Джеймз стрийт. Във всеки случай някой трябваше да смекчава разпирите между Каугил и нашите колеги от МИ-5, а тъй като нямаше много желаещи да проявяват инициатива в тази работа, аз се заех с нея. Освен съображенията от непосредствено делови характер в главата ми зреях различни пер-спективни планове, за чиято реализация поддръжката от страна на МИ-5 можеше да се окаже полезна. За мене стана правило да давам на приятелите си от МИ-5 някои от информацията неофициално, т.е. без знанието на Каугил. Не рядко за това неправомерно поведение получавах щедра награда.

Главното сражение се разигра през 1943 г., когато предпазливо заставах на страната на МИ-5 срещу Каугил. Ставаше въпрос за мястото, на което се разполага пета секция. Тя се помещаваше в Сънт Олбънз отчасти поради теснотията в Бродудей и отчасти, за да се държи архивът ѝ

извън обсега на немските бомбардировачи. Когато Уудфийлд пренесе архива в Сънт Олбънз, Каугил също се премести тук. Формално той обоснова преместването си с това, че „контраразузнавателната организация е длъжна да се намира близо до своите архиви“. Истинската причина беше стремежът да си създаде малка империя по-далеч от служебните интриги, където биха го тревожили колкото може по-малко. Само продължителното прекъсване на бомбардировките лиши аргументите на Каугил от убедителност. Освен това в Лондон имаше много свободни помещения и ние няхаме сериозни основания да се откажем от използването им.

По това време МИ-5 продължаваше да настоява за по-тясно сътрудничество с пета секция. Нейното ръко-водство упорито доказваше преимуществото на „близостта“. Тази дума все по-често е срещаше в преписката между Пийтри и Мензис. И наистина при очевидното, удобство на телефонната връзка сътрудничеството между двете организации би било още по-ефективно, ако разстоянието между тях станеше по-късо. Тъкмо това не искаше Каугил именно по тези причини, които изтъкваше ръководството на МИ-5. Каугил си представяше, че самият той и неговият апарат ще загубят от енергията си в интриги след връщането в Лондон и ще бъдат подхвърлени на милостта на машинациите на Лидел и сие. Повече от всичко Каугил се страхуваше да не изпусне контрола от собствените си ръце. Аз бях за безусловното връщане в Лондон. Потесните контакти с МИ-5, Бродудей и другите държавни учреждения от моя гледна точка можеха само да съдействуват за всестраниното запознаване с работата на разузнаването. А за мене имаше значение само това!

Каугил надцени силите си при създалата се ситуация. Той реши да проведе свободно гласуване, предоставяйки на всички сътрудници в Сънт Олбънз възможността да се изкажат „за“ или „против“ преместването в Лондон. Каугил допусна и друга грешка, като съобщи за своето решение на външни хора, така че резултатите от гласуването вече не можеха да се скрият. Свободното гласуване ми даваше право да проведе предварителна работа в кулоарите и аз се заех с тази работа, не подминавайки даже секретарите, много от които бяха започнали да се отегчават от манастирския живот в казионните помещения. Резултатите от гласуването смаяха Каугил. Повече от две трети от сътрудниците се изказаха за Лондон. Въпреки че това гласуване нямаше решаващо значение, то в значителна степен разколеба непреклонността на Каугил. След няколко седмици ние се нанесохме в помещението на Райдър стрийт, на две минути път от МИ-5 и на петнадесет – от Бродудей. Когато

отивахме на работа рано сутрин, виждахме от прозорците как „Куаглино“²⁸ се разговарва от ужасните отпадъци на предишната вечер. Ние пристигнахме точно за периода на „малкия блиц“²⁹.

Сега трябва да се върна няколко месеца назад и да опиша събитие-то, което оказва голямо влияние върху цялата следваща дейност на английското разузнаване. Имам пред вид появяването на американците. Преди войната Съединените щати, нямаха редовна разузнавателна служба в чужбина. Федералното бюро за разследване се занимаваше само с въпросите на вътрешната сигурност. Секретна информация от други страни постъпваше ограничено в резултат на „свръхпланова“ дейност на американските военни аташета и дипломати, които се чувстваха по-слабо свързани с тази работа, отколкото представителите на другите страни, изпълняващи черната работа на редовните секретни служби. Днес е добре известно от публикуваните материали, че през 1940 г. в Ню Йорк беше създаден Британски координационен център по въпросите на сигурността под ръководството на Уилям Стивънсън. Официално този център беше предназначен да осигурява безопасността на американските доставки за Англия, тъй като се предполагаше, че значителен брой хора от немски произход в Съединените щати ще се заемат с диверсии. Това предположение не се потвърди и Стивънсън, който беше приятел на Чърчил и се ползуваше с повече реална политическа власт от всеки друг в английското разузнаване, скоро намери ново приложение на своята неизчерпаема енергия. Преди всичко той се зае с организирането на пречки на доставките, предназначени за страните на оста, и на превозването им на неутрални кораби. Възможно е Британският координационен център да е организирал повече диверсии, отколкото цялата германска колония в Съединените щати. Но своите основни сили Стивънсън отдаде за реализирането на друга идея: да убеди американците, че за САЩ е настъпило времето да имат собствена разузнавателна служба.

Стивънсън, както и много други, разбираше, че създаването на такава служба в САЩ е неизбежно. Размишлявайки за най-близкото бъдеще, той дойде до извода, че за англичаните ще е по-изгодно, да влязат в действие при полагането на основите. Предлагайки своевременно своята помощ, англичаните сами ще заслужат правото да получават в замяна разузнавателна информация, която, както можеше да се очаква, щеше да

28. Голям ресторант в Лондон.

29. Периодът на усилен бомбардировки над Лондон от германците през 1943 г.

бликне като поток благодарение на богатите ресурси на САЩ. Това откриваше възможност да се получава информация и чрез посолствата на Съединените щати в страните, където Англия вече нямаше свои представителства, например като вишистка Франция, балканските страни и дори самата Германия. Като истински деец на високия полет Стивънсън не беше свикнал да се разменя за дреболии. Той съумя да предизвика интерес към това и у самия Рузвелт и да убеди президента, че той, Стивънсън, и тези, които го поддържат, а именно УСО, МИ-5 и СИС, имат голям опит, който могат да споделят. По такъв начин, когато се роди Управлението за стратегически служби (УСС) начело с генерал Донъвън, на най-високо равнище вече се предвиждаше тясно сътрудничество с англичаните. Покри ли си разноските по време на войната замяната на английския опит срещу американските ресурси, остава въпрос. Няма съмнение обаче, че сътрудничеството в края на краищата постави английските служби в положение на по-младши партньори. И това положение остана печален факт в продължение на много години. Когато покъсно ЦРУ обвърза правителството на САЩ с най-глупави задължения по отношение на Нго Дин Днем и стана обект за насмешки след събитията в залива Кочинос, на СИС ѝ остана само без-помощно да разпери ръце.

Към дейността на Стивънсън в Съединените щати доста неприязнено се отнесе Едгър Хувър. Скрытият намек на Стивънсън за това, че ФБР е неспособно да се справи със саботажите на американска територия, дълбоко засегна Хувър, отличаващ се с изключителна суетност. Хувър изпадна в ярост, когато главорезите на Стивънсън набиваха или напиваха екипажите на корабите, които доставяха стоки в страните на остана. Но истинската причина за подозрителността и възмущението на Хувър, от които той така и не се избави, беше обстоятелството, че Стивънсън водеше политическа игра в неговата собствена бащиния и я водеше доста умело. Хувър предвиди, че създаването на УСС ще го въвлече в безкрайни юридически спорове. УСС ще си съперничи с ФБР при разпределянето на федералните фондове. То ще ликвидира монопола на ФБР върху разследванията. Създаването на това учреждение беше единственото сериозно поражение, което Хувър претърпя в своята политическа кариера. Той никога не прости на Стивънсън ролята на акушерка и бавачка при появата на УСС.

Приетите на високо равнище решения постепенно достигнаха и до Сънт Олбънз. Първият гост в пета секция на СИС от САЩ, някой си Кимбол от ФБР, пристигна наскоро след събитията, в Пърл Харбър.

Кимбол изстрелваше думите като картечница, обвинявайки военноморския флот, армията, Държавния департамент и Белия дом в игнориране на предупреждението на ФБР за опасност от нападение на японците. Истинската цел на неговото посещение (покрай необвързаните разговори) беше да обяви, че Хувър е решил да назначи в Лондон под формата на аташе по юридическите въпроси към Посолството на САЩ един офицер за свръзка за сътрудничество с МИ-5 и СИС. След отпътуването на Кимбол Каугил говореше с насмешка, че Хувър очевидно има намерение да изиграе Стивънсън. С основание Каугил смяташе Хувър за един от тези вредни дейци, които използват разузнаването като стъпало за постигане на своите политически цели. Каугил предупреждаваше, че трябва да се отнасят много подозрително към всяко предложение па Хувър, а даже и съвсем да го отхвърля. За мене беше трудно да запазя лоялно отношение към Каугил, когато се появи първият пратеник на Хувър. Това се оказа Артър Търнстън, извънредно компетентен човек, с когото беше много полезно да се работи. Аз имах пълно основание да поддържам с него добри отношения и той с радост обменяше с мене контрабандна информация. Търнстън беше твърде умен, за да остане дълго при Хувър, и скоро предпочете политическите джунгли на Индиана.

УСС не изоставаше от ФБР. След предварителните преговори на високо равнище с Донъвън, Брус и други към нас назначиха не голяма група за свръзка. Възглави я Нормън Пирсън, поет от университета Йейл. Общителен момък с непресъхващ запас от анекдоти, Пирсън се отнасяше с нескривана ирония към своята организация и я наричаше „Уха, Страшен Секс“. Всички имаха смътна представа за нашата професия и не пропускаха случай дя заявят, че са дошли да се учат. Външно аз твърде бавно усвоявах тайната на междуведомствената политика, затова много се учудих, когато видях какво доверие оказва Каугил на американците. Той им предостави възможност свободно да ползват делата на секцията, включително и материалите от ра-диозасичането, въпреки че ФБР ги даваше неохотно, и то само в твърде осакатен вид. Трудно беше да се разбере защо англичаните отказваха информация на такава професионална организация като ФБР, а в същото време щедро я представяха на хора, които самият Пирсън наричаше „шепа дилетанти и безделници“.

С времето отговорът на този въпрос стана съвсем ясен. Оказа се, че Хувър наистина е искал „да изиграе“ Стивънсън. Той намрази Британския координационен център и искаше да му подреже крилата. Това

мажеше да бъде постигнато, като се организира връзката с пета секция непосредствено в Лондон, а не чрез центъра на Стивънсън. Освен това Хувър изпитваше естествено желание да се сближи с МИ-5. Подобно на отдела за сигурност към ФБР МИ-5 беше чисто контраразузнавателна организация. МИ-5 имаше неприятности със СИС, а Хувър – с УСС. И най-главното беше, че доколкото МИ-5 действуваше на британска територия в представите на Хувър интересите на тази организация не можеха да се сблъскат с интересите на ФБР, чиято юрисдикция се ограничаваше в Западното полукълбо. По-кратко казано, Хувър преследваше двойна цел – да придвижи центъра на сътрудничество от Съединените щати в Англия и колкото може по-тясно да се сближи с МИ-5.

Всичко това никак не се хареса на Каугил. Той би искал да вземе обмена на цялата контраразузнавател-на информация с американците в свои ръце. Като не съумя да постигне това, той реши да ограничи обмена между ФБР и МИ-5 до минимум. Официално Каугил обясни, че МИ-5 може да предава информация на ФБР, получена от СИС, без задължителното съблюдаване на секретността на източниците на СИС. Аз никога не чух да се е случило нещо подобно, но аргументите на Каугил звучаха в известна степен убедително, а в условия на война повече или по-малко благовидни аргументи често се вземаха за достатъчно солидни. В действителност тези аргументи изцяло бяха лишени от всякакво основание. Самият Каугил демонстрира това със своето либерално отношение към УСС. Ако информацията беше достатъчно деликатна за предаване от МИ-5 и ФБР, разбира се, тя не трябваше да достига до „шепата безделници“ на Пирсън но това ставаше. Каугил видя в УСС гъвкав инструмент, чрез който може да укрепи своите позиции в борбата против ФБР и МИ-5. Твърдостта на позицията на Каугил в случая беше очевидна: колкото и да вилнееше Хувър никой в Англия не можеше да оспори необходимостта от връзка между Каугил и УСС. Опитът да се направи това от страна на МИ-5 например би значело, че МИ-5 се присъединява към оценката на Пирсън за УСС. Тънкостите на междуведомствената дипломация се изправяха като непреодолимо препятствие на пътя на истината.

Що се отнася до моята работа по Пиренейския полуостров, появата на УСС ми причини нови грижи. Освен че губехме много време да предаваме нашите сведения на новодошлите, ние изпитвахме големи трудности и с назначаването на сътрудниците на УСС в Лисабон. Първият от тях беше някой си Рей Оливър, който скоро придоби печална известност. Започна с това че без всякакво предупреждение се яви пред

представителя на СИС с предложение да сътрудничи. Той естествено, помоли непознатия да си покаже документите. В отговор Оливър отвори пътната си чанта и нахално демонстрира нейното съдържание: бог знае колко пачки долари имаше там!

Появяването на Оливър предизвика голямо смущение в Посолството на САЩ. Веднага след влизането на Америка във войната военният аташе в Лисабон полковник Солбърг бе започнал да изпраща агенти в окупирана Европа през Испания. Военноморският аташе, естествено, концентрира цялото си внимание върху флота, а някой друг се зае с икономическото разузнаване. По времето, когато дойде Оливър, всички тези сфери на разузнаване бяха вече заети и никой не искаше да му ги отстъпи. Задълбочаващата се бъркотия оправи, Джордж Кенън, тогава бивш съветник към посолството в Лисабон. Той реши, че е най-добре да осигури притока на разузнавателна информация и да не се безпокои от юридическите спорове във Вашингтон. По такъв начин Солбърг и останалите се утвърдиха в своята недипломатическа дейност, а контраразузнаването, с което още никой не се занимаваше, подхвърлила на Оливър.

Бедният Оливър обаче имаше много малко време да разгърне дейност в своята ограничена сфера. Той веднага предизвика всеобщата неприязън на Лисабон и се наложи да го сменят. На негово място беше назначен някои си Ди Лучия, който скоро също причини на СИС доста главоболия. За много кратко време той състави, по своя преценка, картотека на няколко хиляди заподозрени – труд, който така и не донесе никакъв положителен резултат. Но главната беда беше другаде. Пета секция успя да установи, че един от основните източници на Ди Лучия е тъмен и опасен тип, който действа в Португалия под фамилията Елигзандър. От материалите, на радиопрехващането беше известно, че той предава информация на абвера. Като отвориша чешката дипломатическа поща, англичаните откриха също, че Елигзандър работи и за полковник Пан, тогава бивш представител на чешкото разузнаване в Лисабон. Наложиха се да загубят няколко месеца, за да се измисли начин за предупреждаване на Пан, без да се разкрие пред него източникът на информация. Пан с удивителна тъпота се отказа да приеме тези искрени предупреждения. „Ама че пън!“ – раздражено отбеляза веднъж Дик Уайт след поредната безуспешна среща. Чашата на търпението преля, когато Ди Лучия включи в списъка на своите платени агенти и агента на абвера Елигзандър. След нашите безкрайни предупреждения накрая УСС отзова и Ди Лучия. УСС реши да се обърне към човека на СИС в Лисабон с молба да изложи своите изисквания за качествата, които трябва да притежава-

представителят на УСС на такова горещо място. Отговорът дойде незабавно: „За бога, изпратете съвсем обикновен човек.“ Против желанието, на Каугил аз показах телеграмата на Пирсън, който се престори, че го е развеселила.

През втората половина на 1942 г. пристигна вест, че по принцип е взето решение за нахлуване в Северна Африка. На пета секция възложиха задължението бързо да доставя информация в щабовете на армиите, готвещи се за нахлуването. Материалите, които предстоеше да се изпращат, трябваше да се отнасят до дейността на абвера и на италианската разузнавателна служба в Северна Африка, а също и до симпатизиращите им хора от специалните служби на вишисткия режим Каугил видя в това и трудности, и нови възможности. Трудност представляваше осигуряването на секретността на източниците на секцията, включително и на радиозасичането при предаването на материали, насочени към армейските щабове. Каугил неоспоримо доказа, че това може да стане, като към щабовете се придадат специални групи сътрудници от пета секция или нарочно подготвени хора. Побеждавайки по тази точка, Каугил без труд доказа, че ще може да изпълни новите задължения само при значително увеличено финансиране. От тази битка той също излезе победител – успя да разшири щата и да повиши заплатите на много сътрудници.

Мимоходом ще отбележа, че разширяването на апарата ми даде възможност да установя най-приятно познатство с двама души. За усиляване на пета секция при нас се върна Греъм Грийн от Фритаун, където следеше, както се предполагаше, интригите въз вишистка Франция. Дано той ми прости за откровеността, но не мога да си припомня никакви негови блестящи постижения в Западна Африка. Може би французите не си служеха с интриги? Аз помня обаче съвещанието, на което се обсъждаше предложението на Грийн за използването на един мизерен бордей за разложение на французите и на двамата самотни немци, заподозрени, че шпионират английските кораби в Португалска Гвинея. Предложението се обсъждаше напълно сериозно. Отхвърлиха го само защото изглеждаше малко вероятно това да помогне за получаване на важни разузнавателни данни. За щастие, назначиха Грийн в подсекцията при мене, където му поверих Португалия. На него му доставяше удоволствие да се подиграва с УСС и неговите хапливи коментари по повод на входящата преписка служеха всекидневно за развлечение на всички. Приблизително по това време на нашия хоризонт се появи Малкълм Макгеридж. Той винаги имеше възмутено-разтревожен вид. Отначало го изпратиха в Лоренсу-Маркиш, твърде далеч, според мене. Негов

главен противник стана италианският консул Кампини, който усърдно донасяше за придвижването на английските кораби. Аз се зарадвах, когато интересът на секцията към Кампини секна и върнаха Макгеридж, като му поръчаха да се занимава с различните аспекти на френските дела. Неговата упорита опозиция към политиката на деня (каквато и да беше тя) внасяше нещо човешко в нашия живот. Няколко дена преди нахлуването в Северна Африка Каугил ме попита не бих ли се съгласил аз да отговарям за този район. Преди това Северна Африка влизаше във френското направление, но по неизвестни на мене причини беше решено, че предаването ѝ под мое ръководство ще донесе само полза. По това време ние успяхме достатъчно основателно да притиснем до стената абвера в Испания и Португалия, редовно залавяхме немски агенти и аз нямах основание да се откажа от допълнителните задължения. Лично мене ме устройваше възможността да съм по-близо до активните бойни действия. Разширяването на сферата ми на действие в този критичен момент вдъхваше надежда, че в бъдеще успоредно с придвижването на съюзническите армии кръгът на моите задължения ще стане още по-широк. С времето тази надежда се оправда.

Новите ми задължения бяха свързани по-скоро с политиката, отколкото с разузнавателната работа. По-горе споменатите специални групи, придадени към армейските щабове, получиха името специални контра-разузнавателни подразделения (СКП). Този термин – истински американизъм – беше отстъпка, предизвикана от това, че Върховното командване се оглавяваше от американец. Раздадоха ни също нови печати с надпис „Топ сикрет“ вместо „Моуст сикрет“³⁰. Всичко това беше само прелюдия към последвалите събития, но тогава англичаните със своята наивност се отнасяха възторжено към своя „скъпоценен Айзенхауер“.

Нашата основна работа, ако мога така да я нарека поради липсата на по-подходяща дума, в това време засягаше отношенията ни с французите. За известно време към пета секция беше прикрепен един голистки контра-раз-узнавач с неопределени функции. Към него зачислиха най-красивата секретарка поради това, че тя говореше френски, а по отношение на останалото бе държана на почетно разстояние. Трудно е да се каже колко караше Каугил да проявява сдържаност по отношение на Паси, възглавяващ деголовската разузнавателна организация – Централното бюро за информация и действие. Затова, когато политическата

30. „Топ секрет“ – американски термин за разлика от „Most secret“ – английски термин. И двата се преведат като „Строго секретно“.

ситуация рязко се измени и неотдавнашните врагове Дарлан и Жиро станаха приятели, Каугил с разтворени обятия посрещна вишист-кия контраразузнавач майор Пайол. Майорът се оказа много приятен човек и враждебното му отношение към страните от оста не предизвикваше съмнение. И все пак никак не можах да разбера каква полза за интересите на разузнаването принасяше поетото от Каугил задължение да защитава Пайол от всички и от всичко. Възможно е Каугил да не е могъл да се отнесе към него по друг начин. Какво се получи в края на краищата от всичко това, аз не разбрах. Преди този въпрос да се разреши, ако той въобще имаше решение, аз потънах в проблемите на италианската кампания.

Разширяването от Каугил на кръга на моите задължения през 1942–1943 г., отначало придавайки ми Северна Африка, а след това и Италия, навеждаше на мисълта, че започвам да правя кариера в секретната служба. Това се потвърди скоро след преместването ни в Лондон. Дотогава в редките периоди на своето отсъствие – поради отпуск или служебно – Каугил оставяше за свой заместник Фаргъсън. Фаргъсън дойде в секцията също от индийската полиция и аз го запомних с болезнената му нерешителност.

Веднъж на Каугил предстоеше да направи официално посещение в САЩ, където предполагаше да се забави две-три седмици. В навечерието на отпътуването си той запозна всички сътрудници от пета секция със заповед, която гласеше, че в негово отсъствие Фаргъсън ще изпълнява задълженията на заместник по административните въпроси, а аз в качеството си също на заместник ще водя всички разузнавателни дела. Така за първи път официално ми дадох да разбера, че стоя на стъпалото към повишение. Бедният Каугил!

Глава V

ВСЕ ПО-ВИСОКО И ПО-ВИСОКО

Един умен сътрудник на МИ-5 постави следната резолюция върху документ: „Тази работа е изключително важна и затова да се възложи на нивов работник.“ През две- или триседмичното отсъствие на Каугил, който се намираше в САЩ, докато го замествах, имах достатъчно основание често да мисля над това изречение. Сега, когато се издигнах на по-високо стъпало, голямата част от текущата работа се оказва относително проста. Началниците на другите подсекции явно се справяха напълно със задачите си и не се нуждаеха много от моето ръководство. Но когато се заех с делата на самия Каугил, се натъкнах на такава чудовищна бъркотия, която ми показа, нагледно колко пагубно се отразяват служебните интриги върху работата на разузнаването. Тази неразбория ми предвещаваше големи неприятности.

Няколко седмици преди отпътуването си Каугил свика началниците на подсекциите на специално съвещание. Той ни информира, че заедно с Клод Денси работи над едно дело. Делото беше с голямо потенциално значение и с толкова сериозни политически отенъци, че Каугил сметна за необходимо да продължи работата над него лично. Но, според мнението на Каугил, ние трябваше да имаме обща представа за това дело в случай, че в нашата работа възникне нещо, което има отношение към него. И Каугил направи извънредно мъгляво съобщение. Очевидно той беше много изморен, тъй като говореше несвързано и на нас ни беше трудно да схванем смисъла. Ние разбрахме само, че някакви вражески сили готвят или вече са подготвили някакъв гигантски план. Характерът и целта на този план все още бяха неясни. „Аз лично смятам – каза в заключение Каугил и внезапно се оживи, – че планът има някакво отношение към арабите. Когато и да погледна това дело, виждам араби!“ Отново Ричърд Хени³¹ беше с нас!

След един-два часа аз вече бях забравил за това дело, но Каугил ми напомни за него, когато ме инструктиреше непосредствено преди отпътуването си. Той извади от личния си сейф дебела папка, предаде ми я и ме помоли да се заема с тези материали в негово отсъствие. „Виж какво съм направил“ – добави той. Каугил каза също, че трябва да поддържам

31. Герой от шпионски романи.

връзка с Денси, доколкото той лично е заинтересован от това дело. Знаейки пренебрежителното отношение на Денси към контраразузнаването и всичко свързано с неговата работа, аз много се учудих. Изглеждаше ми странно, че Денси създава такива тесни отношения с Каугил във връзка с въпросното дело, но реших, че е по-добре да не питам за това. Възможно беше Каугил да е започнал да се чувства дос-та самотен, а в такава ситуация даже Денси можеше да се окаже приемлив съюзник. А може би те бяха се обединили срещу Вивиън и МИ-5? Такава комбинация можеше да има смисъл от гледна точка на служебните интриги. Когато отворих делото, веднага си изясних защо то толкова привлича Денси. Четях с нарастващ интерес. Ще разкажа цялата история в хронологичен ред, а не по реда на документите. Наистина ми беше необходимо много време, за да размотая кълбото и да хвана нишката.

Към края на 1943 г. стана ясно, че страните от оста вървят към поражение, и много немци започнаха да се замислят струва ли си да остават верни на Хитлер. В резултат на това пред вратите на съюзническите представителства все по-често започнаха да се появяват бегълци с предложения за сътрудничество и с молби за политическо убежище. С тези предложения и молби трябваше много да се внимава по ред причини. В частност под маската на предатели Химлер би могъл да изпраща при нас шпиони. Освен това англичаните не искаха да дават на съветските ръководители повод да мислят, че влизат в сделка с германците: атмосферата беше наситена с взаимното подозрение на съюзниците, които се опасяваха, че някой от партньорите може да склучи сепаративен мир с германците. Накрая не трябваше да се насърчават хора, които в последната минута са решили да приемат нова вяра и по такъв начин да избягат военния трибунал. На английските представители бяха дадени строги указания да не дават никакви обещания на нито един немец без предварителна консултация с Лондон.

Веднъж един немец се яви в Английското посолство в Берн и помоли за среща с военния аташе, представяйки се за отговорен работник от Министерството на външните работи на Германия. Той казваше, че е донесъл от Берлин пълен куфар документи от своето министерство. Като чул това главозамайващо заявление, аташетото моментално изгонил немца. Опитите му да се срещне с шефа на посолството бяха отхвърлени по подобен начин. Такава позиция на официалните английски представители не трябва да се осъжда, тъй като тогава изглеждаше малко вероятно някой да събере смелостта да премине през граничния контрол на немците с куфар, съдържащ незаконно изнесени официални документи.

Немецът обаче беше пълен с решимост да постигне своето. Претърпявайки поражение в Английското посолство, той си опита щастието при американците. Техните правила се оказаха очевидно по-гъвкави от нашите. Секретарят на посолството решавайки, че с това дело трябва да се заемат „рицарите на плаща и кинжала“, предложил на посетителя да се обърне към Алън Дълес: „Четвъртата врата по коридора вляво.“ Дълес тогава беше началник на бюро на УСС в Швейцария. Изслушвайки разказа на непознатия, той благоразумно помолил за разрешение да разгледа съдържанието на куфара и без колебание заключил, че това са оригинални материали. Всичко това привело Дълес в такова лирично настроение, че той веднага започнал да изготвя официално донесение до Вашингтон. „Ако вие само видехте тези документи – писал той – в цялата им първична свежест!“ Направили копия от документите и ги изпратиха във Вашингтон, а УСС честно си ги раздели със СИС. Понеже документите излизаха от Швейцария, отначало ги изпратиха на Денси. Аз вече споменах, че Денси проявяваше голям интерес към Швейцария още от времето преди войната. По-късно този интерес се превърна в неистова мания за собственост. Денси негодуваше, че УСС пуска корени в Швейцария, и не пропускаше възможност да принизи работата на Дълес. Научавайки, че берлинските документи са попаднали при Дълес, Денси сигурно е преживял жесток удар – за това говорят неговите писмени бележки. Но Денси умееше бързо да се оправя след сътресения. Не беше възможно Дълес да му е измъкнал изпод носа такива сензационни материали! Следователно материалите бяха явна дезинформация и Дълес се хвана на въдицата като дете.

Борбата с враждебните разузнавателни служби, занимаващи се с дезинформация, влиза в задачите на контраразузнаването, затова Денси извиква Каугил да обсъдят това дело. Какво е станало на тяхното съвещание, не е протоколирано подробно, но безусловно Каугил е останал с впечатлението, че ще бъде и в негов интерес да докаже фалшивия характер на документите на Дълес. Каугил, разбира се, не е проучил документите нито при получаването им, нито по-късно. Той беше много зает и много уморен, а служебните интриги го заставяха да действа в полза на Денси. Каугил почти окончателно се откъсна от Вивиън. Неговите отношения с шефа, въпреки че бяха достатъчно добри, не бяха толкова близки, колкото му се искаше. А между Денси и шефа съществуваха много тесни отношения и затова, доказвайки, че Дълес е подведен, Каугил се надяваше да извлече не малка полза и за себе си. Такава беше картината, съставена от мене въз основа на безпорядъчната преписка

между Денси и Каугил. Наложих се доста да си поблъскам главата. Приблизително по това време у мене узря един план, но той изискваше внимателен подход. Аз много исках да бъда назначен на длъжността, която скоро щеше да се освободи, и не трябваше в никакъв случай да развалям отношенията си с никого, който би могъл да ми окаже съдействие за постигането на тази цел. Каугил, Вивиън, Денси, МИ-5. Министерството на външните работи, шефът – всички те представляваха частите на една главоблъсканица и беше изключително трудно от позицията на моя невисок пост да определя как те ще постъпят, когато дойде време да действувам. Наистина аз отдавна бях дошъл до извода, че макар и политическите маневри да могат да донесат бързи резултати, то тези резултати ще се окажат трайни само в случай, че се основават на солидна и добросъвестна работа. Затова реших да изуча материалите на Дълес и да ги оценя по достойнство. Ако те са безспорно истински или, напротив, фалшиви, аз ще кажа точно това. Ако след изучаването на документите не може да се направи определен извод, отново ще разгледам политическите аспекти на това дело, преди да реша на чия страна да застана.

Преобладаващият брой документи бяха телеграми, получени от Министерството на външните работи на Германия от неговите дипломатически мисии в чужбина. Значи, първо, трябваше да проверя при нашите специалисти шифровчици дали при тях не са постъпили засечени телеграми, съпадащи с материалите на Дълес. От делото се виждаше, че не е направена тази елементарна справка. Денси и Каугил се бяха ограничили само с бегло преглеждане на документите, търсейки в тях съмнителни места и противоречия, за да подкрепят версията си за тяхната фалшивост. Помнейки поръчението на Каугил да поддържам тясна връзка с Денси, аз дълго мислих дали да се посъветвам с него за търсене на помощта на дешифровчиците. Не ми се искаше да правя това, тъй като, предполагам, че Денси ще бъде против такова предложение. Разглеждайки делото още веднъж, аз открих адресираната до Каугил резолюция на Денси: „Предава се на Вас за действия, каквито сметнете за необходими.“ Сега имах достатъчно основание да постъпя по собствени съображения.

По това време Държавната школа за кодиране и шифроване фактически се делеше на два отдела. Единият – под ръководството на капитан III ранг Трей-вис – се занимаваше с кореспонденцията на разузнавателните служби, а другият – под ръководството на капитан III ранг Денистън – имаше работа с дипломатическите документи. Доколкото материалите на Дълес представляваха документи на Министерството на

външните работи на Германия, трябваше да се обърна към Денистън. Избрах няколко телеграми (около десет) на немския военен аташе в Токио, предадени шифровано по радиото до Генералния щаб на германската армия. В тях се съдържаха подробни сведения за бойния състав на японските въоръжени сили и оценка на бъдещите намерения на Япония. Ясно е, че ако тези телеграми бяха истински, те представляваха документи с изключителна важност.

След два дена Денистън ми позвъни по телефона. В гласа му звучеше вълнение. Той ми съобщи, че три телеграми напълно съвпадат със засечените и вече разшифровани, а другите са крайно ценни за разшифроването на немския дипломатически код. Питаше дали не мога да дам още няколко такива документа. Аз, разбира се, можех и започнах да му подавам материали в зависимост от това, как успяваше да ги обработва. Когато приблизително една трета от документите беше изучена и нито един не се оказа лъжлив, аз бях длъжен да разпространя тези материали. Съответно ги предадох в нашата секция, поддържайки връзка с военните министерства и Министерството на външните работи, като съзнателно принизявах значението на документите, защото не исках Денси предвидително да узнае, че става нещо нередно.

Военните министерства реагираха незабавно. Представители на армията, военновъздушните и военноморските сили молеха да им изпратим повече такава информация. Министерството на външните работи отговори по-съдържано. Помолих съответните секции да поискат писмени отзиви за тези материали от министерствата, а Денистън помолих да напише докладна, която потвърждава оригиналността на документите в резултат на криптографски анализ. Готвех се за неизбежното стълкновение с Денси. Трябваше да започна да действам, преди Денси да е чул за това от другаде. Отначало мислех да му изпратя всички документи по делото, за да го подготвя за удара, но после отхвърлих тази идея, знаейки, че Денси няма да ги прочете. Тогава с известно вълнение го попитах кога може да ме приеме.

Визитата продължи половин час и беше много неприятна. Както се очакваше, Денси се вбеси. Но обстоятелството, че аз съм изучил материалите, а не той, бързо го отрезви. Докладната на Денистън също донякъде охлади Денси. Яростта му обаче избухна отново, когато прочете хвалбствените коментари на министерствата. Овладейвайки се с голям труд, той ми прочете лекция. Даже документите да са истински какво от това? Аз съм поощрявал УСС в стремежа му да престъпва всички граници в Швейцария и да обърква работата на разузнаването. Един бог знае

какви вреди може да причини то. С такива въпроси трябва да се заемат само опитни работници, които умеят да заобикалят клопките. Ако така се поощрява УСС, то за няколко дена би могло да срине цялата мрежа на Денси. Когато Денси завърши тирадата си, аз го попитах с почиттелно изумление какво отношение има това към УСС. Та аз не разпространявах тези документи като материали на УСС. Даже нашите собствени секции, разпращащи разузнавателна информация, без да говоря за министерствата, не знаят, че УСС има някакво отношение към това. Те смятат материалите за наши и нас молят да им ги изпращаме. Похвалите също са отправени към нас. Когато замълчах нерешително, Денси ме погледна в упор с дълъг изучаващ поглед. „Продължавайте – каза той накрая, – вие не сте такъв глупак, за каквото ви мислех.“

Когато Каугил се върна, аз му занесох папката и му разказах за всичко, което съм направил. Веднага последва тревожният въпрос, как се е отнесъл към това Денси. Обясних, че съм се консултирал с Денси и че той е одобрил моите действия. Въздъхвайки облекчено, Каугил ми върна папката и ме помоли да продължа работата. За мое учудване работата не свърши с това. Нашият немски приятел се оказа безстрашен човек и още няколко пъти посети Берн със своя безценен куфар.

В това време благодарение на нашата постоянно растяща осведоменост работата на моята подсекция, занимаваща се с борбата с шпионажа на германците на Пиренейския полуостров, в Северна Африка и Италия, вървеше успешно. Ритмично залавяхме немски агенти и, доколкото ми е известно, нито една важна птица не се изплъзна от нашата мрежа. Покрай всичко останало в ръцете ни се намираше главният ключ за намеренията на германците: ние редовно четяхме техните радиोगрами. Въпреки че испанското правителство предоставяше на германските служби големи възможности, а Салазар им оказваше приятелско гостоприемство, съвсем малко испанци и португалци изявяваха готовност да се поставят на изпитание в името на фашизма. И да се съгласеше някой да изпълни задача на немците, то беше само за да се измъкне от Европа или да попадне в Англия.

Ярък пример за това е случаят с Ернесто Симоес. Разбрахме от немските радиोगрами, че Симоес е завербуван от абвера в Лисабон за работа в Англия. На различни места в дрехите си той бе скрил инструкциите, снети на микрофототочки. Връзката с него трябвало да се поддържа по пощата. След консултация с МИ-5 беше решено да се позволи на Симоес известно време да действа свободно в Англия, надявайки се, че той може да ни насочи към други немски агенти. Не му се направиха

никакви спънки при пристигането и даже незабелязано му се оказа помощ да се настани на работа в Лутон в завода за производство на самолетни детайли. Информацията, която би могъл да получи там, представляваше достатъчен интерес за един агент и в същото време не беше много опасно, ако някои от неговите съобщения случайно се промъкнеха до германците. Симоес бе настанен у една съпругеска двойка. Мъжът работеше в същия завод. Движението на агента беше поставено под наблюдение, а кореспонденцията му се проверяваше.

След няколко дена в поведението на Симоес беше установен определен ритъм. След свършване на работа той излизаше от завода заедно с хазаина си и благополучно го довеждаше до най-близката кръчма. След това с всички сили Симоес се втурваше към къщи, откъдето не излизаше до следващата сутрин, когато тръгваше за работа заедно с хазаина. Оставаше само да се установи защо агентът толкова бърза към къщи. След внимателни наблюдения беше намерено съвсем задоволително обяснение. Всяка вечер, добирайки се до квартирата, той бързо ощастливяваше хазайката със своето любовно внимание (и то под кухненската маса – невероятно, но така твърдыха агентите!), а след това вечеряше с апетит и отиваше да спи.

След няколко седмици беше решено тази комедия да се прекрати. Арестуваха Симоес. За да се избягнат всички случайности, отправиха го в „строгия“ следствен център в Хем Комън и го пуснаха на Томи Херис. Херис не можеше да бъде истински строг, но тук се постара, колкото можеше. Херис обясни на Симоес, че той се намира в затвора на английската секретна служба и е във от обсега на закона, че консулството не знае за неговото местонахождение и никога няма да узнае, че може да остане тук за цял живот, ако му го запазят, че може да го уморят от глад, да го бият и да го убият и никой никога да не научи за това. Единствената му надежда е пълното признание в шпионаж за германците. Херис наговорил още много неща от този род, докато развинтеното му въображение не минало през всички гами на чувствата. След това Херис ми призна, че е нарисувал такава смразяваща картина, че на самия него му станало страшно.

Симсес слушал това с нарастващо нетърпение и от време на време заявявал с раздражение, че иска да яде. Около час след разпита той взел решение. Помолил за хартия и писалка и нахвърлил на две страници показанията си за контакти с германците в Лисабон, включително инструкциите, микрофототочките и всичко останало. Той обяснил, че не е имал и най-малко желание да се излага на опасност и че единствената

му цел била да намери добра работа в Англия, където не би могъл да се добере без странична помощ. Показанията на Симоес във всички подробности съвпадаха с вече известните ни сведения. Завършвайки писането, Симоес хвърлил писалката и попитал с войнствен тон: „Е, сега ще ми дадат ли нещо за ядене?“

Другият случай, също свързан с португалците, е показателен в смисъл, че той илюстрира как понякога се налагаше да се измъкваме, когато вземахме мерки във връзка с информацията, получавана от особено деликатни източници. Рохерио Пейксото да Менезес, чиновник от Министерството на външните работи на Португалия, беше извикан на работа в Португалското посолство в Лондон. Англичаните узнаха пак чрез засечени немски радиोगрами, че абверът го е завербувал преди отпътуването му за Лисабон. Било му възложено да събира обща разузнавателна информация и да я изпраща посредством тайнопис по португалската дипломатическа поща до определени адреси в Лисабон.

Португалската поща редовно се отваряше преди изпращането ѝ от Англия. След няколко седмици в дипломатическата поща намериха плик до един от адресатите на Менезес. Това беше донесение, написано с най-обикновено симпатично мастило. В него глупаво се коментираше моралното състояние на англичаните, съобщаваше се за зенитни батареи в Хайд парк и още глупости. Но даже такава дребна риба като Менезес би могла да се натъкне на нещо важно и затова беше решено да се прекъсне неговата дейност.

Менезес можеше да се скрие зад дипломатическата си неприкосновеност, затова преди всичко трябваше да бъде убеден португалският посланик сеньор Монтейро да лиши Менезес от тази привилегия. Единственото доказателство срещу Менезес беше получено чрез недипломатически средства и това въздържаше английското контраразузнаване от решителна стъпка. Накрая показаха писмото на Менезес на посланика, обяснявайки, че то е постъпило от английския агент в Лисабон. След като го прочете, Монтейро не можеше да настоява за имунитета на Менезес и той беше изправен пред съда. Менезес имаше жалък вид и някои от нас до самото произнасяне на присъдата изпитвахме угризение на съвестта, тъй като обвиняемият можеше да бъде осъден на смърт. За щастие, съдията се оказа мек, а и англичаните нямаха намерение да дразнят португалците. Делото свърши, но с най-неприятна неочакваност. В шифрована телеграма с коментари по делото (която англичаните също прочетоха) посланикът Монтейро излагаше английската версия за обстоятелствата, при които писмото е попаднало у нас, след което

заявяваше, че е възможно по отношение на дипломатическата поща да е допусната „нескромност“.

Присъствието на дипломати от неутралните страни причиняваше постоянни грижи на английската служба за сигурност. Такова затруднение възникна с посланика на Испания херцог Алба. Англичаните имаха постоянен достъп до испанската дипломатическа поща и разбраха, че Алба периодично изпраща в Мадрид доклади с изключителна важност за политическата обстановка в Англия. В Англия не се съмняваха, че Министерството на външните работи на Испания запознава с тях немските си съюзници, и затова тези доклади представляваха действително сериозно изтичане на информация. Обаче нищо не можеше да се направи. Нямахме доказателства, че херцогът получава информация по непозволени методи. Алба общуваше с осведомени хора и просто предаваше казаното от тях със собствен проникновен коментар. Известно време МИ-5 обмисляше идеята да използва Алба като канал за дезинформация, но неговите информатори заемаха твърде високо положение. Сред тях бяха хора като Брендън, Брейкън, Бийвърбрук и даже самият Чърчил. Те едва ли биха се унизили да лъжат испанския гранд! Моята подсекция беше принудена да изостави това дело. Оставаше само да се надяваме, че тъй като докладите на Алба са издържани в дружески тон към Англия, Хитлер ще престане да му вярва като на непоправим англофил. В края на краищата Алба беше и херцог Беруикски.

Глава VI

ЦЕЛТА Е ПОСТИГНАТА

Вече разказах, че пред мене се откриха добри възможности за повишение в службата. Във връзка с това си спомням един епизод, за който ми е неприятно да пиша. Първите възможности за успешна кариера в СИС съвпаднаха с откриването на вакантно място в една специфична сфера, което в никакъв случай не биваше да изпусна.

Много преди края на войната с Германия ръководството на СИС започна да насочва мислите си към бъдещия противник. В периода между двете световни войни по-голяма част от финансовите средства на службата се изразходваха за операции по проникването в Съветския съюз и за защита на Англия от това, което обобщено се наричаше „болшевизъм“. Когато поражението на страните на оста стана неизбежно, мислите на СИС се върнаха в старото обичайно русло. Скромното начало беше положено чрез създаването на неголямата девета секция за изучаване на старите дела за Съветския съюз и дейността на комунистите. За ръководител на секцията назначиха един сътрудник от МИ-5 на име Кари, който вече наближаваше пенсионна възраст. Той беше глух и не познаваше спецификата на работата в СИС. Освен това обстановката на изключителна секретност му пречеше да получава документи, които имат отношение към неговата работа. Впрочем, всички разбираха, че Кари е назначен временно и щом се съкрати обемът на работата срещу Германия, ще го сменят с кадрови сътрудник на СИС. През следващите седмици в разговори с колега от Москва обсъждахме бъдещето на девета секция. Аз изписах доста хартия по този въпрос и ние анализирахме всички детайли. Възникналата ситуация, както си представях тогава, можете да има два изхода: или след оставката на Кари да го замени някой друг, или девета секция да се слее с пета. Каугил не се съмняваше, че ще се приеме второто решение. Той с въодушевление говореше за времето, когато ще се избавим от стария Кари и истински ще разгърнем работата против комунизма. Каугил имаше основание да се надява на това. След поражението на страните от оста щеше да настъпи режим на икономии и щатът на СИС щеше да бъде рязко съкратен. Изглеждаше почти невероятно при новите условия да се запазят двете контраразузнавателни секции: една – за решаване на много важния съветски проблем, а друга – за повече или по-малко незначителни въпроси.

Непременно ще се стараят да обединят тези две секции и тогава Каугил като старши в службата ще бъде безспорен кандидат за началник на обединената секция. Моят съветски приятел се интересуваше дали няма да ми предложат ръководен пост в тази секция. Аз смятах, че е възможно да ми предложат. „Но може ли това да се каже със сигурност?“ – настояваше той. Толкова категоричен отговор, разбира се, не можех да дам. Коридорите на Бродуей бяха пълни със слухове за следвоенната реорганизация, повече или по-малко основателни, но беше невъзможно да се предположи какви изменения ще настъпят в служебния щат в мирно време. Мене можеха например да ме изпратят в чужбина за придобиване на опит в работата на място. Ние обсъждахме този проблем при няколко срещи. Накрая съветският колега ми зададе пряко въпроса, какво ще стане, ако предложат за началник на секция не Каугил, а мене. Отговорих му, че такова значително повишение в службата ще ми даде възможност за по-голямо влияние върху хода на събитията, включително и на моите назначения в бъдеще. Явно, моята свръзка с центъра на съветското разузнаване беше доволен от отговорите ми и каза, че се надява до следващата среща да получи определени инструкции за мене.

Инструкциите бяха получени. Центърът съобщаваше, че трябва да направя всичко, абсолютно всичко, за да получа назначение като началник на девета секция независимо от това, дали тя ще се слее с пета или не. Беше необходимо Каугил да слезе от сцената. Опитах се да възразя, че именно неучастието ми в интригите ми помагаше досега да получавам достъп до много съкровени кътчета на службата. Този довод обаче не беше признат за убедителен. Важността на новия пост си струваше временната загуба на репутацията. Освен това моят приятел съвсем правилно отбеляза, че след няколко месеца всички ще забравят за Каугил и за това, как си с отишъл от службата. Той беше прав, но аз все пак изпитвах угризения на съвестта. Уважавах Каугил и за много неща му бях задължен, но той ставаше препятствие по предназначения ми път и се налагаше да бъде отстранен. Не можех да отричам, че ако останеше, той нямаше да има сериозен конкурент в борбата за длъжността „Началник на девета секция“, както и аз нямаше да имам сериозни съперници, ако той се оттеглеше.

Моите приятели не сметнаха моето нежелание да се намесвам в служебните интриги за решаващ фактор, но не оставиха съображения ми без внимание. Поръчаха ми да водя кампанията срещу Каугил много внимателно. Детайлите предоставиха на мене, давайки ми само общи указания. Не трябваше да предприемам каквито и да е открити действия

за постигане на целта, за да може в случай на неуспех да се каже, че този пост ми е натрапен. Всеки ход в кампанията по възможност трябваше да бъде инициатива на друго лице. С други думи, беше необходимо да намеря съюзници в борбата и най-добре беше да ги търся сред враговете на Каугил, а такива имаше достатъчно. Разбирах, че в тази обстановка надеждите ми не бяха толкова несигурни, защото Каугил беше горд и честолюбив. Ако си отидеше, отиваше си завинаги.

Изборът ми падна първо на полковник Вивиън. Той беше човек със слаба воля. Беше заместник-началник на секретната служба и непосредствен началник на Каугил. Формално Вивиън отговаряше за цялата контраразузнавателна дейност на СИС. Аз вече казах, че Каугил презираше Вивиън, не се разбираше с него и предпочиташе да има работа непосредствено с шефа. Такова пренебрежително отношение дълбоко нараняваше Вивиън. В миналото той неведнъж ми се е оплаквал от загубеното си влияние, с което ме поставяше в неловко положение. Сега аз приветствувах тази сантименталност и много скоро Вивиън започна да ме пита, уж между другото, какво да се прави с Каугил. Ясно е, че поради положението си аз няхах право да обсъждам жалбите му, но можех да го посъветвам да ги отправя по други канали, по-близки до източника на власт. Предложението да постави въпроса пред шефа беше безполезно. Вивиън се страхуваше от него почти толкова, колкото и Каугил. Имаше обаче други, които се ползуваха от предразположението на шефа и с които му се налагаше да се съобразява.

Най-подходящ от тях беше Кристсфър Арнълд-Форстър. Когато постъпих в СИС, той беше във военноморската секция и обработваше разузнавателната информация за Адмиралтейството. Тогава шефът го настани в стаята срещу своя кабинет, давайки му длъжността „Старши шабен офицер“. Възможно е по-късно шефът да е съжалил за това назначение, но фактически то беше едно от най-удачните. Арнълд-Форстър притежаваше остър ум и необикновена способност да улавя същността на нещата в бюрократичния хаос. Освен това той се отличаваше с прекрасен стил на писане и говор. Беше също един от най-мъжествените хора, които ми се е случвало да срещна. През голямата част от работния ден Арнълд-Форстър мъчително се задъхваше, седейки на масата, отрупана с разни лекарства за стомах. Предположих, че ако той със своя ум се заеме с нашия проблем, скоро ще разбере недопустимостта на положението ръководителят на контраразузнавателната секция на СИС постоянно да е на нож с МИ-5. Едно е временно да се търпи това в трудните условия на войната, а съвсем друго – това положение непрекъснато

да се затяга в мирно време. Ако Арнълд-Форстър вникне в същността на проблема, аз почти не се съмнявах, че той ще му даде правилен поврат.

Но с какво да започна? Най-добре ще е Арнълд-Форстър да чуе авторитетно мнение за Каугил от МИ-5. Обаче от кого? Аз отхвърлих Дик Уайт – той беше твърде склонен да угажда на всеки и за всичко. Уайт би могъл само да отслаби удара. За тази цел Гай Лидел беше много по-подходящ. Той беше началник на Уайт и работеше с МИ-5 толкова дълго, че самият той представляваше МИ-5. Лидел винаги се изказваше прямо и можеше да бъде непреклонен. Съответно, когато следващия път Вивиън отново заговори за Каугил, аз казах, че нямам предложение, но мисля, че ще е най-добре да се посъветва с Арнълд-Форстър. Полезно е също да се направи среща на Арнълд-Форстър с Гай Лидел. Вивиън бавно смля идеята, но постепенно я оцени и решително заяви: „Знаете ли. Ким, така и ще направя!“

Как са се срещнали, аз не знам. Вивиън беше член на клуба „Източна Индия и спорт“, но едва ли са обядвали там – през военното време в клуба готвеха къри с картофи, което можеше да убие Арнълд-Форстър. Когато срещнах Вивиън следващия път, разбрах че всичко върви добре. Вивиън се усмихна хитро и каза: „Струва ми се, че срещата действително отвори очите на Крис.“ Още по-важно беше позвъняването на Арнълд-Форстър. Той ме извика при себе си. Беше много коректен и не постави въпроса ребром. Ние дълго разговаряхме за СИС въобще, за възможностите да се подобри работата и за необходимостта от съответни преобразования във връзка с новите условия на приближаващото мирно време. Арнълд-Форстър очевидно ме преценяваше и аз се стараех да бъда разумен и праволинеен, колкото мога. Името на Каугил даже не се спомена.

По-късно ми предстоеше да спечеля привърженици от Министерството на външните работи, с които често имахме работа, особено във връзка с дипломатическите протести на Франко и Салазар срещу дейността на немското разузнаване на Пиренейския полуостров. По време на войната се установи практиката да се командирова представител на Министерството на външните работи в Броудуей, за да могат, така да се каже, двете служби да се обогатяват взаимно и да се помага за по-доброто разбиране на целите и стила им на работа. Като първи представител на Министерството на външните работи беше назначен Петрик Райли. Често имах работа с него във връзка с машинациите на германците в неутралните страни и нямах причини да мисля, че той има лошо отношение към мене. Не знаех обаче дали има някакви сериозни разногласия

между него и Каугил, достатъчни, за да смятам Райли за свой съюзник. Но, явно, щастието беше на моя страна. Каугил, който понякога беше склонен към самоунищожение, избра именно този критичен момент, за да се опита да въвлече шефа в абсолютно ненужен скандал с Едгър Хувър. Този скандал несъмнено би повлиял на англо-американските отношения като цяло, затова на сцената излезе Райли, който рязко се изказа за политическото здравомислие на Каугил.

За първи път чух за това, когато ме извика Вивиън. Той ми показва проекта на писмо от две страници, което Каугил беше дал на шефа за подпис. Не мога да си спомня какво беше съдържанието му. Очевидно словесната невъздържаност на Каугил го е заличила от паметта ми. Проектът представляваше тирада, насочена срещу обикновената за Хувър практика да принася в жертва интересите на разузнаването в името на политическите си цели във Вашингтон. В думите на Каугил имаше много истина, но такива неща не се излагат на хартия, още по-малко в преписка между ръководителите на служби. В края на проекта Райли беше направил кратко заключение: „Мисля, че проектът е съвсем неприемлив. Ако това писмо бъде изпратено, началникът на английското разузнаване ще се окаже в смешно положение.“ Райли помоли Вивиън да препише писмото. Вивиън на свой ред ми възложи да подготвя проект за отговор. Аз нахвърлих половин страница със съвсем леки вежливи възражения по предмета на спора и ние заедно поднесохме проекта на Райли. Той го предаде на секретаря на шефа без изменение и аз си отидох. На другия ден Вивиън ми съобщи, че е имал „много интересен разговор с Петрик“.

Почвата беше подготвена. Вивиън, осигурил си надеждна поддръжка, жадуваше за гибелта на Каугил. Арнълд-Форстър, намиращ се под впечатлението за враждебното отношение на МИ-5 към Каугил се постара шефът да обърне необходимото внимание на позицията на МИ-5. МИ-5 заемаше твърда позиция. Освен Дик Уайт, мекушав човек, целият апарат на МИ-5 познаваше Каугил само като противник в междуведомствената борба. Даже Уайт добродушно го наричаше „трудно момче“. Над Каугил се трупаха облаци и от страна на Блетчли. Каугил винаги мислеше, че ръководителите на Държавната школа за кодиране и шифроване му оспорват контрола над материалите от радиозасичането. Скоро след завръщането ни в Лондон от Сънт Олбънз Каугил се спречка с двама отговорни работници в школата – Джоунз и Хестингз. Имаше един много неприятен случай, когато Джоунз напълно разби (да не кажа – унищожи) Каугил в присъствието на началниците на неговата

подсекция. Дватама имаха безкомпромисни и противоположни гледки точки. Джоунз беше доста по-добре подготвен за спора, отколкото Каугил. Не искам да кажа, че школата за шифроване вземаше активно участие в компанията срещу Каугил. Тя беше твърде далеч от това, но чрез собствената си мрежа от информатори шефът знаеше добре, че шифровчиците ще се отнесат философски към напускането на Каугил.

Като завършек на всичко това Вивиън ме извика да прочета обяснителната бележка за шефа. Тя беше невероятно дълга и натруфена с цитати от „Хамлет“. В нея се излагаше печалната история на кавгите на Каугил и се доказваше необходимостта от радикални промени, преди да преминаем към работа в условията на мирно време. Моето име се споменава в качеството на приемник на Кари. Кандидатурата на Каугил за този пост се отхвърляше категорично. С похвални изрази се обясняваше колко съм подходящ за тази длъжност. Колкото и да е странно, но при изброяването на моите достойнства бяха пропуснали най-важното качество, нужно за дадената работа – това, че аз знаех нещичко за комунизма.

За мене това означаваше край на борбата. Вивиън не би посмял да представи на шефа такова сериозно предложение без благословията на Арнълд-Форстър, а Арнълд-Форстър не би дал благословията си без предварителна подготовка на почвата за приемане на предложението. Самият факт, че записката беше написана на машина и готова за доклад, свидетелствуваше, че шефът рискуваше да подемем дълъг откровен разговор с Каугил непосредствено преди приемането на оставката му. Аз почти не се съмнявах, че в най-близко време ще ме призоват на разговор при шефа, и трябваше да се подготвя.

Работата е в това, че кариерата в секретната служба не се поддава на предсказания и е изключително рискована. Винаги са възможни грешки. С дребните неуспехи аз и сам бих се справил леко, но в случай на голяма беда не ми се искаше да завися само от лоялността на моите колеги от СИС. Най-опасно става, когато сътрудници от секретните служби бъдат обвинени в неблагонадеждност или свързаните с нея нарушения, които съставят прерогатива на МИ-5. Аз предполагах, че в случай на непредвидени, неприятности в новата ми работа не би било лошо МИ-5 да се обвърже официално с моето назначение. Добре би било да получа писмен документ от МИ-5, одобряващ това назначение! Едва ли обаче бих могъл по такъв начин да обясня всичко това на шефа. По-кратко казано, трябваше да намеря подходяща форма. След мъчителни размисления реших, че ще е най-добре да използвам

изключителното пристрастие на шефа към междуведомствените интриги.

Поканата пристигна. Не идвах за първи път в светилището на тайните, но този път мис Петигру и мис Джоунз, секретарките на шефа, бяха особено любезни. Зелената лампа светна и аз влязох. Обръщайки се към мене, шефът за първи път ме нарече Ким. Значи, не бяха възникнали никакви усложнения. Той ми показа докладната записка на Вивиън и аз от вежливост се престорих, че я чета. Шефът съобщи, че е решил да постъпи съгласно предложението на Вивиън и да ме направи приемник на Кари. Имам ли да кажа нещо по това? Имам. Използвайки, общоприетата форма от типа „надявам се, че не казвам неуместни неща, сър“, аз казах, че на-значението се предлага на мене вероятно поради добре известната заядливост на Каугил към неговите колеги от МИ-5. Изразих надежда, че ще се постарая да избягвам такива разпри в бъдеще. Но кой може да предвиди? Аз бих се чувствувал по-щастлив на тази работа, ако знаех със сигурност, че сътрудниците от МИ-5, с които ще имам работа всеки ден, не възразяват срещу моето назначение. Това би ми позволило да се чувствавам по-уверен. Освен това одобрението на МИ-5, изказа официално, по сигурен начин ще предпази нашата служба от възможни критики от страна на тази организация.

Още не бях се доизказал, когато разбрах, че шефът с явно одобрение пое идеята ми. Той умееше изключително бързо да се ориентира, промъквайки се през бю-рократическите джунгли. Критиците на шефа не веднъж казваха, че само неговата способност към тактически маневри му помагаше да се задържи на желанието от мнозина пост, контролиращ секретните фондове. След като ме изслуша, шефът започна горещо и убедително да доказва необходимостта от това, което аз самият бях предложил. Той се раздели с мене много топло и обеща да пише без протакане на сър Дейвид Пийтри (началника на МИ-5). Аз оставих шефа с надеждата, че той ще твърди, а вероятно бе даже наполовина да повярва че ця-лата заслуга в осъществяването на тази идея принадлежи само на него. Скоро Пийтри изпрати много приятелски отговор. Шефът беше доволен. Аз – също.

Впускайки се в тази интрига, аз се надявах, че Каугил ще напусне сам. Той така и направи. Веднага след като моето назначение стана известно той поиска среща с шефа. Не са ми известни подробности за техния разговор, но повече никога не видях Каугил. Той си подаде оставката и тя беше приета. Това беше фатална грешка за Каугил. След като измина малко повече от година, пета и девета секция бяха обединени под

мое ръководство. Ако Каугил се съгласеше за кратко време да остане в сянка, той би могъл да намери друга достойна работа в службата. Но той хвърчеше високо. Надявам се, че успех да покажа, че Каугил беше горд и импулсивен човек, твърде самонадеян за способностите си.

След няколко дена приех работата от Кари. Страхувам се, че проявих излишно нетърпение. Предложих на шефа да направи проект за правилник на новата девета секция, който той да утвърди. Не помня точно му съдържание и формулировки, но с него ми се възлагаше да събирам и да оценявам под ръководството на шефа информацията за разузнавателната дейност на Съветския съюз и за работата на комунистите във всички части на света извън пределите на британската територия. Бях задължен също да поддържам тясна връзка с МИ-5 за осъществяване на взаимен обмен на информация по тези въпроси. Шефът добави в заключителния параграф, че в никакъв случай не трябва да имам какъвто и да било контакт със специалните служби на САЩ. Войната още не беше свършила и Съветският съюз се смяташе за съюзник на Англия. По никакъв начин не трябваше да се рискува изтичането на информация. Шефът имаше пред вид възможностите за изтичане на информация от американските спецслужби към руските. Това беше наистина пикантна ситуация!

Глава VII

ОТ ВОЙНАТА КЪМ МИРА

Преминаването в девета секция означаваше преместване от Райдър стрийт в Бродуей билдингз. Аз бях доволен от тази промяна по няколко причини. От лятото на 1943 г., когато дойдохме от Сънт Олбънз в Лондон, аз имах лесен достъп до самото сърце на СИС, а сега седях в нейния център, в най-изгодна позиция, която ми позволяваше да улавям всички новости на разузнаването и да опознавам хората, които срещаш по коридорите. Освен това от сътрудниците на контраузнаването на УСС ме отделяше само Сънт Джеймз парк.

Когато пета секция се премести в свое помещение на Райдър стрийт, Пирсън и неговите колеги с помощта на Каугил заеха място в същото здание. Те ни изтор-мозиха със своите дрызги, макар че понякога с това ни развличаха. Греъм Грийн припомняше в една вестникарска статия, че в УСС имаше сейф, който не можеше да се заключва. Но за да успокои бдителността на дежурните офицери, които всяка вечер правеха редовен оглед на помещенията, Пирсън с одобрението на Каугил украсил този сейф с обезоръжаващия надпис „Смятайте сейфа за заключен!“.

Както вече обясних, от самото начало ми беше забранено да имам нещо общо с американците. Пирсън прекрасно знаеше това, но ми досаждаше с натрапчивото си внимание. За мене беше по-добре да бъда по-далеч от него, на седмия етаж на Бродуей билдингз.

Всекидневните задачи ме поглъщаха напълно: подбор на хората, служебни помещения, мебели и т.н. Не се съмнявах, че колкото и голям щат да събера, винаги можех да разширя задачите на секцията дотолкова, че да има работа за всички. Трябваше да намеря добри работници, докато това още беше възможно. При режима на икономии в мирното време, което вече приближаваше, щеше да е много по-лесно да се избавя от излишните сътрудници, отколкото да намеря хора за попълване на възможните в бъдеще вакантни места. Девета секция на Кари се състоеше от четирима сътрудници: от него, две девойки и един полуумен. Една от девойките беше много мила особа от женската спомагателна служба на Военноморските сили и аз я задържах. Другата беше много странна, дошла при нас от цензурата, и аз почувствувах облекчение, когато скоро след встъпването ми в длъжност тя получи обгаряне на

роговицата при наблюдаване на едно слънчево затъмнение и беше принудена да ни напусне. Полуумният беше някой си Стептоу от Шанхай, който в периода между войните отговаряше за всички страни от Далечния Изток по линия на СИС. Как е могло да се случи това, не ми е ясно и досега. Трудно беше за вярване, че той би се задържал и една седмица на каквато и да е работа. Стептоу беше натрапен на Кари от Ви-виън навярно за спомен от старите времена. Но в дадения случай аз не се посвених да изляза срещу Вивиън – в края на краищата той вече беше изиграл ролята си. За щастие, Стептоу сам си подля вода. По предложение на Вивиън го изпратиха в командировка за обиколка на резидентурите на СИС в района на Сре-диземноморието, за да им предаде задачите на девета секция. Пътуването завърши с пълен провал, тъй като „многоопитният“ Стептоу се държал с такава хвърляща се в очи тайнственост, че някои от нашите чуждестранни представители с голям труд повярвали, че той действително е офицер от секретната служба. В Бродудей постъпиха много необикновени писма и телеграми, в които се изразяваше съмнение в истинността на неговите пълномощия. Въоръжен с такива материали в подкрепа на своето предложение аз без труд убедих шефа, че службата няма да загуби много, ако Стептоу бъде пенсиониран. Той се оттегли, получавайки за утешение едно високопарно писмо от Вивиън, в което се възхваляваше миналата му служба и се изразяваше, съжаление по повод неговото уволнение.

Аз не изпитвах съжаление, че се лиших от двама членове на малоброятната команда на Кари. Положението с кадрите ставаше по-леко с всеки ден от придвижването на съюзниците в Европа. Офицерите, работещи в секциите за разузнаване при настъпателните операции, виждаха, че обектите за тяхното разузнаване бързо изчезват. Специалистите от контраразузнаването, действащи срещу секретните служби на страните от оста, разбираха, че скоро няма да имат противник. Аз се оказах в завидно и необикновено положение. Вместо да се бия за кадри, станах обект за ухажване от страна на желаещите да постъпят в моята секция, включително и от такива, които няха намерение да взема. Накратко казано, по отношение на работната сила предлагането надхвърляше търсенето.

Хората, от които се набираха кадри, се деляха на четири категории. Най-напред некадърници, с които не си губех времето. Други, а между тях мнозина способни, които искаха само едно – да се върнат към мирновременната си дейност, и то колкото може по-скоро. Аз се опитах да убедя някои от тях да изменят решението си и да останат на служба, но

доколкото помня, само в един случай успях. После имаше редица опитни офицери от по-възрастното поколение, които искаха да останат на местата си, за да получават заплата още няколко години, докато се пенсионираат. Най-последно има-ше двадесетина по-млади мъже, приблизително на моята възраст плюс или минус пет години, които бяха придобили вкус към разузнавателната работа през време на войната и горяха от желание да се посветят на нея. Четвъртата категория ме привличаше най-много и аз насочих вниманието си към нея. Когато секцията беше комплектувана, оказа се, че повечето офицери са значително по-млади от четиридесет години. Разбира се, би било неразумно да се подбират хора само от една възрастова група, тъй като това би създавало проблеми за напредването на хората в службата. Затова взех ня колко души от по-старото поколение, които след известно време трябваше да излязат в пенсия и да освободят места за по-младите. Най-известен от тях беше Боб Керу-Хънт, на когото възложих подготовката на общите материали за комунизма. Той притежаваше голямото преимущество на образован човек, макар и не много красноречив. С течение на времето Боб стана признат авторитет по въпросите на комунизма и бе-ше много търсен като консултант и лектор не само в Англия, а и в САЩ. По-късно той казваше, че имал намерение да ми посвети първата си книга „Теория и практика на комунизма“, но решил, че такава чест ще ме постави в неловко положение. Наистина бих се оказал в много неловко положение по редица причини.

В разгара на моята кампания по подбора на кадри Вивиън ми каза, че е освободена от работа Джейн Арчър, като отбеляза, че тя ще бъде чудесна придобивка за девета секция. Това предложение беше за мене неприятна изненада, още повече, че не можех да възразя срещу него. Джейн беше може би най-способният професионален офицер в разузнаването от сътрудниците на МИ-5 след Гай Лидел. Тя посвети значителна част от съзнателния си живот за изучаване на комунистическото движение във всичките му аспекти. Именно тя разпитва Кривицки, офицер от Съветската армия, който беше избягал на Запад през 1937 г., а няколко години по-късно напълно се разочарова от всичко и завърши живота си със самоубийство в САЩ. Тя изтръгна от него опасните за мене показания, че съветското разузнаване е изпратило в Испания през време на Гражданската война един млад английски журналист. И ето че Арчър се озова в моята секция. За щастие, Джейн ми допаднаше като човек – имаше здрав ум и остър език. Бяха я уволнили от МИ-5, защото на едно важно съвещание, възползвайки се от случая, беше оскърбила

бригадният генерал Харкър, който в продължение на няколко години бе заместник-началник на МИ-5. Той беше много мил, но нямаше никакви други достойнства. Скоро след идването ѝ при нас в Гърция се разрази криза, което наложи решителни действия от страна на генерал Пластирас. Джейн ме разсмя с малък каламбур, в който фамилията на генерала се римуваше с неприлична дума. Почувствавах, че между нас има много общо и да третирам Джейн като враг би било много опасно.

Възложих на Джейн да подреди най-голямата група материали за комунистическото движение, които се намираха в секцията по това време. Тя се състоеше от голям брой засечени телеграми, отнасящи се за националноосвободителните движения в Източна Европа. От тях възникваше убедителна картина на ефективната дейност на комунистите в борбата им срещу страните от оста. Голямата помощ, която Съветският съюз им оказваше, заставяше да се мисли за много неща. Независимо от опитите на УСС и УСО да се сдобият с политическа подкрепа на Балканите по пътя на доставки на оръжие, пари и материали националноосвободителните движения се отказваха от компромис. Те несъмнено биха приели помощ даже от самия дявол, но нямаше да се съюзят с тях.

Като се изключат Боб Керу-Хънт и Джейн Арчър с техните специализирани задължения, секцията беше разделена на обичайните райони по подсекции. В тези дни имахме много малко секретна информация за обработка. Липсата на достатъчно текущ материал имаше и някои предимства. Работата беше в това, че много малко от сътрудниците знаеха нещичко за комунизма. Първата ни задача беше да се превърнем в ученици и да получим елементарни знания по този въпрос, без да изоставяме от текущите събития чрез изучаването на открити материали, като комунистическата преса и радиопредаванията на социалистическите страни. Незначителната секретна информация, която получавахме, беше в голямата си част лъжлива.

Аз вече обясних как разногласията между СИС и МИ-5 помогнаха за моето назначаване в девета секция. Сега беше необходимо да продължа да работя и да изграждам отношенията с МИ-5 на нова, приятелска основа. Моят колега от МИ-5 Роджър Холис, началник на секцията, занимаваща се с делата на съветски граждани и членове на компартията, беше приятен човек със склонност към предпазливост. Той дойде в МИ-5, колкото и странно да е, от англо-американска тютюнева компания, чийто представител в Китай е бил. Въпреки че не му достигаше лекомислие, което аз смятам необходимо в умерена доза за всеки нормален-човек, ние с него бързо си допаднахме и скоро започнахме да

си обменяме информация без ограничения от двете страни. Двата бяхме членове на обединения разузнавателен подкомитет, който се занимаваше с въпросите на комунистическото движение, и винаги изработвахме съгласувано становище, което да изложим пред по-малко информираните представители на другите отдели на двете служби.

Макар че Холис не можа да постигне много в работата срещу съветското разузнаване, той успешно получаваше информация за вътрешните работи на Английската комунистическа партия по много прост начин: беше монтирал микрофони в нейното седалище на Кинг стрийт. Резултатът беше приятен парадокс: микрофоните неотклонно свидетелствуваша за това, че комунистическата партия в Англия отдаваше всички свои сили, за да помогне на страната да спечели войната. Така че даже Хербърт Морисън, който жадуваше за кръвта на комунистите, не можа да намери законни причини да забрани дейността на партията.

В началото на 1945 г., когато секцията беше напълно комплектувана и настанена, за мене дойде време да посетя някои от нашите резидентури в чужбина. Целта ми бе да възстановя загубите, които Стептоу нанесе, а също да обсъдя с нашите резидента пътищата и средствата за получаване на информацията, от която се интересуваше девета секция. Първата част от моята мисия беше изпълнена лесно. Аз просто разказвах на всеки, че първата стъпка, след като поех ръководството на секцията, беше да уволня Стептоу. Тази новина беше по-срещната с всеобщо одобрение. Втората част се оказа по-трудна. Обектът на нашата дейност нито се чуваше, нито се виждаше. Сякаш съветското разузнаване не съществуваше за СИС. В резултат на всички преговори ние можахме да приемем само общото решение да продължим да събираме дребни сплетни за сътрудниците на съветските и източноевропейските дипломатически представителства и за членовете на местните комунистически партии. През време на моята служба нямаше нито една голяма операция срещу съветското разузнаване, която да донесе някакви резултати. СИС живееше само от неочаквани подаяния, които съдбата буквално пхаше понякога в ръцете ѝ, ако не се броят едно-две изключения, за които ще стане дума по-късно. Тези подаяния идваха под формата на редки бегълци от СССР. Те „избираха свободата“ подобно на Кравченко, който последва примера на Кривицки, бързо разочаровал се и завършил живота си със самоубийство.

Моите пътувания, които включваха Франция, Германия, Италия и Гърция, бяха до известна степен поучителни, доколкото ми даваха възможност да се запознавам с различните типове организация на

резидентурите на СИС п чужбина. След всяко пътуване все повече стигах до заключението (без да изпитвам огорчение от това), че на английското разузнаване ще са необходими години, за да положи някакви основи за работа срещу Съветския съюз. В резултат от това време в паметта ми са останали по-скоро дребни произшествия, отколкото някакви реални постижения. В Берлин например ме почерпиха с изстуден инсектицид, който домакинят съвсем искрено смяташе за вино. Посещението ми в Рим беше помрачено от безкрайната разпрavia по повод транспорта на завеждащия отдела по паспортния контрол към посолството. Въпросът се състоеше в това, дали той има право на служебен автомобил или не. В Бари помогнах един много неприятен тип да бъде пуснат с парашут в Югославия, но той, вместо да си счупи главата, успя да се върне. В Лариса наблюдавах едно от атмосферните чудеса, с които се славеше Гърция: две бури едновременно, съвсем отделни една от друга – първата над Олимп, а другата над Оса, – докато в същото време около нас, над Тесалийската долина, имаше най-чисто синьо небе.

През това време в мрачния Бродуей се развиваха събития, на които трябваше да отделя най-голямо внимание. Нуждите на войната постепенно туриха кръст на дилетантската служба от предишните години, макар че някои нейни отживелици се запазиха още дълго. С победата в Европа раздутата от военния период служба започна бързо да се свива, а това, което остана от нея, се нуждаеше от реорганизация. Като началник на секция бях смятан за ръководен офицер, още повече, че моята секция неизбежно трябваше да стане значително по-голяма от всички други. Сякаш за наказание срещу това все по-често ме ангажираха за решаването на административни и организационни въпроси. Несъмнено съществуваха начини за бързо разрешаване на такъв род въпроси, но по това време ние още не бяхме ги открили. Аз прекарвах по заседания в различни комитети извънредно много сутрешни и следобедни часове, през които си рисувах фигурки върху лист хартия, като слушах с едно ухо това, което се говореше.

Досега споменавах някои хора от висшите кръгове на службата твърде малко – само когато тяхната непредвидена намеса засягаше моята работа. Преди да пристъпя към описание на реорганизацията на СИС, която бе извършена след войната, необходимо е да ви запозная по-подробно с моите началници, започвайки с шефа – сър Стюърт Мензис.

Мензис не беше голям разузнавач в пълния смисъл на думата. Неговият интелектуален багаж не беше внушителен, а познанията му за света, и възгледите му бяха типични за възпитаник на висшите класи на

английското общество. Представите му за моята сфера на дейност като контраразузнавач бяха наивни: барове, залепени бради, блондинки. Привлекателна беше именно тази негова неувяхваща момчешка жилка, която беше запазил въпреки ужасната отговорност, стоварила на раменете му световната война, и въпреки постоянния страх от извикване при Чърчил, когато той се намираше в някои от капризните си среднощни настроения. Истинската му сила се състоеше в способността му тънко да чувствава насоката в политиката на Белия дом и да намира своя пътека в лабиринта от коридори на властта. Офицерите, които го познаваха по-добре от мене, често говореха за неговата почти женска интуиция. С това съвсем не искам да кажа, че той беше непълноценен мъж. Способностите на шефа станаха широко известни в СИС, когато той успя да отбие решителната атака, предприета от началниците на разузнавателните служби към трите вида въоръжени сили, които бяха негови колеги в обединения разузнавателен комитет. Техните претенции се свеждаха до това, че секретната информация, получавана от СИС, била недостатъчна и трябвало да се предприеме нещо. Несъмнено в техните обвинения имаше и доза истина. Никога не е имало разузнавателна служба, която да не се нуждае от усъвършенствуване. Но шефът знаеше, че е безсмислено да се оспорват тези обвинения точка по точка. Слабото му място беше, че бе прекалено предпазлив. Доста старши офицери искаха да заемат мястото му, между които, както се говореше, адмирал Годфри – невъздържан морски вълк с червено лице, някогашен началник на Разузнавателното управление на Военноморските сили.

Шефът нямаше намерение да обърне организацията си с краката нагоре, за да угоди на разузнавателните служби на въоръжените сили, но беше достатъчно проникателен и разбираше, че в създалото се положение се крие истинска опасност. Характерно беше, че вместо да посрещне тази опасност с открито лице, той започна да маневрира и направи някои отстъпки. Съгласявайки се твърде много с критиката на своите колеги, той предложи на началниците на разузнавателните управления на трите вида въоръжени сили да командирова в СИС свои старши офицери. Тези офицери щяха да бъдат издигнати като заместници на шефа и щяха да получат достъп до онези страни от работата на СИС, които имаха отношение към интересите на съответните ведомства. Предоставяше им се право да дават съвети, които да се разглеждат най-внимателно. Шефът не се съмняваше (както сам той каза), че като има под ръка специалисти офицери от разузнавателните управления на Сухопътните, Военноморските и Военновъздушните сили, той скоро би могъл

напълно да удовлетвори изискванията на въоръжените сили.

Това беше благородно предложение, от което военните ведомства едва ли биха се отказали. Тук се прояви проникателността на шефа. Той добре знаеше, че нито един началник на разузнавателна служба със здрав разум не би дал способен старши офицер, който може да бъде полезен на самия него, още повече в условията на тотална война. С пълна увереност можеше да се очаква, че офицерите, командироваани към СИС, ще бъдат второстепенни хора или просто безделници. Веднага след като се настанят в Бродуей билдингз те можеше да бъдат поставени в такива условия, при които да са безопасни. Не мисля, че шефът дори за минута се е съмнявал в успеха на плана си. Събитията показаха, че той се оказа прав.

Така ние получихме нашите трима „комисари“ от въоръжените сили (веднага ги нарекоха така).

Заместник на шефа от армията беше някой си бригаден генерал Бедингтън. Доколкото знам, той не направи нито една препоръка за подобряване начините на събиране на военна информация.

В продължение на няколко седмици той беше погълнат от проблема за проверката и по възможност понижаването на ранговете на армейските офицери, работещи в СИС. Като цивилен човек аз няхах с него много контакти и не мога да кажа какво се криеше зад неговото местно лице. Веднъж двамата се сблъскахме и този случай ми показа, че по-добре е да съм далеч от него. В онези дни дрехите се раздаваха с купони и аз опитах да запазя лактите на моите два-три цивилни костюма, като обличах в службата гимнастърката, която ми беше останала от времената, когато бях военен кореспондент. Облечен по такъв начин, веднъж се оказах в асансьора заедно с Бедингтън. Ние не се познавахме толкова, че да разговаряме (още повече, че аз не бях разговорлив), но забелязах как се разшириха очите му, когато, разглеждайки гимнастърката ми, спря поглед върху пагоните където нямаше никакви нашивки. Половин час по-късно при мен дойде един от помагачите на Бедингтън и започна да разпитва за подробности от моята военна служба. Обясних му откъде имам гимнастърката и защо имам право да я нося без отличителни знаци. Не чух нищо повече от страна на Бедингтън.

Представителят на Министерството на авиацията генерал Пейн беше още по-труден човек. Него бързо го кръстиха „Гадния Пейн“ и най-добрите от нас се обединиха в „благородния орден на борците против Пейн“. Но не ни се наложи да се безпокоим, защото сам шефът доста остроумно се освободи от него. Беше намерен повод да изпратят Пейн в

командировка в САЩ. Удължилата се за всеобщо удовлетворение командировка стана причина той да се озове в Калифорния, а, по думите на някои, дори и в Холивуд. Разнесе се слух, че Клод Денси е дал на шефа за подпис телеграма до Пейн, състояща се от четири думи: „Запад – красавици, Изток – работа.“ Разбира се, не изпратиха телеграмата. Шефът просто нямаше никакви причини, ни служебни, нито частни, за да отзове Пейн от САЩ.

Заместникът на шефа от Военноморските сили полковник Кордо беше офицер от морската пехота и по-добър от тримата „комисари“. Беше футболист, на времето играл в отбора на Гримсби таун. С одобрението на шефа той скоро се зае добросъвестно, макар и не съвсем умело, с ръководството на операциите на СИС в скандинавските страни. Беше приятно да се види, че в края на краищата един от „комисарите“ се интересува от работата на службата до такава степен, че се занимаваше макар и малко, само с нея. От своя страна шефът беше доволен, че Кордо, ограничен върху малко тъглче от Северна Европа, не би могъл да направи някаква революция вътре в СИС.

Наскоро след като заместниците на шефа се затвърдиха в съответните безвредни и незабележими сфери по върховете последваха други изменения. Аз вече казах, че звездата на Вивиън бързо залязваше. Неговото понататъшно оставане като заместник-началник на службата ставаше абсурдно. Ето защо го избутаха надолу и настрани, като му дадоха синекурна, специално за него създадена длъжност – един вид съветник по въпросите на сигурността. Преодолял своята гордост, той в продължение на много години се държеше здраво за тази длъжност, пишеше дълги докладни записки, които никой не четеше, надявайки се напразно на всяка цена да излезе в оставка с благородна титла. Неговото място зае Денси, но за да успокоят чувствата на Вивиън, който беше много обидчив, направиха Денси не заместник на шефа, а вицешеф (подшеф). Предишния пост на Денси – помощник-началник – зае дребничкият генерал Маршал-Корнуел, който по някакви непонятни пътища се вмъкна в нашата служба отвън. Преди идването му при нас той беше генерал в английската армия. И ако не заема по-особено място в това повествование то е само затова, че неговото влияние беше съвсем незначително, да не кажа – вредно. Именно той по някаква необяснима прищявка водеше продължителна и упорита борба против завеждащия отдела за паспортен контрол в Рим по повод злополучния автомобил.

С настъпване на мирния период се появиха нови лица. Сътрудниците се разделиха без съжаление и почти незабележимо с Маршал-

Корнуел. Денси излезе в оставка с благородна титла, след което се оже-ни и наскоро умря.

Мястото на Денси в качеството на вицешеф зае генерал Синкълър³², бивш началник на военното разузнаване. Шефът, като изслуша критичните забележки по повод на това назначение, отбеляза: „Какво лошо има тук? Аз потиснах критиката на военното министерство за следващите пет години!“ Длъжността, която се оваканти след излизането на Маршал-Корнуел, беше заета от другия „външен“ – от авиационния комодор Ийстън. Към тези двама новоназначени сътрудници аз скоро почувствувах уважение което не можех да проявя към техните предшественици. Синкълър, макар и да не беше особено надарен с умствени способности (той никога и не претендираше за това), беше човечен, енергичен и дотолкова праволинеен човек, че не би могло да не му се възхищаваш. Ийстън беше фигура от съвършено друго естество. На пръв поглед той правеше впечатление на неразбираемо мрънкащ под носа си човек, но това впечатление беше опасно заблуждение. Неговата сила се състоеше в изключително ясения му ум, при това – коварен и гъвкав. Като си ги представях от време на време в качеството им на мои противници, аз неволно сравнявах Синкълър и Ийстън с тояга и рапира. От тоягата не се боях, от нея може лесно да се отървеш, но от блясъка на рапирата на Ийстън тръпки ме побиваха. Беше ми съдено да поработя доста дълго време с тях.

Преди тези назначения беше направен сериозен опит да се постави цялата организация на здрави основи. Аз вече казах, че преди войната службата се градеше върху случайни и опасни дилетантски принципи. Не беше правилна системата на подбор на кадрите, на тяхната подготовка и служебно повишение, а също така и на осигуряването им след излизане в оставка. Шефът събираше всички, които може и където може, и всички договори за назначаване на работа можеха да бъдат прекъсвани по всяко време. При такива условия бе невъзможно да се осигури редовен приток от нови кадри на необходимото равнище. Не е за учудване, че личният състав на службата беше нееднороден по качество: срещаха се и добри работници, и равнодушни, и просто – лоши.

Войната предизвика в СИС сурово пробуждане. Наложих се да се разшири значително съставът на службата и много, способни хора

32. След претръскване на службата от Чърчил през 1953 г. той възглави СИС. Беше принуден да си подаде оставката след инцидента от 19 април 1956 г. в Портсмут, когато излезна полковник Керб, извършващ подводно разузнаване на съветския крайцер „Орджоникидзе“.

преминаха през нейните редове, като оставиха след себе си полезни идеи. Но служебното укрепване беше постигнато само в резултат на ред импровизации в условията на напрегнатата военна обстановка. Почти всичко, което беше направено, би могло да бъде направено по-добре, ако бе имало време за размисъл. Сега това време бе дошло. Краят на войната в Европа премахна необходимостта от незабавни резултати, но правителството още ценеше заслугите на разузнаването. Ето защо бе важно да се използват останалите месеци от 1945 г., за да се създаде нова структура на службата, докато правителството не е успяло отново да се потопи в летаргията на следвоенното време. Сам шефът несъмнено е мислил в тази насока. И когато му съобщиха, че идеята за преустройство намира значителна поддръжка в службата, той назначи комитет, който да подготви предложения по този въпрос. Така нареченият комитет по реорганизацията на СИС започна заседанията си през септември 1945 г.

Инициатори на движението за преустройство бяха Арнълд-Форстър и капитан I ранг Хестингз, отговорен и влиятелен сътрудник на Държавната школа за кодове и шифри. Макар Хестингз и да не беше сътрудник на СИС, той бе законно заинтересован от нейната дейност, тъй като войната показва необходимостта от тясна връзка между шифровчиците и СИС. Неговото назначаване в състава на комитета внесе свежа струя в нашите дискусии. Политически службата в комитета трябваше да се осигурява от Дейвид Футмън, а полковник Кордо представляше секция G. Мене също така ме поканиха да взема участие в тази работа и не поради някакви особени способности в комитетската дейност (аз я ненавиждах), а поради това, че с изключение на Вивиън, аз бях най-старшият офицер в службата по въпросите на контраразузнаването. За наш секретар назначиха Елюрид Ден, точен, да не кажа – педантичен, човек с абсолютна безпристрастност, на която можеше да се доверим, тъй като него вече го чакаше топло местенце в нефтената компания „Шел“. На болшинството от нас ни се искаше председател на комитета да бъде Арнълд-Форстър. Без да говоря за силата на неговата воля, за ентузиазма и яснотата на ума му, той като старши офицер при шефа по-добре от когото и да е от нас знаеше организацията на службата като цяло. Обаче шефът, който се отнасяше резервирано към способностите на Арнълд-Форстър и желаше да задържи каквото и да е предложение за реформи в разумни граници, ни направи сюрприз. За наша крайна изненада той обяви, че председател ще бъде Морис Джефс, началник на отдела за паспортен контрол при Министерството на външните работи. Като

чиновник, отговорен за издаване на визи, Джефс имаше контакт с нашите контраразузнавачи. По отношение на общото познаване на секретната служба, на нейните възможности и ограничения обаче той нямаше с какво да се похвали. Що се касае до неговите способности, не мисля, не той е претендирал за нещо повече, отколкото за ролята на добър, макар и безцветен администратор. Но нямаше какво да се прави: шефът си казва думата.

Като говоря за безцветността на Джефс, аз трябва да се изясня, че използвам този термин в чисто преносен смисъл. Няколко години преди да се образува нашият комитет той стана жертва на удивителен случай. Лекарят, като го ваксинираше против някаква болест, объркал ваксината и в резултат лицето на Джефс придобило странен виолетовосин оттенък. Нещастие, изглежда, се е оказало непоправимо и Джефс така си и остана с оловен цвят на лицето. По време на пътуване до Вашингтон той бил страшно оскъбен, когато администрацията на един хотел се опитала да му откаже стая, като го взела за цветнокож. Но за да бъде справедлив, трябва да кажа, че Джефс малко се месеше по време на спорове и никога не злоупотребяваше с правата си на председател. Не можеше да не го обичаме и ние бързо свикнахме да го виждаме на председателското място.

През следващите месеци комитетът ми отне много време. Нашите обсъждания станаха безнадеждно академични и не заслужават подробно описание. Но някои бележки могат да хвърлят светлина върху отделни общи проблеми, които стояха пред разузнавателната служба. Преди всичко трябваше да се освободим от отживелиците на лошото старо време. През време на войната финансовите и административните въпроси се решаваха без необходимата координация. В секциите G всякога цареше хаос: тези, които се занимаваха със Западна Европа, се подчиняваха на Денси, а останалите – непосредствено на шефа. С други думи, ставаше така, че Денси, ако и формално да беше заместник-началник на службата, в действителност се интересуваше само от разузнавателната информация за Западна Европа. Беше ясно, че цялата служебна структура се нуждае от коренни изменения.

Но преди да се реши този първи проблем, беше необходимо да се определи основният принцип на нашата структура: да се запази ли съществуващото служебно разделение по вертикала с регионални организации, отговорни за събирането, обработката, оценката и разпределението на информацията по съответните райони, или разделиението трябва да върви по хоризонтална линия – между събирането на информацията, от

една страна, и нейната обработка, оценка и разпределение, от друга. Да си призная, аз и досега не зная правилния отговор на този въпрос. Но по това време тук бяха преплетени и моите собствени интереси. Ако беше прието решение в полза на вертикалното разделение, то работата против Съветския съюз и комунистическото движение изобщо би била разделена между регионалните секции. Нито един човек не би смогнал да обхване тази област изцяло. Ето защо аз се изказах за разделения по хоризонталния принцип с надежда да се запази, макар и за известно време, цялата сфера на антисъветската и антикомунистическата дейност под мой пряк контрол.

По този въпрос имах на своя страна силен съюзник в лицето на Дейвид Футмън. Фактически именно той сухо и язвително доказваше нашето гледище, а аз само го поддържах, когато това бе необходимо. Моят довод накратко се заключаваше в това, че контраразузнаването е единно и неделимо. Случай, възникнал например в Канада, може да освети друг случай в Швейцария, както стана в действителност наскоро след това; агент, който сега работи в Китай, може на другата година да се окаже в Перу. Ето защо е важно да се води наблюдение в световен мащаб. Аз използвах също по-незначителния, макар и нелишения от основания аргумент, че получаването на разузнавателна информация трябва да се отдели от нейната оценка, тъй като оперативните офицери, естествено, са склонни да представят своите врани като соколи. Разбира се, би могло да се каже много в полза на едното и на другото гледище. Поддръжниците на вертикалното разделение бяха малцинство и поради това в крайна сметка беше приет хоризонталният принцип. Аз познавах един сътрудник, който можеше да насочи мнението на комитета против нас, и затова се постарях да направя така, че да не го включат в състава на комитета.

След като беше решен този принципен въпрос, останалото се свеждаше до доста проста, макар и уморителна, къртовска работа. Ние препоръчахме да се създадат пет равноправни управления:

1. Административно-финансово.
2. Оперативно.
3. Управление за разработка на задачите (наречено така поради това, че освен оценката на информацията и разпращането и в държавните учреждения то предаваше на Оперативното управление „заявките“ на тези учреждения).
4. Управление за учебна подготовка и изследвания (в областта на техническите средства прилагани в шпионажа).

5. Управление за военно планиране. Разработихме система от длъжностни категории в службата с твърда заплата и пенсия при излизане в оставка. На Административно-финансовото управление възложихме отговорността за системен подбор на кадрите, задължавайки го да се конкурира с други държавни, граждански учреждения и индустрията, и му препоръчахме да обърне особено внимание на випускниците от университетите. По това време, когато нашият окончателен обемист доклад беше готов за предаване на шефа ние чувствавахме, че сме направили проект на организация, който съответствува на разузнавателната служба, включвайки в него достатъчно сериозни примамки, които да съблазнят способни млади хора, за да постъпят при нас на работа и да гледат на нея като на пожизнена кариера.

Шефът не прие всичките препоръки. В замяна на това беше включено много ненужно, което не бе намерило място в нашия план, но с което шефът никак не можеше да се раздели. Но, общо взето, изложената по-горе схема бе приета за основа при организирането на службата. Въпреки всичките си недостатъци тя представляваше сериозно подобрене в сравнение с предишните организационни структури. Що се отнася до мене, аз няхах повод за недоволство. Едно от второстепенните решения на комитета беше ликвидацията на пета секция. Нейните функции бяха предадени на девета секция, която получи ново название – Р-5. По такъв начин след реорганизацията аз станах един от заместник-началниците на английската секретна служба със съответното повишение на заплатата и възглавих цялата контраразузнавателна работа в СИС.

Глава VIII

СЛУЧАЯТ „ВОЛКОВ“

Сега ще премина към случая „Волков“ който имам намерение да опиша подробно, доколкото той представлява значителен интерес и едва не ме погуби. Случаят възникна през август и приключи през септември 1945 г. За мене това бе незабравимо лято. За първи път виждах Рим, Атина, Истанбул. Но моите възторжени впечатления от Истанбул бяха постоянно тровени от мисълта, че това е последното лято, на което ми е съдено да се радвам. Именно поради случая „Волков“, който ме отведе на брега на Босфора, аз бях на косъм от смъртта. Една августовска утрин, преди да съм седнал на писмената маса, ме извика шефът. Като ми подаваше папката с документи, той ме помоли да ги прегледам. Отгоре имаше кратко писмо до Министерството на външните работи от Нокс Хелм, по това време съветник на Английското посолство в Турция. В писмото се обръщаше внимание върху приложението и се изискваха инструкции. В приложението имаше няколко служебни записки, които се разменяха между Английското посолство и Английското генерално консулство в Турция. От съдържанието им се виждаше следната картина.

Някой си Константин Волков, вицеконсул в Съветското генерално консулство в Истанбул, се обърна към вицеконсула на Английското генерално консулство Пейдж с молба да предоставят на него и на жена му политическо убежище в Англия.

В подкрепа на молбата си Волков обещавал да даде сведения за едно от управленията на НКВД, в което той уж служил по-рано. Той заявил още, че има сведения за съветските разузнавачи, действащи зад граница, и в частност, че знае имената на трима от тях, които се намират в Англия. Двама от тях били в Министерството на външните работи, а третият – началник на контраразузнавателна служба в Лондон. Излагайки по такъв начин своите „предложения козове“, Волков извънредно настойчиво поставил условието неговата молба да не се предава в телеграма до Лондон, тъй като руснаците са разкрили ред английски шифри. Другите документи бяха по-малко интересни и дори лекомислени коментарии за едни или други сътрудници от посолството. Впоследствие се оказа много важно, че посолството отчете предупреждението на Волков и насочи материалите по бавната, но безопасна дипломатическа поща. В резултат на това мина повече от седмица след молбата на Волков

към Пейдж, преди да може да се анализират документите от компетентно лице, за да се определи степента на тяхната важност.

А това „компетентно лице“ бях аз и надявам се, че читателят не ще ме упрекне в самохвалство, ако кажа, че бях действително достатъчно компетентен, за да оценя важността на тези документи. Двама съветски разузнавачи в Министерството на външните работи, третият – начело на контраразузнавателна служба в Лондон! Аз дълго, даже по-дълго, отколкото е нужно, разглеждах тези материали, докато си събера мислите. Отхвърлих мисълта да представя молбата на Волков като провокация и, да посъветвам да се действа внимателно. Това би ми помогнало за кратко и би могло да ме компрометира по-късно. Единственият изход беше в решителните действия. Заявих на шефа, че работата може да се окаже извънредно важна, затова ще ми е нужно известно време, докато извърша необходимата проверка, и ако бъдат получени допълнителни сведения, да дам съответните препоръки за действия. Шефът се съгласи, като ми нареди да изложа мнението си на другата сутрин, а дотогава да пазя документите при себе си.

Като се върнах в кабинета, казах на секретаря да не ме безпокоят, освен само ако шефът ме извика. Нужно ми беше да се усамотя. Молбата ми за допълнително време, за да „направя проверка“, беше претекст. Бях уверен, че по-рано в СИС нищо не бяха чували за Волков, а той, явно, повдигайки цената си, излага своите „козове“ тъй внимателно и объркано, че те да не предизвикват никакви пречки за провеждане на незабавно разследване. От самото начало още реших, че жизненоважен е факторът „време“. Благодарение на несъгласието на Волком за телеграфна връзка минаха десет дена, преди материалите да попаднат при мене. Лично аз предполагам, че опасенията му са преувеличени. Английските шифри се базираха на система от таблици за еднократно ползуване и се смятаха за напълно безопасни при умело боравене с тях. А дисциплината в шифровъчното дело беше много строга. Не по-малко, отколкото Волков настояваше, аз бях против бърза телеграфна връзка.

Скоро моите мисли потекоха в друга посока. Делото бе толкова деликатно, че по настояване на шефа аз трябваше да се заема лично с него. Но решенията, приети в Лондон, трябваше да се осъществяват от нашите хора в Истанбул. Аз не можех да ръководя действията им всекидневно чрез бавната дипломатическа поща. Делото би излязло извън моя контрол, което би довело до непредвидени последствия. Все повече се убеждавах в това, че сам трябва да отида в Истанбул и да провеждам този курс на действие, който ще предложи на шефа. Планът за тези

действия сам по себе си не изискваше особени размишления. Аз ще се срещна с Волков, ще го прикрия с жена му в едно от безопасните места на Истанбул, а след това ще ги прехвърля с мълчаливото съгласие на турците или дори и без такова съгласие на контролираната от англичаните територия на Египет.

Като скрих документите в личния си сейф, аз напуснах Бродудей с твърдото решение преди всичко да препоръчам на шефа да ме изпрати в Истанбул за продължаване разбора на делото на място. Тази вечер работих до късно. Положението изискваше да се вземат извънредни и незабавни мерки. Тези мерки бяха взети: за Москва полетя бързо съобщение от особена важност. На следната сутрин доложих на шефа, че, макар в картотеката да има данни, за няколко Волкови, ни един от тях не е идентичен с Волков от Истанбул. Повторих също, че делото има огромно потенциално значение. Като се позовах на неоперативността на дипломатическата поща, аз неуверено предложих да се изпрати някой от Лондон в Истанбул след съответния инструктаж, като му се поръча да се справи с делото на място. „Тъкмо за това мислех“ – отговори шефът. Но едва що пробудил надеждата у мене, той тутакси я разсея. Каза, че предната вечер срещнал в клуба бригадният генерал Дъгълс Робъртс, който тогава беше началник на регионалния филиал на МИ-5 (за Близкия Изток) в Кайро и който през това време доизкарвал отпуската си в къщи. Той направил на шефа добро впечатление и шефът решил да иска от сър Дейвид Пийтри, началника на МИ-5, да изпрати Робъртс в Истанбул, като му нареди да се занимава с делото на Волков.

Не можах да намеря каквито и да е възражения против това предложение. И макар че няха много високо мнение за способностите на Робъртс, той притежаваше всички необходими качества за това. Имаше висш военен чин и униформата му на бригаден генерал несъмнено би направила впечатление на Волков. Той познаваше този район и беше свързан с турските секретни служби, сътрудничество сконто можеше да стане необходимо. Освен това свободно говореше руски – безспорен довод в негова полза, тъй като Волков не говореше чужди езици. С потиснато настроение аз обсъждах с шефа други страни на делото и преди всичко въпроса за съгласуваността на нашия план за действие с Министерството на външните работи. Като си тръгвах, шефът обеща да ме извика следобед: той се надявал преди обед да се срещне с Пийтри и Робъртс.

По време на обедната почивка аз проклинах съдбата, която срещна предния ден шефа с Робъртс. Изглежда, нищо вече не можех да

предприема. В мъчителна неизвестност бях принуден да оставя събитията да се развиват по своя път. Надявах се че работата, извършена от мене до вечерта, ще даде резултати по-рано, преди Робъртс да успее да почне дейност. Но аз получих още един урок по житейска философия.

С връщането си в Бродуей бях извикан при шефа, който вече ме чакаше. Беше разстроен и веднага почна да разказва какво е станало. От първите му думи разбрах: съдбата, която аз проклинах, неочаквано се е обърнала в моя полза. Оказа се, че Робъртс, който бе въобще безстрашен човек, изпитвал непреодолимо отвращение към самолетите. Той решил да тръгне с параход от Ливърпул в началото на идущата седмица и никакви доводи на шефа и на Пийтри не могли да го заставят да измени своя план. И така, ние се върнахме към това, с което бяхме почнали сутринта.

Отначало се надявах да подведа разговора по такъв начин, че шефът сам да ми предложи да отлети за Истанбул, но епизодът с Робъртс ме подтикна да действам по-решително. Казах му, че във връзка с отказа на бригадният генерал мога само да предложа своята кандидатура вместо него. Не ми е нужно много време, за да инструктирам заместника си по най-важните въпроси, и мога да отлети веднага, щом се уредят необходимите формалности. Шефът се съгласи. Заедно се отправихме в Министерството на външните работи, където взех писмо за Нокс Хелм, в което му се нареждаше да ми оказва всестранна помощ при изпълнението на моята мисия.

Аз посетих още генерал Хил, началник на нашето шифърно отделение. Той ме снабди с личен еднократен код и поръча на едно от момичетата да ми помогне да си припомня правилата за ползуването му. Това наложи малка задръжка, но пък затова можех още веднъж да обмисля плана за предстоящите си действия в Истанбул. Три дена след пристигане на документите от Турция в Бродуей аз заех място в самолета, излитащ за Истанбул през Кайро.

Съседът ми се оказа неразговорлив. Няколко спътници за кратко ме отвлякоха със своите брътвежи. Полетът всякога навежда на размисли, а аз имаше за какво да помисля. Тревожеше ме един въпрос, който тогава ми беше непонятен и остана непонятен до ден днешен, а именно: защо Английското посолство в Турция, Министерството на външните работи, шефът и сър Дейвид Пийтри се отнесоха тъй странно към опасенията на Волков относно телеграфната връзка? Защо те се въздържаха от изпращане на телеграма само по делото на Волков тогава, когато телеграфната преписка по всички други въпроси, включително и по много,

съвършено секретни се водеше тъй безгрижно, както и преди? Ако бяха повярвали на предупреждението на Волков, трябваше да направят извода че цялата телеграфна връзка е станала опасна. Ако не му вярвах, трябваше бързо да изпратят шифротелеграма с указания до нашата аген-тура в Истанбул за необходимите действия по случая „Волков“. Получа-вашес така, че предупреждението на Волков е довело само до задържа-не с две-три седмици на решенията по делото, от което нещо той сам е бил заинтересован. Отговорът на този въпрос, изглежда, се криеше в психологията на нелогичното мислене. Като не бях специалист в обла-стта на кодовете и шифрите аз реших, че не ми е работа да привличам внима-нието към явната непоследователност в поведението на СИС, толкова повече, че пред мене стояха неотложни: проблеми.

С Министерството на външните работи беше съгласувано, че за ус-тановяване на контакт с Волков и за организиране на среща с него аз мога да използвам Пейдж. На срещата трябваше да отида с първия сек-ретар на посолството Джон Рийд, който по-рано е служил в Москва и говореше руски. Този план трябваше-да утвърди посланикът сър Морис Пийтърсън, когото познавах още от Испания. Но Министерството на външните работи задължително искаше да се обърна най-напред към съ-ветника Хелм. Хелм бе започнал службата си в консулство и бе запазил педантично отношение към статуса и протокола. Аз не предвиждах никак-ви затруднения с Хелм, но, както се, оказа, не съм бил съвсем прав. Цялата сложност на проблема, както ми се струваше, се състоеше в това, че срещата с Волков трябваше да се състои в присъствието на Рийд. Ако тя се състои, Рийд ще преживее най-силни сътресения, когато започне да назовава имена на съветски разузнавачи, действащи в англ-ийските държавни учреждения. Би било акт на милосърдие, мислех аз, да го избавя от подобни сюрпризи. Но как да стане това?

Ясно, че не можех да бъда уверен в успеха си. Но смятах, че има малък шанс, ако съумея да изиграя ролята си правилно. На първо място бе нужно да убедя Рийд, че мисията ми има строго ограничена цел; че аз не съм упълномощен да обсъждам с Волков подробности от информа-цията му че ако той направи своите разобличения преждевременно, т.е. докато все още не е на английска територия, то безусловно това ще бъде опасно за него; че затова на мене ми е поръчано на всяка цена да не до-пускам отклонение на разговора в тази посока и че аз съм пристигнал в Истанбул, само за да преведа Волков в безопасно място, където могат да го доразпитат по-компетентни хора. Аз, се надявах също да заблудя Рийд, намеквайки му, че Волков може да се окаже провокатор и че би

било неразумно да се дава ход на информацията му, докато не сме се убедили в нейната достоверност. Струваше ми се, че нищо по-добро не можех да измисля.

Специалистът, разбира се, не би оставил камък върху камък от моите „аргументации“. Но Рийд не беше специалист и той можеше да се хване на тази въдица. Привечер аз още повече се окуражих, когато шурманът обяви, че поради страшна буря над Малта самолетът е изменил курса си към Тунис и че ако времето се подобри, ние ще отлетим за Кайро през Малта на другия ден. Печелех още двадесет и четири часа. Сполуката вървеше с мене. На другия ден кацнахме най-после в Кайро, но за истанбулския рейс бяхме вече закъснели. В резултат на това аз пристигнах на местоназначението след още един ден – в петък. На летището ме посрещна ръководителят на истанбулската агентура на СИС Сирил Макрей, когото накратко посветих в същността на своята мисия. Отношенията между дипломатическата служба и СИС бяха по това време такива, че никой в посолството или генералното консулство не бе и помислял да информира Макрей за Волков и разбира се, ние също не се осмелихме да му телеграфираме от Лондон. Същия ден ние заедно посетихме Нокс Хелм, комуто връчих писмото на Министерството на външните работи. Очаквах гореща поддръжка на нашите планове, но заблужденията ми бързо се разсеяха. Няколко години по-късно, когато Хелм стана посланик в Будапеща, един приятел ми каза, че той е най-отстъпчивият и разбран човек сред посланиците. Но когато се срещнах с него в Истанбул, той беше още съветник, бодлив като репей. Хелм започна да изказва най-различни съмнения. Той заяви, че нашите действия могат да причинят неприятности на посолството и поради това е длъжен, преди аз да мога да предприема нещо, непременно да се консултира с посланика. Хелм помоли да го посети на другата сутрин (още един загубен ден!) и любезно ме покани у дома си. Когато отидох на другата сутрин при Хелм, той попита, като ме гледаше с укор: „Защо вие не ми казахте, че сте познат с посланика?“ След това разговорът ни, явно, не потръгна. Съдейки по поведението на Хелм, реших, че Пийтърсън също има съмнения във връзка с мината работа. Доста неохотно Хелм предаде, че посланикът ме е поканил в неделя на разходка с яхтата „Макоук“. В единадесет часа в неделя трябваше да отида на пристанището Кабаташ, а дотогава бях длъжен нищо да не предприемам. И тъй седмицата беше загубена.

Много посетители на Истанбул познават яхтата на посланика „Макоук“, направена първоначално за египтянина Абас Хилми. Този голям

плоскодънен съд беше пригоден за плаване по спокойните води на Нил, но лекото вълнение на Мраморно море сериозно го клатушкаше. На борда на яхтата се намираха още няколко гости и чак след края на обяда, когато ние хвърлихме котва около Принкипо и другите гости се любуваха на играта на делфините, аз можах да поговоря с Пийтърсън насаме. Тъй като той пръв не засегна, въпроса, който ме интересуваше, аз направих това сам, като забелязах, че, както съм чул, той има възражения против плана, който носят от Лондон. „Какъв план?“ – попита той. Този въпрос ме накара да погледна Хелм в друга светлина. Посланикът внимателно ме изслуша и ми зададе само един въпрос: консултирали ли сме се с Министерството на външните работи? „Разбира се – отговорих аз, – министерството утвърди нашия план и аз предадох на Хелм писмо, в което му се разпорежда да ми оказва пълно съдействие.“ – „Тогава няма какво повече да говорим – отговори посланикът. – Действайте!“ И последният предлог за задръжка отпадна.

Вечерта ние с Макрей обмислихме плана за действие във всички подробности. Обсъдихме различни варианти за похищението на Волков с помощта на турските власти, както и без тяхното участие, и решихме, че е невъзможно да се спрем на който и да е от тях до разговора с Волков. Много нещо можеше да зависи от положението му и от такива обстоятелства като работното му време, свободата за придвижване и т.н. Първото нещо бе да се установи с него връзка и очевидно най-добре бе това да стане чрез Пейдж от генералното консулство, тъй като Волков се бе обърнал именно към него. На другата сутрин Макрей ме покани при себе си в кабинета на Пейдж и аз му обясних какво се изисква от него, а именно да ми организира при условия на най-строга секретност среща с Волков следобед (сутринта та не исках да се срещаме, за да имам време за обработка на Джон Рийд в този дух, както вече споменах). Ние предвиждахме няколко места за среща и в края на краищата се спряхме на най-простото. Пейдж каза, че той често се среща с Волков по текущи консулски въпроси и ще бъде напълно оправдано, ако покани Волков при себе си на делови разговор. Накрая Пейдж вдигна телефонната слушалка, позвъни в съветското консулство и попита за Волков. В слушалката се чуваше слабо мъжки глас, но тъй като разговорът се водеше на руски аз нищо не разбрах. Обаче лицето на Пейдж изразяваше най-голямо недоумение и аз се досещах, че е възникнало ново препятствие. Той сложи-слушалката и поклати глава. „Той не може да дойде?“ – попитах аз. „Странно – отговори Пейдж. – Още по-странно, отколкото вие предполагате. Аз потърсих Волков и мъжкия глас отговори, че на

телефона е Волков. Но това не беше Волков. Аз отлично познавам гласа му, говорил съм с него десетки пъти. „Пейдж позвъни отново, но този път по-далеч от телефонистката не стигна. „Тя каза, че Волков го няма – взмути се Пейдж. – А само преди минута ме свърза с него!“ Ние се гледахме един другото и не можехме нищо да измислим. Накрая аз предположих, че навярно нещо са объркали в Съветското генерално консулство и че трябва да се подновят опитите на другия ден с надежда за по-голям успех.

Чувствах, че нещо сериозно се е случило. Следобед аз зашифровах съобщението си за шефа. На другата сутрин Макрей, Пейдж и аз отново се срещнахме и Пейдж позвъни в Съветското генерално консулство. Долових слаб женски глас, а след това рязко щракане. Пейдж с объркан вид гледаше онемялата слушалка. „Какво ще кажете за това? Аз попитах за Волков, а девойката отговори, че той е в Москва. След това се чува някакъв шум и бръмчене и затвориха.“ Като чух това, разбрах какво се е случило. Работата пропадна. Но на мене ми се искаше да доведе всичко докрай, дори само за това, че моят доклад се прие тъй добре от шефа. Затова аз помолих Пейдж да направи последен отчаян опит да посети съветското консулство и лично да потърси Волков. Пейдж бе изпълнен с решимост докрай да се изясни тази история и с охота се отправи при руснаците. След един час се върна зъл и недоумяващ. „Нищо не става! – каза той. – Нищо не разбирам. Излиза, че никой даже не е чувал за Волков!“ Ние се разотидохме и аз се заех с шифъра, за да из-пратя нова телеграма до шефа. Като признавах неуспеха, аз исках разрешение да преустановя работата и да се върна в Лондон.

През време на обратния път схематизирах доклада за шефа, в който описах подробностите при провала на моята мисия. В него, разбира се, се съдържаше моята версия за изчезването на Волков. Според тази версия, провалът е станал по вина на самия Волков, доколкото той сам е настоявал преписката да се води само по пощата. По-нататък аз казвах, че са минали почти три седмици от неговото обръщение до Пейдж, когато ние за първи път се опитвахме да се свържем с него. За това време руснаците са имали възможност да го разобличат. Може би са забелязали, че той и жена му много нервничат. Възможно е той да е оценил поведението си или да е пил много и да е изпуснал нещо. Накрая не е изключено да е размислил и сам да си е признал пред колегите си. Разбира се, аз сочех, че всичко това са само предположения и че да установим истината навярно никога не ще ни се удаде. Другата версия – че руснаците са узнали за обръщението на Волков към англичаните – нямаше

видими основания и не си струваше да я включвам в доклада.

Глава IX РЕЗИДЕНТ НА СИС В ТУРЦИЯ

Моето изгодно от стратегическо гледище положение на началник на секция Р-5 не можеше да бъде вечно. Като даваше своите препоръки по въпросите на комплектуването на личния състав, комитетът по реорганизацията на СИС реши да даде предпочитание на разностранната подготовка на кадрите, а не на тяхната тясна специализация. Беше посочено, че, според въз-можностите, всички сътрудници трябва да бъдат еднакво подготвени както за работа в централния апарат, така и в резидентурите, както по линията на разузнаването, така и в контраразузнаването. Такъв подход можеше да повлече след себе си известна загуба в специализацията на кадрите, доколкото прехвърляха офицерите периодично от една работа на друга. Но както се предполагаше, този ущърб трябваше да бъде компенсиран с увеличаване на гъвкавостта на апарата, състоящ се от много разностранни работници. Не е необходимо да казвам, че когато се въведе новата система на комплектуване на кадрите, а тримата ръководители на службата – шефът, неговият заместник и помощникът му – нямаха ни опит в областта на контраразузнаването, ни практическа представа за работата в резидентурите. Но моето служебно положение през това време не беше достатъчно високо, така че новите изисквания не ме засягаха. Доколкото цялата ми дейност в СИС до това време беше свързана с работа по линията на контраразузнаването в централния апарат, то по всяка вероятност трябваше да ме очаква в близко време ново назначение.

Ето защо аз не бях изненадан, когато в края на 1946 г. ме извика генерал Синкълър и каза, че е дошъл и моят ред да поработя в задгранична резидентура. Аз още по-рано дойдох до извода, че какъвто и да е опит от моя страна да направя възражение срещу назначението ми в резидентура може да навреди на положението ми в английското разузнаване и в крайна сметка да се окаже неблагоприятно за възможностите ми да получавам необходимата ми информация. Когато Синкълър заяви, че ми предстои да възглавява разузнаването на СИС в Турция с център Истанбул, аз разбрах, че този не е най-лошият вариант. През това време Истанбул беше главната южна база, откъдето се водеше разузнавателната работа против Съветския съюз и социалистическите страни, разположени на Балканите и в Източна Европа. Макар през това време да губех

възможност за пряк достъп до информация, представляваща за мене главен интерес, аз, както и преди, щях да бъда не много далеч от централния апарат.

Синкльър съобщи, че мой приемник в секция Р-5 ще бъде не някой друг, а самият бригаден генерал Робъртс, с когото влязох в спор във връзка със случая „Волков“. Той вече сдаде своите пълномощия на ръководител на регионалния филиал на МИ-5 за Близкия Изток и се готвеше да заеме пост в централния апарат. Без да бърза да приема от мене работата, той повече се интересуваше от сведения за лондонските клубове, отколкото от работата в секцията. Като началник на секция Р-5 той се прослави само с това, че склони Морис Олдфийлд, много способен сътрудник в МИ-5, да премине също на служба в СИС. Не минаха и няколко седмици след назначаването на Олдфийлд за заместник на Робъртс, когато той заслужено получи прякора „Мозъка на бригадния“.

За подготовка за службата в чужбина бях изпратен на офицерски курсове. Това бяха вторите или третите курсове, организирани при новия началник на управление, нашия стар познат Джон Мън. От това време програмата се бе изменила много. Преподавателският състав беше подбран предимно измежду бившите сътрудници на УСО и съдържанието на занятията се определяше от техния опит на работа в УСО през годините на войната. Курсът представляваше значителен интерес, макар лично на мене да не донесе непосредствена полза. Условията за шпионска дейност в Истанбул в мирно време се отличаваха много от напрегнатата и свързана с постоянен риск работа в УСО на територията на окупирана Европа през време на войната. На самия мене ми се наложи да напиша голяма част от лекциите за съветското разузнаване и понякога изпадах в неловко положение, когато бях принуден да подказвам от залата на четещия лекция преподавател. За съжаление, в тези лекции аз не можех да оползотворя всичките знания, които ми даде моят личен опит. Доколкото половината от времето ми преминаваше в работа в секция Р-5, аз пропуснах цял ред задължителни проверки и изпити. Възможно е то да е било дори за добро. Би било неудобно, ако един ръководен сътрудник от моя ранг се окаже постоянно между изоставашите.

Учебният курс и сдаването на работата на Робъртс завършиха през януари 1947 г. В края на месеца едно ранно утро аз седях на летището и пиех това, което даваха за кафе. Наложих ми се да остана там десет дена. Снеговалежи и жестоки студове, сковаваха страната. Времето и техническите неизправности ме заставяха да отлагам рейс след рейс. Не мога да смятам, че ми провървя. То беше период на цял ред авиационни

катастрофи със самолетите „Дакота“. Едва ли не всеки сутрешен вестник даваше съобщение за ново нещастие. В продължение на няколко дена споделях тягостното очакване с група монахини, ксито щяха да летят за Булавайо. Една мрачна сутрин накрая обявиха и техния рейс. Това утро действително се оказа мрачно. Те всичките загинаха до една. Аз бях щастлив, когато най-сетне почувствах топлото дихание на пустинята на каирското летище.

За шест години от постъпването ми в английското разузнаване аз бях прекарал домашен отпуск не повече от десет дена. Когато напрежението в работата временно отслабна, реших да навестя баща си в Саудитска Арабия. Той ме посрещна в Джида и ние направихме малка екскурзия до Ел Риад и Алхардж. Това беше моето първо запознаване със страната, на която баща ми бе посветил по-голямата част от живота си. Нито тогава, нито по-късно у мене се е породило желание да последвам примера му. Безкрайните простори, чистото нощно небе и другите прелести са хубави само в малки дози. Аз смятам за неприемливо да прекараш живота си в страна с величествена, но съвсем не очарователна природа и сред хора, лишени от очарование и величие.

Позволих си това отстъпление, за да отговоря на някои автори, които приписват моя необикновен жизнен път на влиянието на баща ми. Не е изключено ексцен-тричността му да ми е дала повод да се противопоставя на някои от най-жестоките предразсъдъци на английската възпитателна система отпреди четиридесет години. Но дори едно повърхностно запознаване с фактите покачва, че при всички решаващи повратни пунктове в живота ми моят баща се е намирал на хиляди мили разстояние от мене. Ако той беше поживял повече и бе узнал истината, разбира се, би бил поразен, но не би изказал неодобрение. Аз бях, кажи-речи, единственият човек сред множеството окръжаващи го хора, с когото той не е бил никога груб. В моето мнение неизменно се вслушваше дори ако то се е отнасяло до милия на сърцето му арабски свят. Толкова повече, че аз не съм преставал да се отнасям към него критично. Случвало ми се е да чувам, че и Уинстън Чърчил също се е съобразявал с мнението на си-на си Рандолф. Трудно е да се каже истина ли е било това или не.

Без всякакво съжаление напуснах пустинята, за да продължа пътя си за пълния с чудеса шумен Истанбул. Моите колеги резиденти живееха разпръснати из мрачните квартали на района Пера, но аз не исках да следвам примера им. Няколко дена след пристигането си намерих великолепна вила в Бейлербей на азиатския бряг на Босфора. Това беше чудесно място и аз без колебание се съгласих да платя огромен наем.

Вилата се намираше до пристанището и в продължение на три години аз всеки ден пътувах с ферибота между Азия и Европа, като наблюдавах вечноменящите се картини на мъглите, теченията, приливите и отливите и летящите над морето албатроси и чайки. Нашите турски кореняци, разбира се, бяха поразени. Но съществува хубаво работно правило: където и да се намираш, не обръщай внимание на кореняците. Аз нямах причина да съжалявам за избора на своето уединено жилище. И между прочем скоро последвах примера ми няколко сътрудници, надарени по-голямо въображение.

Моето официално прикритие в резидентурата на СИС беше първи секретар в посолството и тук ще си позволя да направя малко отклонение. Вече споменах, че прикритието в отдела за паспортния контрол, което използваха сътрудниците на СИС, стана широко известно и по време на войната и затова комитетът по въпросите на реорганизация на СИС препоръча да се избягва този вид прикритие. Оттогава повече от сътрудниците на СИС в зависимост от положението им в разузнаването при превеждането им на задгранична работа бяха назначавани като първи, втори или трети секретари. По мое време на един или два поста в най-важните ре-зидентури, като Париж или Вашингтон, представителите на СИС бяха удостоявани с ранга „Съветник“. Някои разузнавачи получаваша длъжности „Аташе“ или „Референт“. В същото време болшинството от сътрудници, компрометирали се в отдела за паспортния контрол, които се занимаваха с оформяне на визите, бяха преименувани на сътрудници по издаване на визи. Повечето от тях сега са формално освободени от изпълнение на разузнавателни функции, макар всъщност сътрудничеството между този отдел и представителите на СИС да е в сила и досега.

След промяната на формите за прикритие последва изменение в системата на символите, използвани за обозначаване на сътрудниците, които работеха в задграничните резидентури. До реорганизацията всички страни се обозначаваша с двуцифрови числа. Така например Германия – с 12, Испания – с 23. На представителите на СИС в тези стани се даваше съответното петцифрено число: резидентът в Германия имаше номер 12 000, в Испания – 23 000, при това подчинените им сътрудници и агенти имаха други петцифрени индекси в рамките на 12 000 и 23 000. Смяташе се, че тази система е компрометирана също както и прикритието в отдела на паспортния контрол. По този повод дори се разпространяваше легендата, че офицерите от абвера в Истанбул си пеели следната песен:

Дванадесетата страна, дванадесетата страна над всичко.

Така или иначе, системата бе напълно сменена. Всяка страна получи символ, който се състоеше от три букви от азбуката, първата от които по неизвестни за мене причини беше именно В. Така САЩ получи кодовото обозначение „страна ВЕЕ“, Турция – „страна ВFX“. Резидентът на СИС във всяка страна допълнително към това буквено обозначение получи кодовото число 51, а неговите подчинена – други двузначни символи, например 01, 07 и т.н. По такъв начин аз в положението на ръководител на резидентурата на СИС в Турция почнах да се именувам с доста странно звучащата титла ВFX-51. Както ръкописно, така и напечатан на пишеща машина, този символ ми се виждаше ужасно грозен.

И така, аз бях първи секретар на посолството без определени задължения по линията на дипломатическото представителство, или, с други думи, ВFX-51. Общо ние бяхме пет сътрудници заедно със секретарско-техническия персонал. Освен способния и общителен заместник и винаги заредения с ентузиазъм младши сътрудник (съответно – втори и трети секретар) в състава на резидентурата влизаше един шумен руснак, бивш белогвардеец, човек с потресаваща енергия (аташе). Накрая влизаше още завеждащият отдела за паспортния контрол, подчинен по линия на визите на Морис Джефс в Лондон, а по въпросите на разузнаването – на мене. Той беше мой офицер за свръзка с турските разузнавателни служби. Смяташе се за опитен специалист по отношение на Турция, носеше благородната фамилия Уайтол и слабо говореше турски. Обаче той беше прекалено мек за поддържане връзка с турците. Трябва да се кажат няколко думи за секретарката на Уайтол която имаше слабост към котките и беше създала много страна система за съхраняване на делата. Когато аз я питах за един или друг документ, тя невинно отговаряше: „Струва ми се на него седи бялата котка.“ И, кълна се в бога, така и беше.

Турските специални служби се наричаха инспекция по сигурност и нашата разузнавателна дейност в Турция зависеше от отношенията ни с нея. Турците ни знаеха и търпяха дейността ни при условие, че тя ще бъде насочена изключително против Съветския съюз и балканските страни, а не против Турция. Както ще се види, това условие често, се нарушаваше. За да се подхранва благоприятното отношение на инспекцията към нас, ние давахме на нейното истанбулско отделение месечни дотации във вид на възнаграждения за правене на справки по наша молба. Колкото до разузнавателната информация, ние почти нищо не

получавахме в замяна; съвсем ясно е, че нашите дотации просто отиваха за увеличаване на заплатите на старшите инспектори в Истанбул. Обаче играта си струваше труда – тя принуждаваше турците да мълчат.

Седалището на инспекцията се намиреше в Анкара и се оглавяваше по това време от един подпухнал, приличен на жаба бюрократ, когото ние наричахме „Чичо Нед“. За нещастие, един път месечно средно ми се налагаше да го посещавам по работа. Нашите срещи скоро станаха безплодни и за двете страни. Аз започвах обикновено с това, че искам помощ за провеждане на една или друга операция, например за прехвърляне на агент от Източна Турция в Съветска Армения. Той се окашляше, шушнеше си с преводача, шаваше на стола и поръчваше кафе. След това ми предлагаше аз да му предам агента и пари, а той да се заеме с операцията и да ми съобщи резултата. С течение на времето донякъде научих турски и почнах да разбирам какво става. Тези срещи обикновено завършваха с кавга с моя преводач, когото аз не можех да задължа да говори грубости. Той, разбира се, имаше оправдание: не беше включен в дипломатическия списък и имаше основания да се плаши от неразположението на Чичо Нед.

Началника на истанбулското отделение на инспекцията за сигурност ние наричахме „Лея Джейн“. Той представляваше за мене известен интерес, доколкото именно в неговия район трябваше да се осъществява по-голямата част от моята тайна дейност. Той никога не е предизвиквал у мене тревога. Беше добродушен, весел безделник, който се интересуваше повече от жлъчния си мехур и..., разбира се, от пари. След няколко седмици аз с удоволствие предоставих на Уайтол възможност да поддържа всекидневен контакт с Лея Джейн, а сам се вмесвах само в случай на особена нужда. Два пъти в годината устройвах за него прием. Той се оказа идеален гост. Обикновено пристигаше с полицейски катер половин час преди определеното време, изпиваше набързо две-три чаши уиски и изчезваше под предлог, че има срочна работа, когато другите гости започваха да пристигат.

Моите контакти с Чичо Нед, Лея Джейн и техните колеги потвърдиха съществуващото у мене подозрение, че службите за сигурност в малките страни изпитват недостиг от пари и опит за ефективни действия – Дори Тефик бей от Ерзурум, уж най-добрият сред офицерите от инспекцията за сигурност, безнадеждно провали единствената операция, която му бях поверил. А се смяташе, че оглавява една от най-солидните разузнавателни турски служби.

Отделението на Лея Джейн осъществяваше известен надзор над

отделението на инспекцията в Одрин, което доставяше оскъдна и нискокачествена информация от България, получена главно от контрабандисти и случайни бежанци. Обаче важноста на това отделение се състоеше преди всичко в това, че Истанбул бе оживен транзитен пункт. Значителна част от бегълците от Балканите и Източна Европа в края на краищата попадаха в Истанбул, където отделението на Леля Джейн и офицерите му ги проверяваха и измъкваха от тях всички сведения, с които разполагаха. Турците ни предаваха някои от тези съобщения, получени от такива източници, но тяхното качество неизменно оставаше разочаровашо. Причината бе отчасти в небсведомеността на самите бежанци, отчасти в неопитността на разпитващите ги офицери, които не умееха да задават нужните въпроси. Многократните опити от наша страна да получим официален достъп непосредствено до бежанците, преди да са изчезнали в различни посоки, неизменно се натъкнаха на равнодушния отказ на турците. Ние бяхме принудени сами да ги гоним, което ни отнемаше сува време.

Значителна част от нашите информации за балканските държави идваше от пришълците от тези държави, които живееха в Истанбул. Много бежанци българи, югославяни, румънци твърдяха, че преди да напуснат своите страни, те са организирали там шпионски мрежи, и изказваха готовност да предоставят тези мрежи на наше разположение при условие, че ние им дадем необходимите средства, за да ги приведат в действие.

Войната показа на цяла Европа, че от шпионажа може да се извлекат пари и през 40-те години неопитният купувач можеше да загуби в Истанбул милиони за информация, която беше изфабрикувана в чертите на града. Основната вина за силното покачване на цената на фалшивата информация се дължеше на американците, но към 1947 г. СИС се пресити с фалшификати. Ние загубихме много време да разработваме методи за разкриване на разни аферисти, за да определим каква цена заслужава тяхната работа. Но това ни се удаваше рядко и аз съм уверен, че въпреки всички наши предпазни мерки някои емигранти ни правеха на глупаци.

В Лондон ми препоръчаха да не отделям на балканските страни твърде много внимание, като ми казаха, че моята първа цел трябва да бъде Съветският съюз. Конкретно това се изразяваше в изпращане на агенти за кратко време в руските черноморски пристанища, като за целта се използваша търговските кораби, заминаващи за Одеса, Николаев, Новоросийск и други градове. Обаче аз реших, че главното си усилие

трябва да съсредоточа на източната граница, където, по мнението на СИС, имаше възможност за проникване на агенти в Съветския съюз на широк фронт. Ето защо по-голямата част от лятото на 1947 г. аз посветих на лично разузнаване на пограничните райони с цел да определя каква помощ могат да ни окажат турците и с какви препятствия ще ни се наложи да се сблъскаме. Това разузнаване имаше и друга цел – топографски снимки на пограничните райони на Турция, от които се нуждаеха английските въоръжени сили. Това беше още преди американците да са се укрепили в Турция и покрай другите мероприятия да са направили аерофотоснимки на цялата страна. А през това време ние още твърде малко знаехме за състоянието на пътните съобщения на обширната територия източно от Ефрат.

Топографските снимки представляваха интерес за СИС по различни причини. Управлението за военно планиране, което мислеше в мащабите на глобалната война срещу Съветския съюз, беше заето с проекта за създаване на съпротивителни центрове в районите, които Червената армия, както предполагаше английското правителство, щеше да заеме и да окупира в началния период на войната. Турция бе една от първите страни, която трябваше да се разгледа в този аспект. Планините на Анадола са прорязани с цял ред продълговати долини, които като правило се простират от изток на запад. Те биха могли да служат като идеално място за стоварване на съветските въздушнодесантни войски. Перспективите за организиране на успешна съпротива където и да е източно от Анкара бяха незначителни. Ето защо най-доброто, на което СИС можеше да разчита в Турция, бе създаването на специални бази, от които би могло да се нанасят удари по съветските комуникации, преминаващи през долините. Планиращите органи на СИС се нуждаеха от много по-подробни сведения за територията на Източна Турция от тези, с които разполагаха. Беше необходимо да се знае доколко е пресечена местността, какво е горското покритие, какви са източниците за водоснабдяване и продоволствие.

Изследвания от такъв род пораждаха много деликатни проблеми. Те означаваха, че англичаните и американците мислят да хвърлят Турция на произвола на съдбата още с избухването на войната. Колкото и неумолима да е логиката на военното мислене, тя едва ли би се поправила на турците. В Англия не без основание предполагаша, че ако те подразберат за съществуването на подобни планове, буря от възмущение ще смете всички техни илюзии относно Запада и ще ги накара да търсят сближаване със Съветския съюз. Ето защо топографските снимки

трябваше да се направят с извънредна предпазливост. За щастие, турците останаха в неведение относно моята работа в това отношение. Ако те биха проявили интерес към нея, едва ли биха повярвали на моята единствена възможност за оправдание, а именно, че аз се интересувам изключително от комуникациите за съюзните армии, на които ще се наложи да настъпят в Грузия.

Тъй или иначе аз реших, че е нужно да се почне с малкото. С проведеното през лятото на 1947 г. първо разузнаване получих добра подготовка за изпълнение на по-широката програма, набелязана за 1948 т. Първата бариера бе преодоляна, когато Чичо Нед, както винаги, ми разреши да посетя Ерзурум, откъдето Тефик бей ръководеше действията на инспекцията за сигурност в цялата източна област. Задачите във връзка с топографските снимки изискваха движение с автомобил. За щастие, в моя транспортен парк в Истанбул имаше тежък камион марка „Додж“, който можеше да издържи друсането по примитивните пътища и пътеки източно от Анкара. След прощалната визита на учтивост при Чичо Нед аз се насочих от столицата направо на изток, вместо да се възползувам от магистралния път, който минава през Кайзери за Сивас Преминах през Богазкьой – столица на древна империя, – като с това придадох на своето пътуване известна културна насоченост. Освен това този маршрут ми позволи да се запозная с рядко посещаваната територия между Йозгат и Сивас.

Моите бележници биха дали прекрасен материал за една от „Турските книги“ на Роуз Маколи. Турция източно от Ефрат едва бе излязла от деветнадесетия век. Наистина арменците, а също голям брой кюрди бяха вече унищожени. Но ако човек погледне от предпланините на Палендекен през Ерзурум към Грузинското ждрело и Камилската шия, ще му се стори, че може да чуе грохота на оръдията на Паскевич, отблъснал с бой своя източен противник. Но всичко това е трябвало да изчезне. Американците със своите стартови площадки за ракети и самолети У-2 вече се готвеха да стъпят на територията на страната.

В Ерзурум най-напред посетих Тефик бей. Той беше много приятен човек, който проявяваше по-голям интерес към своята работа, отколкото Чичо Нед или Леля Джейн. Обаче нашите беседи ми дадоха малко основание да се надявам на успешно прехвърляне на агенти през съветската граница в Грузия или в Армения. Подобно на колегата си от Одрин Тефик разчиташе на случайни, кратковременни агенти, бежанци и професионални контрабандисти. Той разказваше мрачно за това, как старателно руснаците пазят своите граници, за множеството стражеви кули и

за непрестанно преораваната гранична ивица, върху която нарушителите на границата са принудени да оставят следи. Разузнавателните карти на Тефик разкриваха бедността на неговите сведения. Удало му се бе да установи, и то точно, номерата само на няколко военни части, разположени в непосредствена близост до границата. Дори не се правеше опит да се проникне в дълбочина. Това бе една отчайващо недокосната целина.

Беседата с Тефик ме наведе към определеното за ключение за „проникване в дълбочина“, под което аз разбирах изпращането на постоянни агенти в Ереван, Тбилиси и източните пристанища на Черно море. Безполезно бе да се търсят местни агенти. Населението от турската страна на границите бе доста изостанало, за да даде необходимия материал. При това Тефик беше проучвал тази област в продължение на много години и би било глупаво да се мисли, че аз ще събера подходящ материал там, където на него не му се бе удало. За да намеря добри агенти и да ги подготвя за изпълнение на изискванията на СИС, очевидно трябваше да съсредоточа вниманието си например върху грузинските и арменските емигранти. Ето защо в първия си доклад до Лондон аз исках да се дадат указания на резидентурите на СИС в Париж, Бейрут, Вашингтон и други места, където са съсредоточени емигранти, за да почнат съответните издирвания.

Обаче забележката на Тефик ме наведе на друга мисъл. Той ми разказа за великолепия изглед към Ереван, който се открива от турската граница. Помислих си, че ако щабове на въоръжените сили в Лондон са така заинтересовани от топографските снимки на турска територия, те могат също така благосклонно да се отнесат към по-нататъшното фотографско разузнаване на съветската погранична територия. Още след отпътуването от Ерзурум аз започнах да си правя докладната записка с описание на общите идеи за такава операция. Нарекох я операция „Спайглас“³³. Почти не се съмнявах, че тя ще бъде одобрена, дори само за това, че техническите специалисти на СИС ще получат възможност да изпробват най-новото фотографско оборудване.

Завърнах се в Истанбул удовлетворен от резултатите на обиколката. От гледище на планово проникване в Съветския съюз беше направено много малко, но затова пък у мене се породиха някакви идеи, с които могат за известно време да се занимават в Лондон. Съмнявах се много, че тяхната реализация ще донесе на Въоръжените сили на

33. „Далекоглед“ (англ.).

Великобритания някаква полза, но аз щях да имам солиден претекст за продължително и внимателно изучаване на турската погранична територия.

Моите предложения намериха в Лондон благоприятен отклик. Далеч преди това, когато работех още във в. „Таймс“, аз се научих на някои начини, с помощта на които съмнителните мисли може да се облекат в такава форма, че да почнат да се харесват дори и на най-придирчивите членове на „Атенеума“ (литературен клуб в Лондон). От Лондон в Париж бе изпратен емисар за обсъждане на този проблем с меншевика Джордания, който беше глава на кратковременната „независима република Грузия“, която възникна през време на смута, предизвикан от Великата октомврийска социалистическа революция. Джордания се смяташе за общопризнат лидер на грузинската емиграция и на СИС би било много трудно да завербува грузинец доброволец без неговата благословия. Разбира се, молбата на англичаните го е поставила в трудно положение, тъй като за него не е имало съмнение, как ще приемат на родна земя негови пратеници.

Не ни се наложи да го убеждаваме и ние с благодарност приехме обещанието му да подбере хора. Обаче нашият емисар очевидно е имал някакви опасения. В телеграмата, която ми изпрати и в която съобщаваеше за резултатите на мисията, той наричаше този престарял държавен деятел „глупав стар козел“. И на нас действително ни се наложи да изпитахме затруднения с Джордания.

По това време аз вече имах достатъчно ясна представа за бъдещите действия. Ние започнахме с прехвърляне на няколко агенти за кратки срокове по за няколко дена или може би до седмица с цел да изучат възможностите за нелегално съществуване в Грузия. Ще се намерят ли безопасни квартири? Възможно ли е легализиране чрез купуване на документи или по някакви други начини? Как да се създадат надеждни канали за свързките? Ако тези пробни преминавания преминават успешно, след време трябва да се пристъпи към създаването на постоянна мрежа, като се определят нейната организация и методите ѝ на работа в зависимост от резултатите на предварителното разузнаване. Не беше лесно, да се разбере какво е замислил Джордания. Аз подозирах, че той е бил с намерение още от самото начало да натовари своите хора с пакети провокационни позиви, а това навярно не би се харесало на Министерството на външните работи. Отношенията на СИС с тях започнаха да приличат на китайски бесе-ди на чаша чай. Трябваше да бъдем вежливи с Джордания, доколкото той можеше да ни лиши от кандидати на агенти,

но в същото време сам той без нашата помощ не би могъл да прехвърли своите хора в Грузия. Емисарят на СИС скоро научи наизуст разписанието на самолетите между Лондон и Париж и си призна, че е получил отвлечение дори от самия вид на Париж. По такъв начин реализирането на набелязаното мероприятие започна в обстановка на силни взаимни подозрения.

Моят план „Спайглас“ беше признат за „извънредно интересен“. Това бе добро дошло за мене; значи по-голямата част от следващото лято, когато дипломатическият корпус ще се премести от Анкара в Истанбул, аз ще мога да се придвижа на противоположния край на Турция.

Приемането на плана ми още означаваше, че аз ще мога да поискам и да получа всякакво количество най-разнообразно оборудване. Главният предмет, разбира се, беше фотокамерата. Като нямах технически познания в областта на фотографията, не можех конкретно да посоча марката на камерата. Аз просто обясних какво се изисква от нея, а останалото предоставих на Лондон. Освен това поисках два джипа, леки палатки, различно полево оборудване, компаси и разни други. Техническите специалисти, които всякога са склонни да мислят, че техният талант не се използва в пълен обем, подзеха работата с голяма ревност и дори изписаха много вещи, които аз не исках. „За изпитване“ – казали те. През зимата в нашия склад се натрупа внушително количество сандъци. Силно впечатление правеше камерата. Аз си въобразявах, че ще ми изпратят сложен неголям апарат, който да не може да бъде забелязан от съветските наблюдателни кули и от сто метра разстояние. Обаче когато я видях, тя ми се стори голяма като трамвай. Първата ми реакция беше решението, че никога не ще мъкна такова чудовище по нажежените склонове на Арарат и Аладаг. Имах здрав, млад помощник, който идеално подходеше за такава тежка работа.

През зимата и пролетта наново ми се наложи да се заема с оскъдни източници на информация, намиращи се в самия Истанбул. Като се придържах към стандартната процедура, аз започнах със сондирането на членовете на английската колония. Това беше неблагодарна работа. Разбира се, сред англичаните, живеещи в чужбина – бизнесмени, журналисти и други, – се срещат и такива, които са готови на всичко. Но това обикновено са дребни риби – възможностите им са ограничени. Хората с големи възможности по правило не са склонни да се противопоставят на СИС: те има какво да загубят – имат задължения към себе си, към семействата си и дори, към своите проклетни акционери. Те често се съгласяват да съобщят всичко, „което им се случи да узнаят“, а това

неизменно са безполезни сплетни. Но техният патриотизъм не стига дотам да рискуват и системно да събират информация и аз не мога да им предложа нищо подобно на изгодите, които са получавали например от нефтена компания или от строителна фирма. От Лондон ме измъчваха с въпроси, като искаха информация за турските пристанища, които на времето бяха построени от английските концерни. Липсата на успех в Истанбул повиши значението на нашите планове за Грузия. В това отношение вече се забелязваше известен прогрес. Джордания за мое учудване изпълнил обещанието си и наскоро ми съобщи, че двама кандидати провеждат подготовка в Лондон. Предстоеше ми да координирам въпроса с турците и след няколко дискусии с Чичо Нед ние се спогодихме за приемане на агентите в Истанбул и за тяхното понататъшно изпращане в Ерзурум. Но в един от решаващите пунктове Чичо Нед беше непоколебим. „Тефик бей – каза той – да поеме ръководството на цялата операция в Ерзурум и сам да се заеме с подготовката за прехвърлянето на агентите през границата.“ Чичо Нед настояваше на своето под предлог за осигуряване на моята безопасност. И така, аз не бях задължен да ги съпровождам. Но като пресмятах, че той ми разреши да обикалям по цялата погранична зона във връзка с операция „Спайглас“, предложът му беше неоснователен. Очевидната цел на турците беше те да получат агентите в свои ръце през последния срок от осем часа и да им дадат свои задачи. В резултат на това на бедните грузинци им предстоеше да пресекат границата с едни задачи от Джордания с други – от нас и с трети – от турците. Всеки се стареше да наклони везните на своя страна. Аз много неохотно отстъпих на Чичо Нед, когато той даде да разбере, че е готов да провали замислената от мене операция.

Накрая се събрахме в Ерзурум Тефик бей, аз и двамата грузинци. Последните бяха доста развити и енергични хора, обаче тяхното минало внушаваше малка увереност в успеха. И двамата бяха по на двадесет и няколко години и бяха родени в Париж. Те знаеха Грузия само от чуото за нея и вярваха на всички емигрантски митове за условията на живот в тяхната страна. Единият от тях, явно, бе в потиснато настроение. Тефик бей обясни по картата, че той има намерение да ги прехвърли в района на турското село Позов, разположено срещу съветското градче Ахалнихе. Ние определихме времето за прехвърляне по положението на луната, прегледахме оръжието и снаряжението, с което в Лондон бяха снабдили грузинците. Аз се замислих над това, къде първо ще попаднат кесиите със златните монети – при руснаците или при турците. Когато останахме с Тефик бей насаме, изказах съмнение в целесъобразността

на прехвърлянето на грузинците през границата точно срещу гарнизонното градче, но той ми възрази, като каза, че в тази сектор местността е идеална. „Но ако и да е идеална – не се примирявах аз, – нея навярно по-добре я патрулират?“ Той само вдигна рамене. Беше ми трудно да споря, аз не познавах този участък от границата. Може би Тефик беше прав. Във всеки случай за мене бе важно да се направи всичко възможно за „успеха“ на операцията.

И така, двамата грузинци, съпроводени от турския офицер, се насочиха към Ардаган й по-нататък на север. На мене ми оставаше само да сея в Ерзурум и да си гриза ноктите. Един от хората на Тефик ми беше придаден и постоянно ме съпровождаше на почетно разстояние от петдесет метра. Развличах се с това, че в най-горещото време на деня излизах из града и бързо крачех, наблюдавайки как турчинът започваше да сменя шапката, след това – вратовръзката и накрая – самото.

Аз седях у Тефик, когато дойде очакваната телеграма от Ардаган: двамата агенти са прехвърлени през границата по еди-кое си време. След еди-колко си минути се чула автоматична стрелба и единият от агентите паднал убит. Другия го видели за последен път, когато преминавал през рядката гора, отдалечавайки се от турската граница. Повече за него нищо не са чули.

След това ние пристъпихме към операция „Спайглас“. Придружавани от майор Февзи, един от офицерите на Тефик, ние започнахме работа на най-източния край на линията, където се събират границите на Съветския съюз, Турция и Иран, и постепенно се придвижвахме на запад. Нашият метод беше прост. На всеки няколко мили отбелязвахме положението си на картата и в широка дъга правехме снимки на съветската територия. Първите един-два дена аз всеки момент очаквах някой картечен ред. Съветските граничари щяха да си имат извинение: те можеха да помислят нашата камера за лека минохвъргачка.

До Тузлуджа вървахме надолу по долината Аракс, гъмжаща от блатни птици. Арарат оставаше вляво от нас, а Алагъоз – вдясно. След това ние се отправихме по долината Арпачай покрай древната арменска столица Ани и достигнахме Дигор, разположен срещу Ле-нинакан. В този момент реших, че моят така наречен отпуск се проточи и че западната част на границата ще почака до следващата година. Поехме обратно за Ерзурум и спряхме да пренощуваме в Карс, където Февзи ме слиса с предложението си да посетим някой публичен дом.

Глава X ЛЕГОВИЩЕТО НА ЛЪВА

Аз така и не завърших операция „Спайглас“. През лятото на 1949 г. получих от Лондон телеграма, която отклони вниманието ми върху съвсем други неща. Предлагаха ми пост на представител на СИС в САЩ, където трябваше да поддържам връзка с ЦРУ и ФБР. Зад това назначение се криеше важна причина. Сътрудничеството между ЦРУ и СИС на ниво централни организации (макар все още не на равнище периферни подразделения) стана дотолкова тясно, че всеки работник от разузнаването, набелязан да бъде издигнат на висок ръководен пост, беше длъжен да се запознае с положението на нещата в американските специални служби. На мене ми беше необходим всичко на всичко половин час, за да приема това предложение.

Да напусна Истанбул ми беше мъчно: това е красив град, освен това се налагаше да изоставя работа, повече от наполовина свършена. Но съблазнението да отида в Америка беше голямо по две причини: първо, отново попадах в средата, където се формираше политиката на разузнавателните организации и второ, получавах възможност да се запозная с американските разузнавателни служби. По това време започнах да разбирам, че тези служби имаха по-голямо значение от съответните английски организации. Аз дори не дочаках съгласие от Москва и последвалите събития оправдаха моето решение. Никой не изрази съмнение в неограничените възможности на моето ново назначение. Беше решено, че в края на септември заминавам за Лондон и след завършване на едномесечната подготовка в края на октомври – за Америка.

Общият контрол върху отношенията между СИС и американските сружби в Лондон се осъществяваше от Джек Ийстън и именно от него получих по-голямата част от инструкциите. Аз високо оцених, макар и не без уговорка, познанията му върху всички тънкости на англо-американските отношения. Обаче диапазонът на това сътрудничество беше толкова широк, че надали можеше да се намери поне един отговорен работник в цялата служба, който да не е вземал участие в него, и всеки имаше някакви лични интереси, свързани с моето назначение. Под различни предлози ме канеха на обяд в разните клубове. Разговорите на кафе и порт-вайн бяха на различни теми, но едно бе общото за всички мои „приятели“ – желанието им да си осигурят безплатно пътуване до

Америка. Аз не ги разочаровах. Колкото повече посетители ще имам във Вашингтон, толкова повече шпиони ще познавам, а това в последна сметка бе моята цел в живота.

От лаконичните обяснения на Ийстън стана ясно, че пътят ми до Вашингтон вероятно ще бъде трънлив. Трябваше да поема работата от Пийтър Дуайър, който беше прекарал в САЩ няколко години. Познавах го като изключително остроумен човек, но на мене ми предстоеше да науча още много други неща за него. През войната той съумя да реши деликатната задача да установи близки лични отношения с много видни ръководни личности, работещи във ФБР. Благодарение на тези отношения, запазили се и след войната, представителството, на СИС във Вашингтон отдаваше предпочитание на ФБР в ущърб (както мислеха някои) на ЦРУ. Доколкото ФБР, следвайки политиката на примадоната Хувър, проявяваше детска чувствителност към всичко, ксето касаеше ЦРУ, на Дуайър му беше много трудно да запази еднакво отношение към двете организации, без да се подлага на нападки от страна на старите си приятели, обвиняващи го в двуличие. Една от моите задачи бе да наруша това равновесие. ЦРУ и СИС се бяха договорили да си сътрудничат по широк кръг въпроси, което неизбежно означаваше по-тясна всекидневна връзка с ЦРУ, отколкото връзката, която СИС обикновено имаше с ФБР. Разбира се, открито да се признае такова изменение на политиката беше невъзможно. Следователно моята задача се състоеше в това за затвърдя връзките с ЦРУ и да отслабя същите с ФБР, но така, че ФБР да не забележи това. Не ми трябваше Много време, за да разбере неизпълнимостта и абсурдността на този план. Единственият разумен курс беше да се сътрудничи по въпросите, представляващи взаимен интерес, и да не се взема присърце неизбежното раздражение на сътрудниците на Хувър. Затова трябваше да не се показвам особено умен, тъй като картите не бяха в моя полза. По-добре бе да се правя на глупак и да се извинявам за грешките, които от време на време щеше да ми се налага да правя в моето положение.

Инструктажът по въпросите на контраразузнаването също предизвика у мене сериозно безпокойство. Инструктира ме Морис Олдфийлд, който ми съобщи факт от първостепенна възност. Съвместното англо-американско разследване на разузнавателната работа на СССР в САЩ довело до следния извод: през 1944–1945 г. от Английското посолство във Вашингтон, а също така от атомния център в Лос Аламос изтичала информация. Нищо не знаех за Лос Аламос. Но след бърза проверка на списъка на сътрудниците на Министерството на външните работи у

мене почти не остана съмнение относно източника на информация в Английското посолство.

Към моето безпокойство се прибави и чувството на облекчение. Работата беше в това, че още в Истанбул съветският колега ми зададе въпрос, който не ми даваше покой в продължение на няколко месеца. Той попита дали не бих могъл да изясня какво предприемат англичаните по едно дело, свързано с Английското посолство във Вашингтон, ксето се водеше от ФБР. По това време не можех да направя нищо. След беседата с Олдфийлд обаче аз, явно, успях да се доближа до самата същност на въпроса. След няколко дена това потвърди моят руски колега в Лондон. Проверката в центъра не остави у него съмнение в това, че информацията от ФБР, за която говорихме в Истанбул, и моята нова информация се отнасят за едно и също дело.

Подробното изучаване на документите за известно време донякъде ме успокои. Доколкото СИС формално по можеше да се занимава с разузнавателна работа в САЩ, изучаването на фактите, изясняващи източника на изтичане на информация, беше в ръцете на ФБР. Трябва да кажа, че ФБР извърши огромна работа, резултатът от която беше колосално количество напразно из-писани листове. Нито сътрудниците на ФБР, нито англичаните не се досетиха, че в тази работа може да бъде замесен дипломат, при това дипломат от достатъчно висок ранг. Разследването беше съсредоточено върху недипломатическия персонал на посолството, особено върху местните хора, които бяха приети на работа като чистачки, портиери, низши служещи и др. Например на една чистачка, на която баба ѝ бе латишка, беше посветен доклад от 15 страници, пълен с ненужни подробности за самата нея, нейното семейство и приятелите ѝ, за нейния личен живот и навици. Това свидетелствуваше за огромните ресурси на ФБР и за това, колко безполезно те се пилееха. Стигнах до извода, че няма нужда от бързи действия, обаче е необходимо делото да се следи непрекъснато. Във всеки случай непременно трябваше да се вземат решителни мерки, преди да напусна Вашингтон. Един бог знае къде след това ще ме назначат.

Преди отпътуването ми от Лондон ме извика шефът. Той беше в превъзходно настроение и ме забавляваше, като разказваше най-любопитни случаи за отношенията между английското и американското разузнаване през годините на войната. Тези разкази се оказаха не просто празни възпоминания. Шефът ми съобщи, че новината за моето назначение в САЩ явно е разстроила Хувър. Тогава ме смятаха за доста високопоставен сътрудник на службата. На Дуайър (съвсем незаслужено)

гледаха по друг начин. Хувър подозираше, че назначението ми предвещава нежелателна дейност на СИС в САЩ. За да разсее съмненията му, шефът изпратил телеграма, уверявайки го, че няма намерение да изменя политиката на СИС. Моите задължения, обхващаха само въпросите, свързани с американските служби. Шефът ми показа телеграмата и ме погледна право в лицето. „Това е моето официално послание до Хувър – каза той. И след кратка пауза добави: – А неофициалното..., ще поговорим за това след обяда в Уайт.“

В края на септември подготовката ми в основни линии беше завършена и аз отпътувах с парахода „Карония“. Изпращането бе незабравимо. Първото, което видях в мъглата на перона на гара Ватерлоо, бяха огромните мустаци, а зад тях се показва и главата на Осбърт Ланкастър. Сега вече знаех, че по пътя си ще имам добър компаньон. Преди да отплуваме, повикаха ме па телефона. Търсеше ме Джек Ийстън. Той ми съобщи, че Дуайър току-що е телеграфирал за своята оставка. Причините за тази оставка бяха неясни за мене. И накрая внесоха в каютата ми каса шампанско с картичка от един богат приятел. Започнах да чувствавам, че моето първо трансатлантическо пътуване ще бъде приятно.

Първата грешка допуснах почти веднага с навлизането в териториалните води на САЩ. На катера на лоцмана дойде да ме приветствува представител на ФБР. Почерпих го чаша шампанско, от което той без всякакво удоволствие отпиваше, докато водехме светски разговор. По-късно разбрах, че сътрудниците на ФБР, почти всички без изключение, се гордеят със своята обособеност и привички, корените на които се криеха в техния обикновен произход. Например един от най-високопоставените хора на Хувър, с когото се запознах във Вашингтон, твърдеше, че неговият дядо е бил бакалин в Хорс-Крик, щата Мисури. Затова те всички пиеха уиски, а бира – само като лека напитка. За разлика от тях сътрудниците на ЦРУ се представяха за космополити. Те обичаха да попият абсент, а бургундското се поднасяше съвсем малко по-топло от стайна температура. Това не е празен разговор. Това е едно от доказателствата за дълбоката разлика в обществените възгледи на двете организации, която в крайна сметка отчасти е причина за търкането в техните отношения.

Колегата ми ст ФБР ми помогна да премина всички формалности и ме настани в един хотел с изглед към Централния парк. На следващия ден от гара Пенсилвания заминах с влака за Вашингтон. Шмакът още цъфтеше и ми напомни за чудесната есен – едно от не многото чудеса на Америка, което американците никога не преувеличават, защото да го

преувеличиш е просто невъзможно.

Посрещна ме Пийтър Дуайър и след първата чаша уиски обясни, че неговата оставка не е свързана с моето назначение; по лични съображения отдавна желал да се засели в Канада, където го чака добра длъжност в едно държавно учреждение. Известието за моето назначение във Вашингтон определило времето за неговото заминаване за Отава. Така че между нас веднага се установиха добри отношения. Той изключително внимателно и с голямо познаване на работата ме въведе в политическия курс на Вашингтон.

Не е толкова лесно да разкажа свързано за своята дейност в Съединените щати, така че да се добие ясна представа за делата, с които се занимавах. Те бяха твърде разнообразни, а понякога и доста неопределени, за да мога да ги обясня с прости думи. Само връзката ми с ФБР, ако се занимавах с нея, както трябва, би запълнила всичкото ми време. Това беше периодът на разцвет на зловещата ера на Макарти. По това време се възбудиха процеси срещу Хис, Коплън, Фукс, Голд, Грийнглас и мъжествените съпрузи Розенберг, да не говорим за редица други имена, които и до ден днешен остават неизвестни: Връзката с ЦРУ обхващаше още по-широко поле на дейност, като се започне със сериозните опити за сваляне на един от източноевропейските режими и се свърши с такива въпроси като използването на немските документи за генерал Власов. Във всяко дело, което възникваше, първата ми грижа беше да угодя на едната страна, без да обидя другата. Отгоре на всичко аз трябваше да поддържам връзка и с канадската служба за сигурност, и с отделни лица от Министерството на външните работи на Канада, които бяха обзети от идеята за организиране на независима канадска секретна служба.

Откъде да започна? Тъй като краят на този разказ ще се отнася най-вече за ФБР, ще посветя началото му на ЦРУ. Когато пристигнах в САЩ, тази организация се оглавяваше от адмирал Хиленкотър³⁴, добродушен моряк, който скоро отстъпи мястото си на генерал Бедъл-Смит, без да остави забележителна следа в историята на американското разузнаване. Преди всичко ми се налагаше да имам работа с Управлението по стратегическите операции (УСО) и Управлението по координация на политиката (УКП). Или, по-просто казано, УСО се занимаваш със събирането на разузнавателни данни, а УКП – с подривна дейност. Имах също така работа с Управлението по планирането, свързано с името на

34. ЦРУ беше създадено през 1947 г. върху основата на бившето Управление по стратегическите служби и Централната разузнавателна група. Хиленкотър възглавяваше ЦРУ от 1947 до 1950 г.

Дик Хелмз, наскоро сменил адмирал Рейбърн в качеството на директор на ЦРУ, който за доста кратко време се скара със Сената.

По това време движеща сила в УСО беше Джим Ингълтън. По-рано той работеше в Лондон и спечели моето уважение с това, че открито отричаше англomanия-та, която разваляше облика на младото Управление по стратегическите служби. Обикновено с него закусахме един път в седмицата в хотел „Харвей“, където той показваше, че изключителното усърдие в работата не е единственият му порок. Той беше един от най-мършавите хора, които някога съм срещал, и в същото време голям любител на яденето. Щастливец бе Джим! След една година съвместни закуски с Ингълтън аз се вслушах в съвета на една възрастна дама и преминах на диета, като за три месеца свалих дванадесет килограма. Уверен съм, че нашите отношения се базираха на истинското приятелско разположение на двете страни, но всеки от нас си имаше своите скрити мотиви. Ингълтън искаше да пренесе центъра на тежестта от взаимния обмен между ЦРУ и СИС върху представителството на ЦРУ в Лондон, което беше десет пъти по-голямо от моето. Ако това му се удадеше, той би съумял да оказва максимален натиск върху централния апарат на СИС и в същото време да сведедо минимум намесата на СИС в неговите собствени работи. От гледна точка на националните интереси това беше справедливо. Поддържайки с мене близки отношения, той можеше най-добре да ме държи под контрол. От своя страна аз с охота си давах вид, че съм се хванал на въдицата му. Колкото по-открито бе доверието помежду ни, толкова по-малко той можеше да се усъмни в тайни действия от моя страна. Трудно е да се каже кой повече спечели в тази сложна игра, но аз имах едно голямо преимущество – знаех какво той прави за ЦРУ, а той знаеше какво аз правя за СИС, но истинската същност на моите интереси на него не му беше известна.

Независимо, че нашите спорове обхващаха целия свят, обикновено те завършваха с Франция и Германия (при положение, че не започваха с тях). Американците бяха обхванати от страх пред комунизма във Франция и аз бях поразен от огромното количество материали, които Ингълтън всекидневно поглъщаше от френските вестници. По-късно, когато самият Бедъл-Смит категорично отхвърли предложението на англичаните за поделяне с французите на незначителната секретна информация относно руснаците, на мене ми стана ясно, че интересът на Ингълтън към Франция не беше негово лично увлечение. Бедъл-Смит ми заяви без заобикалки, че не може да повери секретна информация на нито един френски чиновник.

Германия внушаваше на Ингълтън по-малко опасения. Тази страна го интересуваше преди всичко като база за операции срещу СССР и социалистическите етрани в Източна Европа. ЦРУ, без да губи време, успя да привлече оглавявания от генерал Хелън отдел на абвера, който работеше срещу СССР. Ингълтън, наслаждавайки се на омарите в ресторант „Харвей“, с пяна на уста защитаваше миналата и настоящата дейност на организацията на Хелън.

Ние имахме и редица други спорове относно Германия, доколкото и СИС и ЦРУ имаха възможност да разгръщат дейността си на окупиранията територия. Всички видове секретни операции, включително и тия, които бяха насочени срещу немските власти, се финансираха от немците под формата на покриване на окупационните разходи.

Имаше доста спречквания помежду ни по повод на различни руски емигрантски организации, за което по-нататък ще спомена.

Например разговаряхме за Народния трудов съюз (НТС), който не много отдавна си спечели печална слава във връзка с Джерълд Брук³⁵, за украинските националисти на Степан Бандера – любимец на англичаните. ЦРУ също като СИС излезе от кожата си в стремежа си да използва най-перспективните емигрантски групировки за такива цели, за каквито СИС използваше Джордания. Независимо от това че англичаните водеха упорити ариергардни боеве, опитвайки се да запазят своите позиции в ония групировки, с които те отдавна сътрудничеха, американците постепенно ги изтласкваха от тази сфера на дейност. Доларът беше твърде могъщ. Така например, макар англичаните да имаха големи интереси в НТС, СИС беше принудена по финансови причини да предаде на ЦРУ ръководството на неговата дейност. Това беше сфърмено с официално съглашение между двете служби, но делото на англичанина Брук показва, че СИС съвсем не пренебрегваше тайните машинации с НТС зад гърба на американците. Такава е етиката на секретната служба!

Освен Ингълтън мой колега в УСО беше и Бил Харви началник на контраразузнавателната секция. По-рано той работеше във ФБР, но бе изгонен от Хувър заради своето пиянство през работно време. Когато за първи път го поканих на обяд у дома, оказа се, че навиците му не са променени. Той заспа след кафето и така остана цялата вечер, похърквайки тихо до дванадесет часа през нощта. После жена му го отведе с думите: „Е, да тръгваме, татенце, време ти е да си лягаш“ Мене може да ме обвинят в това, че държа недостоен тон. Съгласен съм. Но, както ще

35. Англичанин, осъден в Москва през 1965 г. за шпионска дейност в Съветския съюз.

се разбере по-надолу, Харви ми изигра много недостойна шега, а аз не обичам да оставям провокациите ненаказани. Признавайки обвинението, че проявявам предубеждение по отношение на Харви, искам единствено в името на справедливостта да добавя, че той сътрудничеса на СИС при съоръжаването на известния берлински тунел³⁶.

Както вече споменах, Управлението по координация на политиката се занимаваше с подривна дейност в световен мащаб. Началник на управлението беше Френк Уизнър, сравнително млад човек за такава отговорна работа, но започнал вече да оплешивява и да пуска солидно шкембенце. Той обичаше високопарния стил, което правеше неприятно впечатление. Аз съпровождах мисията, изпратена в Лондон и ръководена от Уизнър, за обсъждане със СИС на въпросите, представляващи взаимен интерес. Като стигнахме до проблемите с международно значение, Министерството на външните работи изпрати свои представители за наблюдаване хода на обсъждането. На една от срещите, на която от Министерството на външните работи присъствуваше Тони Рембълд, Уизнър заговори надълго и нашироко на една от любимите си теми – необходимостта от прикриване на източниците на секретните фондове, предавани на външните почтени организации, от което ние бяхме заинтересовани. „Много е важно – каза той в своя обичаен високопарен стил – да се подсигури открито съдействие на лица с известен на всички достъп до предоставените им на разположение богатства.“ Рембълд започна нещо да пише. Аз надникнах през рамото му и прочетох: „Лица с известен на всички достъп до предоставените им на разположение богатства – богатите хора.“ Моите отношения с Управлението по координация на политиката бяха по-активни, отколкото с УСО; в последна сметка ме интересуваха единствено плановете на управлението. Скоро след моето пристигане във Вашингтон американското и английското правителство одобриха по принцип провеждането на тайни операции, имащи за цел да откъснат една от източноевропейските страни от социалистическия блок. По редица причини изборът падна на Албания. Тя беше най-малката и най-слабата социалистическа държава. На юг тя граничи с Гърция, с която Англия и САЩ поддържаха съюзнически отношения и която формално все още се намираше в условия на война с Албания. Албания изглеждаше благо-приятно изолирана и освен това до нея имаше лек достъп откъм Малта по въздух и по море. Отчитайки възможността

36. Тунелът е построен през 1955 г. в Берлин от английското и американското разузнаване за подслушване на съветските свързочни линии.

за редица усложнения от политически характер във връзка с този проект, Държавният департамент и Министерството на външните работи настояваха за неотслабващ контрол от тяхна страна над тази операция. Изпълнението на плана се възлагаше на СИС и Управлението по координация на политиката. Както американците така и англичаните поддържаха контакт с албански емигрантски групи и затова и двете страни се захванаха да мобилизират своите връзки с цел осъществяване на контра-революционен преврат. Англичаните предоставиха Малта като база на предната линия за операция и неголеми кораби, необходими за превръщането на агенти. Американците подсигуряваха операцията с парични и материални средства, а също така отделиха летището Уилъс фийлд в Либия за тилова база и снабдителен пункт. Крал Идрис не бе посветен в тайната – по това време той беше само емир. В последвалите продължителни англо-американски спорове Малта беше нашият основен коз. „Стига да замислим, някъде подривна операция – призна ми веднъж Уизнър, – и откриваме, че англичаните някъде наблизко имат остров.“

Споровете касаеха въпроса за политическото ръководство на контрареволуцията. Тогава ерата на Дълес още не беше настъпила и САЩ се опасяваха да действуват открито в подкрепа на крайно реакционните режими. Затова Държавният департамент се стремеше да придаде на контрареволуцията „демократически“ атрибути. И с тази цел, изпреварвайки ни, той застави групичката на албанските бежанци в Ню Йорк да образува така наречения Национален комитет и да избере за негов ръководител някой си Хасан Дости. Дости бе млад юрист, който, според данните на Управлението по координация на политиката, имаше безупречна репутация на демократ, макар че аз така и не успях да намеря каквито и да било доказателства за истинността на това твърдение. Въпреки моите нееднократни молби не ми бе дадена възможност да се срещна с Дости. На Управлението по координация на политиката, както ми казваха, му се налагаше да се отнася много деликатно с него, тъй като той бил много плашлив. Няма що – добър кандидат за ръководител.

Ако Националният комитет в Ню Йорк ми внушаваше съмнения, то английският кандидат за лидер проста ме угнети. Той бе вожд на неголямо племе, казваше се Абас Купи и бе стар приятел на Джулиън Еймъри. Ако се съди по снимките, този човек носеше бакембарди и бе въоръжен до зъби – типичен продукт на британското опекунство. Аз не се и съмнявах, че той беше способен подобно на своите прадеди да извършва нападения над невъоръжени кERVани или да стреля подло по

съсипани от горещината турски войници, лутащи се уморено из някоя клисура. Но аз никога не споделях възторзите на британските джентълмени при вида на представителите на някое диво племе.

Или, по-кратко казано, ако Дости бе слабичък млад човечец, Абас Купи беше стар негодай. Безкрайните спорове на англичаните и американците за достойнствата на двамата съперници може да бъдат разбрани само ако бъдат изключени всички други страни на въпроса и той бъде разглеждан единствено като състезание, което трябва да реши кой – англичаните или американците – ще определи политиката на контрареволюционното правителство, ако то някога бъде образувано. Накрая, когато и едните, и другите дотолкова бяха уморени от спорове и започнаха да търсят компромисно решение, стана ясно, че Дости и Купи под влияние на своите покровители бяха заели достатъчно твърди позиции, за да няма никакъв смисъл да бъде уговарян който и да е от двамата да служи под ръководството на другия.

Всекидневният контрол върху операцията беше в ръцете на Комитета по специална политика, който бе свикан във Вашингтон. Състоеше се от четирима членове, които представяха Държавния департамент, Министерството на външните работи, Управлението по координация на политиката и СИС. Държавният департамент назначи в комитета Боб Джойс, общителен младеж с опит по балканските въпроси. Ърл Джеликоу от Английското посолство, също приятен за компания младеж, представяше Министерството на външните работи. Третият, също такъв младеж, беше Френк Линдзи от Управлението по координация на политиката и, накрая, четвъртият член на комитета бях аз. Не е трудно при такъв състав на комитета да си представи човек, че нашите срещи имаха съвсем не формален характер. Линдзи даде тон, заявявайки, на нашата първа среща, че единственият албанец, когото той през живота си някога е виждал, висял надолу с главата на успоредка. Дори в по-сериозни моменти ние, англосаксонците, не забравяхме, че нашите агенти съвсем неотдавна са слезли от дърветата. Въпреки че споменах, че Комитетът по специална политика осъществяваше контрол над операциите, ние никога не можехме да действваме като свободни хора. Моето лондонско началство не ми позволяваше да забравям задълженията на СИС по отношение на Абас Купи, а зад гърба на моите началници постоянно про-зираше формулата на Бевин „Това няма да го понеса“, която той използваше в случай, че искаше нещо да забрани. Френк Линдзи, несъмнено, също беше свързан с подобни ограничения.

Може би е даже удивително, че в такива условия операцията все

пак започна. Най-сетне СИС успя да прехвърли неголяма група агенти на албанския бряг със задача да проникне навътре в страната, да събере необходимите данни и придвижвайки се на юг, да премине в Гърция. Англичаните се надяваха, че събраните по пътя сведения от агентите ще помогнат впоследствие за осъществяване на по-широки планове. Операцията, от само себе си се разбира, беше безнадеждна от самото начало. Агентите на СИС биха могли да се доберат до нещо единствено ако проникнеха в градовете. Но градовете се намираха под неотслабващия контрол на албанските власти. И поради това, за да оцелеят, налагаше се агентите да се крият в планините, където можеха да допринесат все някаква полза, ако страната бъде обхваната от въстание. Възможно е в основата на нашата авантюра да е лежала именно неизказаната надежда за въстание. Точно така, както в по-сетнешни времена (когато бе време да се поумнее) някои разчитаха, че дебаркирането на диверсанти в залива Кочинос ще запали пожар в Куба.

В крайна сметка няколко агенти все пак успяха да се промъкнат в Гърция, където с адски усилия им се удаде да се изтръгнат от лапите на гръцката служба за сигурност, която можеше да ги разстреля за нищо. Информацията, която те донесоха, беше почти напълно отрицателна. Поне беше ясно, че никъде на са ги посрещнали с отворени обятия.

С течение на времето операцията беше тихомълком забравена, без да окаже кой знае колко забележимо влияние на обстановката в Албания. Може би беше даже за добро на английското и американското правителство, че опитът им претърпя неуспех. В случай на успех те щяха да имат безкрайни неприятности със своите нови протезети, да не говорим вече за сериозните трудности с Гърция и Югославия, а вероятно и с Италия. Сблъскването на политическите интереси също така би разстроило англо-американските планове от по-голямо потенциално значение (в сравнение с албанската авантюра) – например плановете за проникване в СССР и за подривна дейност в самия Съветски съюз. Както СИС, така и ЦРУ имаха свои съпернически си марионетки сред прибалтийските страни, чиито интереси обикновено бяха непримири. Аз с удоволствие наблюдавах как тези борещи се групировки поради свадата си изпадаха в безизходно положение. При един случай положението стана дотолкова сериозно, че експертът на СИС по северноевропейските въпроси Хери Кар беше изпратен във Вашингтон за отчаян опит да предотврати скандала. Мисията му завърши с пълен провал: Кар и неговите колеги от ЦРУ, с които той се съветваше, започнаха съвсем справедливо да се обвиняват един друг в лъжи по време на преговорите.

Разногласията относно Украйна бяха още по-отдавнашни – и също така непримирими. Още преди войната СИС поддържаше връзка със Степан Бандера, украински националист с профашистка насоченост. След войната това сътрудничество продължи да се развива. Но бедата се състоеше в това, че твърденията на Бандера за наличието на множество негови привърженици в Съветския съюз никога не се проверяваха сериозно. Имаше единствено отрицателни примери, които ясно показваха, че такива привърженици той няма, независимо, че беше доста „важна клечка“ в емиграция. Първата група агенти, която англичаните снабдиха с радиопредавател и други тайни средства за свързка, беше отправена в Украйна през 1949 г. и изчезна. През следващата година изпратиха още две групи, но от тях също нямаше ни вест, ни кост. В това време американците започнаха сериозно да се съмняват доколко е полезен Бандера на Запада. Независимо, че англичаните потулиха провала на групите, тези съмнения не се разсейваха.

Нападките на американците срещу сътрудничеството между Бандера и СИС станаха особено резки през 1950 г. и работейки в САЩ, аз изгубих много време по предаване на язвителни послания от Вашингтон до Лондон и обратно относно съмнителните достойнства на различни, почти неизвестни емигрантски групи. ЦРУ повдигна три сериозни възражения против Бандера като съюзник. Неговият краен национализъм с фашистки оттенък представляваше препятствие, пречещо на Запада да провежда подривна дейност в Съветския съюз, като използва лица от други националности, например руснаци. Твърдяха даже, че Бандера спада към старата емиграция и няма връзки с новата, „по-реалистичната“ емиграция, с която американците усилено подхващаха игра. И накрая него пряко го обвиняваха в антиамерикански настроения. Американците отхвърлиха твърдението на англичаните, че Бандера се използва единствено за събиране на разузнавателна информация и че едно такова използване няма каквото и да било политическо значение. Американците възражаваха, че какъвто и да е характерът на връзката между СИС и Бандера, самият факт за тази връзка може да издигне неговия авторитет в Украйна. Те изказаха опасения, че всяко засилване на последователите на Бандера може да предизвика сериозна опасност от разединение на „движението за съпротива“ в Украйна, с което те самите имаха работа.

Слабостта на американската позиция се състоеше в това, че тя се подкрепяше само с голословни изявления и с почти нищо друго. Резултатите от дейността на „по-реалистичната“ част на емиграцията и

„движението за съпротива“ в Украйна изглеждаха не по-малко плачевни в сравнение с резултатите от сътрудничеството между англичаните и Бандера. Вярно е, ЦРУ заявяваше, че през зимата на 1949–1950 г. то е приело няколко куриери от Украйна, обаче долнопробното качество на тяхната „информация“ по-скоро подсказваше, че това бяха просто едни бродяги, попаднали в чужда страна. През 1951 г., след няколко години упорита работа, ЦРУ все още се надяваше да изпрати в Украйна свой „политически“ представител с трима помощници за установяване на контакт с „движението за съпротива“. ЦРУ скалъпи даже резервна група от четирима души, която да бъде изпратена в случай, че първата безследно изчезне.

За да се преодолеят англо-американските разногласия по въпроса за Украйна, ЦРУ настояваше за провеждане на широка конференция със СИС. Тази конференция се състоя в Лондон през април 1951 г. За мое учудване английската страна зае твърда позиция и категорично отказа да изхвърли Бандера зад борда. Всичко, което се удаде да се постигне и което беше прието с нескривано раздражение от американска страна, бе решението повдигнатият въпрос нанаво да се разгледа през текущата година в края на сезона, благоприятен за спускане на парашутисти. Надявах се, че до това време на разположение и на двете страни ще има повече факти. В течение на един месец англичаните спуснаха три групи от по шест души всяка. Самолетите излитаха от летището в Кипър. Едната група бе спусната по средата на пътя между Львов и Тернопол, другата – недалеч от горното течение на Прут, около Коломия, и третата – в пределите на Полша, около изворите на река Сан. За да се избягнат дублиране и препокриване на районите, англичаните и американците обменяха точна информация относно времето и географските координати на своите операции. Не зная какво се е случило с тези групи, но за това, може би, не е трудно да се досети човек.

Осем години по-късно аз прочетох за загадъчното убийство на Бандера в Мюнхен, в американската окупационна зона на Германия. Навярно независимо от смелите изказвания на англичаните в негова защита последната дума в тази работа имаше ЦРУ.

Глава XI

БУРЯ

Когато пристигнах във Вашингтон, ФБР се намираше в отчайващо състояние. В лицето на малката Джудит Коплън – талантлива млада жена, която работеше в Министерството на правосъдието – то улови плячка, която не бе лъжица за неговата уста. ФБР се опитваше да повдигне против нея обвинение в шпионаж. Когато бяха събрани достатъчно доказателства, получени преди всичко чрез незаконно подслушване на телефонни разговори, Хувър взе необходимите мерки и Коплън бе арестувана. Хванали я на местопрестъплението – в момента, когато тя предавала документите на свръзката – и делото изглеждаше решено.

В бързината обаче ФБР пропуснало да получи разрешение за арестуването ѝ, в резултат на което арестът се оказва незаконен. ФБР можеше да арестува без разрешение само в тия случаи, когато имаше достатъчно основание да смята, че подозираният е с намерение веднага да се скрие. Като се имаше пред вид, че Коплън са я задържали на една от нюйоркските улици, идвайки от станция на надземна железница, откъдето токущо била излязла, и при най-богато въображение трудно би било да я обвинят, че се е готвела да бяга.

Незаконността на ареста беше по съответния ред доказана пред съда, но ФБР тепърва го очакваше по-лошо. Независимо, че Коплън бе заловена на местопрестъплението, тя реши да се бори докрай. Тя се отказа от услугите на първия си адвокат на основание, че той заема твърде примиренческа позиция спрямо обвинението. Явно, той си е поставил за цел не оправдаване, което изглеждаше абсолютно безнадежно, а просто смекчаване на присъдата. Коплън не бе съгласна с това. Наемайки втори адвокат, тя премина в контраатака и започна да измъчва свидетелите на ФБР. Постави ги в такова положение, че те си признаха не само че са подслушвали телефона ѝ, но също така, че са подслушвали разговорите на седалището на ООН. Съдебният процес започна да нанася дотолкова сериозни загуби на ФБР в очите на общественото мнение, че Хувър на часа взе решение да прекрати обвинението срещу Коплън. Характерно бе, че той намери изкупителна жертва за поражението си. Главният свидетел на ФБР в съда Хауърд Флитчър бе уволнен, а Коплън бе пусната на свобода. Това бе триумф за смелата жена. Оттогава всеки път, когато името ѝ се споменаваше в Министерството на правосъдието,

към него се прибавяха оскърбителни епитети.

Провалът на ФБР по делото „Коплън“ съвсем не бе изключение. Този провал дори не можеше да се нарече необичаен. Аз лично нищо не мога да кажа за заслугата на ФБР в борбата с престъпността в САЩ. С тази страна от неговата дейност няхах нищо общо. Но аз бях тясно свързан с неговата контраразузнавателна работа, а в тази област ФБР се бе прославило повече с провали, отколкото с успехи. Хувър не успя да хване Маклийн и Бърджис. Той не залови и Фукс и ако англичаните не бяха хванали Фукс и не бяха съумели хитро да изиграят неговите чувства, Хувър нямаше да хване и останалите. Той не залови и Лонсдейл, в течение на много години не успя да залови Абел и го хвана единствено в резултат на предателството на Хаянен. Той не хвана даже и мене. Ако някога е съществувала надута репутация, това е репутацията на Хувър.

Но Хувър е велик политикан. Неговите груби методи и безпощадното му самовластие не са оръжието, което е необходимо за коварния свят на разузнаването. Той им намира по-друго приложение. Те дадоха възможност на Хувър да събере огромно количество сведения за личния живот на милиони негови съотечественици. Това отдавна е известно на всички и носи на Хувър богати дивиденди от джоба на американския данъкоплатец. В нашия свят са малко хората, нямащи никаква лична тайна, която биха предпочели да не се разбулва. Секретните досиета показват например, че много американски конгресмени имат такова минало, в което е по-добре да не се ровиш. И отгук идва значението на тези материали, които държи в ръцете си Хувър. Самият факт на наличието на огромните архиви на ФБР възпира много от нападките срещу тоталитарната империя на Хувър.

Аз говоря за периода на Макарти. Можеше да се помисли, че Хувър ще се възмути от нарушаването на неговия монопол от страна на сенатора, който твърдеше, че Хувър еднолично е разкрил дълбокото проникване на комунистите в Държавния департамент и другите органи на правителството на САЩ. Нищо подобно. Хувър знаеше, че стига само да си отвори устата, и ще изчезнат завинаги честолюбивите претенции на Макарти. Но защо му е необходимо това? Подемайки кампания за шпиономания в национален мащаб, Макарти създаде условия, при които нито един конгресмен не смееше да възразява против увеличаването на финансирането на ФБР. Но какво всъщност Хувър мислеше за Макарти, стана ясно едва при първата ми среща с него, когато аз пряко го попитах за това. „Хм – отговори Хувър. – Аз често срещам Джо на надбягванията, но той досега нито веднъж не отгатна кой кон ще победи.“

Първата ми квартира във Вашингтон се намираше близо до Кънектикът авеню, почти срещу дома на Мики Лед, помощник-директора на ФБР, отговарящ по въпросите за сигурността. Оказа се полезно за мене да поживея в преддверието на лъвската бърлога, но само за известно време. Къщата не бе голяма и аз скоро започнах да мисля за пренасяне в по-просторна квартира и на по-безопасно разстояние от такъв съсед. Най-накрая се устроих на разстояние половин миля от това място – на Небраска авеню. От сътрудниците на ФБР най-много ми се случваше да имам работа с Лед; срещаме се с него по няколко пъти в седмицата както в служебния му кабинет, така и в домашна обстановка. В миналото той е бил един от главорезите на Хувър в Чикаго, „млад мъж, който винаги беше пръв“, когато е трябвало да се стреля; Той и сега приличаше на главорез. Невисок на ръст, набит, той, явно, е бил здрав като скала, докато не е отпуснал шкембе, тлъсти бузи, втора брадичка и не е добил такъв цвят на лицето, който предвещаваше апоплексичен удар. Той нямаше никакви интелектуални интереси. Най-любимото му развлечение беше да изслушва цинични плочи с жени, които посещаваха неговия дом за първи път. Той имаше и други „детински“ черти, включително и несъзнателна жестокост. Според най-обективните оценки, той беше страшен човек, но въпреки това започваше да ми се нрави. Лед, без да губи време, ми заяви, че не одобрява моите тесни връзки с ЦРУ. Космополитическият дух на това учреждение, явно, предизвикваше у него искрено отвращение. „На какво ги учат там в ЦРУ? – започна той една вечер и сам си отговори: – Как да си служат с вилицата и ножа и как да се женят за богати жени.“ Той също така с голямо подозрение се отнасяше към аристократичните традиции на американския флот. Но, както и предвидих още в Лондон, на мене ми се удаваше да се спогаждам с него при условие, че не се опитвах да бъда твърде умен и че търпя неговите груби подигравки по адрес на моите „приятели“ от ЦРУ. За пръв път се убедих доколко груб можеше да бъде той – за щастие, преди самото заминаване на Пийтър Дуайър за Отава. Случи се така, че представителят на МИ-5 във Вашингтон Джофри Патерсън и ние едновременно получихме указание от Лондон да изясним един въпрос във ФБР. Патерсън се опита да направи това пръв и претърпя неуспех. Беше му отговорено, че тази работа не засяга Лондон. Когато ние с Дуайър пристигнахме скоро след него и повдигнахме същия въпрос, Лед ни посрещна със злобен поглед. „Значи, ето каква игра въртите – каза той, оставяйки пурата си и обливайки се в червенина. – Пристига Джофри и аз още на вратата го връщам обратно. И какво след това? След това пристигате вие

дватама и отново се опитвате...“ След това последва десетминутна ругатня, през която всички наши протести бяха безсилни. Неговата ярост беше искрена, макар никак да не съответствуваше на значението на този въпрос, който ние дойдохме да обсъдим. Него го вбеси само това, че ние, както той мислел, се опитваме да го изиграем. Неговата задача предриждаше да насъсква МИ-5 и СИС една срещу друга и да използва всякакви разногласия между нас, а сега се получи така, че ние сме се обединили против него. Между прочем, същата вечер той ми се обади по телефона и ме покани у тях на уиски. Седяхме до късно през нощта. За неприятната сутрешна среща не стана и дума. При нас продължаваха да пристигат от време на време съобщения за изтичането на информация от посолството. Освен Дуайър, който скоро беше заминал, само трима сътрудници от Английското посолство имаха достъп до тези материали: Пийтърсън, аз и Боби Макен-зи, офицер от службата за сигурност на посолството, мой стар колега още от пета секция. С тях във ФБР се занимаваха Лед, Лишмън, който по това време бе началник на антикомунистическата секция, и Боб Лемфър, симпатичен тъпичък младеж от Охайо, отговарящ за анализа на материалите от американска страна. СИС все още беше твърде далеч от откриване източника за изтичане на информация от Английското посолство, но през зимата на 1949–1950 г. кръгът започна да се стеснява около източника в Лос Аламос. Оставаше само да се направи избор между един от двамата бележити учени по атомна физика – доктор Пейерлз и д-р Фукс. Дуайър направи последна услуга на СИС. Като анализира блестящо всичко, което бе известно за тези учени, той решително изключи от подозрение Пейерлз. След това всичко безпогрешно насочваше към Фукс, който бе английски гражданин от немски произход.

Възникнаха обичайните затруднения с доказателствата, които нямаха юридическа сила, но Фукс за разлика от Джудит Коплън сам представи доказателства против себе си. Скоро след като Дуайър разкри източника за изтичане на информация в Лос Аламос Фукс, който по това време работеше в Англия, бе арестуван и бе предаден за разпит на Джон Скардън от МИ-5. Скардън успя до такава степен да спечели доверието му, че Фукс призна участието си в тази работа.

Жертва по делото „Фукс“ стана още един човек. Независимо, че Хувър нищо не направи за разобличаването на Фукс, той беше изпълнен с решимост да извлече максимално политически капитал за себе си. За тази цел той трябваше да покаже, че разполага със собствен материал, а такъв материал можеше да се набере единствено в случай, че неговите

хора сами подложат на разпит арестувания. Той съобщи за намерението си да изпрати в Лондон Лишмън, който да разпита Фукс в килията му. Патерсън и аз получихме указание да съобщим на Хувър, че за подобно нещо и дума не може да става. Фукс вече очакваше присъда и по закон на никого не се разрешаваше да го подлага на разпит, още повече на представители на чужда държава. Хувър бе много раздразнен и склонен да не се съобразява с британските закони. Той реши да не се отказва от намерението си. Лишмън бе изпратен в Лондон със строгата заповед „или да се види с Фукс, или...“. Резултатът беше „или“... Когато чух за завръщането на Лишмън и отидох в неговия шикозен, постлан с килими кабинет, в креслото му седеше вече някой друг. Самия Лишмън открих през няколко врати в същия коридор, в малка стаичка с четирима младши агенти. Лишмън пишеше нещо на крайчеца на бюрото. Горкият, беше свършен човек. Той така ме погледна, като че ли аз бях виновен за случилото се. Такъв беше животът под началството на Хувър. През лятото на 1950 г. получих писмо от Гай Бърджис „Имам изненада за теб – пишеше той. – Току-що ме назначиха във Вашингтон.“ Молеше ме да го приема за няколко дена, докато си намери квартира. Това беше проблем. В обичайните условия би било абсолютно недопустимо разузнавачи да живеят в едно жилище. Но условията бяха необикновени. От най-първите дни нашите кариери се преплитаха. Аз го препоръчах на съветското разузнаване като възможен помощник. По-късно той пък ми помогна да постъпя в английската секретна служба. В Испания беше моята свързка. През 1940 г. ние заедно работихме в СИС. През 1948 г. той служебно ме посети в Турция. Поради всичко това нашите близки отношения бяха добре известни и всяко сериозно разследване на дейността на един от нас несъмнено щеше да разкрие, връзките ни в миналото. Изглеждаше, че от професионална гледна точка и дума не може да става той да остане да живее при мене. Но имаше едно друго съображение, което ме склони да се съглася с предложението на Бърджис. От архивни материали знаех че досието му е абсолютно чисто, тъй като по политическа линия против него нямаше никакви компрометиращи материали. Но той имаше някакъв късмет постсянно да попада във всякакъв род скандални прекеждия от личен характер. Веднъж един от сътрудниците от Министерството на външните работи, понастоящем посланик, го изхвърли по стълбата на клуба „Гаргойл“, в резултат на което той си разби главата. Имаше неприятности и в Дъблин, и в Танжер. Затова реших, че той би имал повече шансове да остане незабелязан във Вашингтон, ако е при мене, а не в ергенска квартира, където всяка вечер ще е на

разположението на самия себе си. Едва успях да отговоря на Бърджис, и Макензи ми показа писмо, което бе получил от тогавашния началник на отдела за сигурност към Министерството на външните работи Кери-Фостър и с което той го предупреждаваше за пристигането на Бърджис. Кери-Фостър смяташе, че да предпазиш Бърджис от чудачества ще е полезно в голямо посолство, отколкото в малко. Той изреждаше всички минали грехове на Бърджис и в заключение беше написал, че може би по-лошото тепърва щеше да се случи. „Какво има пред вид той под полошо?“ – промърмори Макензи. Отговорих, че добре познавам Гай, ще го настая при себе си и ще го следя. Той беше много доволен, че се намери още един да раздели с него отговорността.

В светлината на последвалите събития моето решение да приема предложението на Бърджис представлява сериозна грешка. Много мислих върху това през последните петнадесет години. Безполезно е да се оправдавам с това, че не бе възможно да се предвиди какъв обрат щяха да имат събитията след няколко месеца; мерки за безопасност трябва да се предвиждат даже и за непредвидените случаи. Но колкото повече мисля за това, толкова повече ми се струва, че решението ми да прибера при себе си Бърджис е ускорило с не повече от няколко седмици ония събития, в резултат на които аз се оказах в центъра на вниманието на публиката. Тези събития подбудиха Бедъл-Смит по-енергично да изисква в писмото си до шефа моето отзоваване от Вашингтон. Може би даже ми провървя, че подозрението върху мене падна преждевременно в такъв смисъл, че то прие определена форма още преди да са се натрупали достатъчно сериозни доказателства за изправянето ми пред съда. Във връзка с пристигането на Бърджис възникна проблем, който аз не можех самостоятелно да роши. Не знаех трябва ли да го посветя в тайната на делото по разкриването на източника за изтичане на информация от Английското посолство³⁷, разследването по което все още продължаваше. Решението да го въведа в течение на делото беше взето, след като аз извърших съвсем сам две пътувания с кола извън Вашингтон. Моите съветски колеги ми казаха, че, според съществуващото мнение, посвещаването на Гай в тази работа може да се окаже полезно. Именно заради това аз изцяло го запознах с делото, като му разказах всички подробности. От тук нататък ние непрекъснато обсъждахме тези въпроси. Трудността за мене се състоеше в това, че за период от четиринадесет години

37. Има се пред вид Маклийн, който в описания период работеше като завеждащ американския отдел на Министерството на външните работи във Великобритания и изпълняваше задачи на съветското разузнаване.

само два пъти бях виждал Маклийн, и то бегло. Аз нямах и понятие къде и как живее той, или, накратко казано, аз фактически не знаех за него нищо.

А сега е време да се върна към самото дело и да изясня докъде бе стигнало то. Развитието на делото сериозно ме безпокоеше. То бе наситено с множество неясни факти, оценка на които можеше да се прави единствено въз основа на предположения. СИС получи десетки съобщения относно източника за изтичане на информация, в който той фигурираше под псевдонима „Омир“. Дълго време обаче не се удаваше възможност за установяване на неговата личност. ФБР продължаваше да ни изпраща купища изписана хартия за чистачките на посолството, а едновременно с това се занимаваше с изучаване на нашия обслужващ персонал. За мене това остана най-необяснимата страна на цялото дело. В това време вече имаше данни за проникването на някакъв си агент в Министерството на външните работи на Великобритания. Истина е, че нищо не показваше, че всичките тия съобщения се отнасят до едно и също лице. Дори и сега няма основание да се мисли така. Но ако все пак е направено такова предположение, особено ако са съпоставили старата информация с вашингтонските данни, без да губят време, биха започнали разследване между дипломатите вероятно още преди моето появяване във Вашингтон.

Но една друга страна на делото се оказа още по-странна. Аз имах голямо преимущество: от самото начало знаех почти със сигурност кой е замесен в това дело. Но дори да отхвърлим това преимущество, само от съдържанието на съобщенията за мене бе повече от очевидно, че тук е замесен не някой дребен агент, събиращ, от кошчетата за боклук изрезки хартия или парчета използвани индига. Някои от съобщенията на Омир се отнасяха за твърде сложни политически проблеми и за него говореха с уважение. Нямаше и съмнение, че този човек заемаше достатъчно висок пост. Нежеланието да се започне разследването в съответното направление бе обяснимо единствено от гледна точка на психологическата бариера, която упорито пречеше на заинтересованите лица да повярват, че уважаваният член на тяхното общество е способенна подобни неща.

Съществуването на такава бариера напълно се потвърди от коментарите, които последваха след изчезването на Маклийн и Бърджис, а и след моето бягство. Вместо да се признае очевидната истина, даваха се изключително глупави обяснения.

Аз разбирах, че тази странна ситуация не може да продължава

вечно. Все някога и все някой в Лондон или Вашингтон ще се досети. Ще започне проучване на дипломатите и рано или късно делото ще се изясни. Главният въпрос бе този, кога ще настъпи това – „рано или късно“.

От разговорите с моите приятели по време на срещите из околностите на Вашингтон произтичаха две основни положения.

Първо, желателно бе Маклийн да остане на поста си колкото е възможно по-дълго време. След бягството му беше направено успокоително изявление, че той е бил само завеждащ американския отдел на Министерството на външните работи и следователно не е имал свободен достъп до особено важна информация. Но глупаво е да се смята, че един опитен агент, заемащ важен пост в Министерството на външните работи, има достъп само до тези книжа, които попадат на бюрото му във връзка с неговите всекидневни служебни задължения. Вече разказвах как се добрах до досиетата на английските агенти в Съветския съюз, когато се смяташе, че аз се занимавам единствено с преследване на немските шпиони в Испания. С две думи, наш дълг бе да изведем Маклийн на безопасно място, но не преди да е станало необходимо.

Имаше още две усложнения. Аз бях изпратен в Съединените щати за две години и затова през есента на 1951 г. чаках смяна. При това нямах представа къде щяха да ме изпратят след това. Можеше да бъде в Кайро или Сингапур, тоест в места, където щях да бъда далеч от случая „Маклийн“. Търсейки правилно решение, стигнахме до извода, че в интерес на безопасността е необходимо да се организира спасението на Маклийн най-късно към средата на 1951 г.

Второто усложнение идваше от положението на Бърджис. В Министерството на външните работи той, явно, не се чувствуваше на мястото си. Нямахше нито необходимия темперамент, нито нужните качества за работа в това учреждение. По едно време той замисляше да напусне и бе подготвил това-онова за себе си на Флит стрийт³⁸. Това настроение съответно се отразяваше на работата му в Министерството на външните работи, така че неговото напускане можеше да се превърне в уволнение. Във всички случаи той се стремеше назад, към Англия.

Изникна идеята да обединим двете задачи: връщането на Бърджис в Лондон и спасяването на Маклийн. Във връзка със завръщането на Бърджис в Лондон от Английското посолство във Вашингтон, естествено, той трябваше да посети завеждащия американския отдел. Следователно

38. Улица в Лондон, където са разположени редакциите на главните вестници

щеше да има прекрасната възможност да съобщи на Маклийн за набелязаната операция по неговото спасяване. Във Вашингтон Бърджис можеше да излезе в оставка и без всякакъв шум да се завърне в Лондон. Обаче щеше да изглежда странно, ако Маклийн изчезне наскоро след доброволното завръщане на Бърджис в Лондон. Трябваше да се постъпи така, че той да бъде изпратен в Лондон против волята му.

Тази идея много се хареса на Бърджис и той я осъществи по най-прост начин. В продължение само на един ден бе три пъти задържан за превишаване на скорост в щата Вирджиния и губернаторът реагира на това именно така, както ние разчитахме. Той изпрати в Държавния департамент остър протест по повод крещящата злоупотреба с дипломатическите привилегии. Протестът бе показан на посланика. След няколко дена на Бърджис му съобщиха със съжаление, че се налага да напусне САЩ.

Тъкмо се удаде възможност да използваме Бърджис в операцията по спасението на Маклийн и бе отделено голямо внимание на моето собствено положение.

Независимо от цялата предпазливост можеше да бъде разкрита връзката на Бърджис с Маклийн и разследването на дейността му можеше да хвърли сянка върху мене. Изглеждаше, че нищо повече не можеше да се направи, но ми хрумна, че бих могъл да отвлека от себе си подозрението, ако сам аз дам положителен принос в разследването на делото за изтичане на информация от Английското посолство. До този момент стоях настрана, предоставяйки на ФБР и МИ-5 да вършат всичко, което те можеха. Сега, когато вече бе ясно очертан планът за спасение, няхах причини да не тласна разследването в нужното направление.

С тази цел написах докладна записка до Лондон, изтъквайки, че ние най-вероятно губим излишно време за педантично изучаване на обслужващия персонал в посолството. Аз по памет напомних за някои стари материали, от които се виждаше, че началникът на отдела на съветското разузнаване по Западна Европа в средата на 30-те години бе завербувал един млад човек, който току-що постъпил на работа в Министерството на външните работи. Този млад човек произхождаше от добро семейство и бе получил образованието си в Итън и Оксфорд. Оказвал е помощ на съветския разузнавач по идейни съображения, а не за пари. Аз посъветвах да се съпоставят тези данни със сведенията за дипломатите, работили във Вашингтон през периода 1944–1945 г., т.е. в периода, за който се отнасяха сведенията за изтичане на информация. Получих отговор от Вивиън, в който той ме уверяваше че тази страна на делото също се има

пред вид. От материалите обаче не беше ясно, че в това направление нещо се пра-ви, а шеметната бързина, с която се разиграха последвалите събития, показваше, че тази идея беше относително нова.

Съпоставянето на старите материали с данните за изтичане на информация от Английското посолство поз-воли да се състав и списък от 6 имена, който ни бе изпратен от Лондон със съобщението, че се води интен-зивно разследване. В списъка фигурираха имената на Роджър Мейкинз³⁹, Пол Гор-Буут⁴⁰, Майкъл Райт и Донълд Маклийн (можеше да се възрази, че Маклийн не е учил нито в Итън, нито в Оксфорд, и той наистина не бе учил там, но МИ-5 не отдаваше особено значение на тази подробност, смятайки, че, по мнението на чужденците, всички млади англичани от добри семейства трябва да са получили образованието си в Итън или Оксфорд). Този списък достави на Боби Макензи един от най-щастливите мигове, в неговия живот. Вниманието на Боби бе привлечено от Гор Буут. Защо? Той бе учил в Итън и Оксфорд; той постъпи в Министерството на външните работи в средата на 30 те години; той беше познавач на класическата литература и затова псевдонимът „Омир“ напълному подходеше, а освен това името „Омир“ в неговата руска форма „Гомер“ е съ-звучно с името Гор. Колкото се касаеше до убежденията му, Гор-Буут беше християнин и трезвеник. Какво още е необходимо? Това беше смела идея и аз се надявах, че тя ще занимава Лондон поне няколко дена.

Бърджис си събра багажа и отпътува. Последната вечер ние ядохме в китайския ресторант, където във всяко сепаре имаше високоговорител и свиреше музика, която помагаше да не се чуват гласовете ни. Стъпка по стъпка обсъдихме целия план. С пристигането си в Лондон Бърджие трябваше да се срещне със съветския другар и да го информира за всичко. След това, като напише на лист хартия указание за времето и мястото на срещата, той трябваше да посети Маклийн в кабинета му и да му предаде този лист. По-нататък му предстоеше да се яви на среща с Маклийн и да го въведе в курса на работата. От този момент аз вече се изключвах от операцията. Бърджис изглеждаше разстроен и аз се досещах какво му е на душата. На следващата сутрин, когато го закарах на гарата, моите последни думи, казани полу на шега бяха: „Гледай да не избягаш и ти!“

Идеята, осенила Макензи по отношение на Гор-Буут, не направи

39. Председател на комисията по атомна енергия.

40. Възглавяваше английската информационна служба в Америка. Впоследствие стана постоянен помощник на министъра на външните работи.

особено впечатление на МИ-5. Изучавайки краткия си списък, те търсеха изключителен човек, който най-малко съответствуваше на обикновения тип дипломат. В резултат те поставиха името на Маклийн начело на списъка. Той не се увличаше от светските развлечения на дипломатическия корпус и предпочиташе обществото на независимите умове. За разлика от него всички останали в списъка отговаряха на нормите на своя кръг. МИ-5 ни информира, че с Маклийн ще се заемат когато делото против него бъде завършено. Междувременно ще бъде ограничен достъпът му до някои документи на Министерството на външните работи, а самият той ще бъде поставен под наблюдение. Последните две решения, взети, явно, за успокоение на американците, бяха неразумни. Но лично аз не намирах причина да ги критикувам. Разсъдих, че с течение на времето те може добре да ни послужат в случай на неприятности, и не сбърках.

Много повече ме разтревожи бързината, с която се развиваше делото, и на следващата среща със съветския колега го предупредих, че трябва да се побърза. Аз намерих предлог да напиша и пряко на Бърджис. Завеждащият транспорта на посолството вече два пъти ме питаше какво да прави с линкълна на Бърджие, който той бе оставил в гаража. Използвайки този предлог, аз написах на Бърджие, че ако той веднага не вземе мерки, ще бъде вече късно, тъй като ще изхвърля колата му на боклука. Нищо друго не можех вече да направя.

Един ден рано сутринта по телефона ми позвъни Джофри Патерсън и ми съобщи, че току-що е получил ужасно дълга телеграма от Лондон с гриф „Много бързо!“. Той обаче пуснал секретарката си в отпуск, а лично на него му бил необходим цял ден да разшифрова телеграмата. Затова молеше да му изпратя моята секретарка. Разпоредих се и седнах да се успокоя. Навярно очакваното беше станало. Хванат ли е Маклийн или е успял да се скрие? Искаше ми се да се втурна в посолството и сам да помогна при разшифроването на телеграмата. Но беше по-благоразумно да се заема с обичайната си работа все едно, че нищо не се бе случило. Пристигайки в посолството, аз отидох в кабинета на Патерсън. Той беше бледен. „Ким – прошепна той, – птичката отлетя.“ Аз направих ужасна гримаса (надявам се, че съм успял). „Каква птичка? Нима Маклийн?“ – „Да – отговори той, – но по-лошото е, че Гай Бърджис е избягал заедно с него.“ Тук действително моят ужас беше истински.

Глава XII ИЗПИТАНИЕ

Бягството на Бърджис заедно с Маклийн ме постави пред съдбовно решение. Още в самото начало, когато обсъждахме плана за бягството на Маклийн, моите съветски колеги допускаха, че някакви непредвидени обстоятелства може да ме поставят в опасно положение. И за такъв случай ние разработихме план за моето бягство, като решение за въвеждането му в действие трябваше да взема самият аз в случай на крайна необходимост. Беше ясно, че изчезването на Бърджис предизвика такава необходимост, но беше ли тя крайна? Наложих се да отложих решението с няколко часа, за да свърша две спешни работи: първо, да се освободя от всичко, което можеше да ме компрометира; второ, да проуча настроението във ФБР, тъй като от това можеха да зависят подробностите на моето бягство. На първо място необходимо беше да се избавя от някои неща, свързани с работата ми, но реших, че тази задача ще почака, тъй като би изглеждало много странно, ако веднага, след като чух новината за Бърджис и Маклийн, напусна посолството. Освен това телеграмата на Патерсън ми даваше благовиден предлог неотложно да разбере какво става във ФБР. Телеграмата завършваше с разпореждането да бъде информиран Лед за нейното съдържание. Патерсън, предвиждайки, че ще му се наложи доста да се черви, в края на разговора ме помоли да го съпровежда, явно, на основание, че две почервенели лица са по-добри от едно. Обстоятелството, че моето лице е по-скоро сиво, отколкото червено, не изменяше по принцип нещата.

Лед изслуша новината с удивително спокойствие. Лукавите искрици в очите му те караха да мислиш, че е възможно той да беше даже доволен, че проклетите англичани така се изложиха. Но аз усетих, че спокойствието му просто скрива собствената му загриженост. Лед се срещаше често с Бърджис при мене, а и го канеше на гости. Независимо от всичко те доста добре се разбираха. И двамата имаха избухливи характери и често си разменяха оскърбления. При първата им среща Бърджис се нахвърли с нападки върху корупцията и подкупа, които, както той твърдеше, са лишили от всякакъв смисъл автомобилните състезания в Индианополис. При това той не пропусна мимоходом да изругае американския начин на живот като цяло. На Лед това, явно, му се понарави. Той никога не бе чувал благоприятен до педантичност англичанин да

разговаря по този начин. При дадената критична ситуация той не би бил Лед, ако не се безпокоеше за отношенията си с Бърджис. Аз реших, че личната заинтересованост на Лед ще действа в моя полза. От него ние отидохме при Лемфър, който реагира на новината напълно нормално. Обсъдихме бягството на дипломатите и той с неговия солиден, сериозен маниер издигна няколко теории, които показваха, че той беше далеч от истината. Напускайки зданието на ФБР, аз почувствавах значително облекчение. Допусках, че Лед и Лемфър се добри актьори и ме заблуждават, но нямаше смисъл да се боря срещу вятърни мелници. Преди всичко трябваше да се действа, докато ФБР все още нищо не знаеше.

Напълно възможно бе всеки момент МИ-5 да поиска от Федералното бюро за разследване да ме постави под наблюдение. Тя лесно можеше да постигне това без моето знание, използвайки представителя на ФБР в Лондон за пряка връзка с Вашингтон. Но все пак аз чувствавах, че ще имам няколко дена да си отдъхна. Трудно беше да се допусне, че МИ-5 би насъкала чуждестранната служба за сигурност без предварителна консултация с МИ-6, а последната, по мое мнение, би се замислила, преди да компрометира авторитета на един от своите старши офицери. Длъжен съм да подчертая че всичко това бяха само мои догадки, които си остават догадки и до ден днешен. Те обаче се потвърдиха от факта, че в течение на няколко дена никой не ме потърси.

Когато с Патерсън се върнахме в посолството, денят бе преполовил и аз можех с пълно право да му кажа, че искам да се прибера в къщи и да изпия чаша уиски. От моя гараж, който служеше и за склад, взех градинарската лопатка, пхнах я в чантата си и слязох в мазето. Завих фотоапарата, триножника и другите принадлежности в непромокаема материя и всичко това поставих в колата. Често мислено бях репетирал необходимите действия и си бях изработил определен ред. Беше ми станало навик да излизам по ГрейтФолс, за да прекарам половин час спокойно между визитите във ФБР и ЦРУ. По пътя си бях набелязал място, подходящо именно за такъв случай, от какъвто сега възникна необходимост. Оставих колата на едно глухо местенце по пътя, където отляво течеше река Потомак, а отдясно имаше гора с гъсти високи храсти, удобни за укритие. Навлязох няколкостотин метра в храсталците и се залових за работа. След няколко минути излязох от гората, изчиствайки панталоните си. Като се върнах у дома, поработих още малко с лопатката в градината. И така, що се отнася до неодоушевените предмети, които можеха да ме компрометират, аз бях чист като агънце.

Сега вече можех да отделя внимание на проблема за бягството. Тъй

като през последните седмици от време на време мислех над тези въпроси, към края на деня у мене узря решението да си остана на мястото. Смятах, че докато имам все някакви шансове, мой дълг е да се боря докрай. Безспорно щеше да ми се наложи за известен период да прекратя всякаква дейност, а този период можеше да продължи и по-дълго и щеше да бъде доста тежък за мене. Но пък когато този период завършеше, напълно възможно беше да се разкрият понататъшни възможности за мене да работя. Събитията потвърдиха правилността на моите мисли.

Проблемът бе да се оценят моите шансове да оцелея, ако остана. Струваше ми се, че везните клонят до голяма степен в моя полза. Следва да отбележа, че аз имах огромни преимущества пред хора като Фукс, които почти нищо не знаеха за разузнавателната работа. Единадесет години работих в секретната служба, през седем от тях заемах доста високо положение, а в продължение на осем години имах тесен контакт с МИ-5. През осемгодишния период аз поддържах, макар и не по-стоянно, отношения с американските секретни служби, а почти две години бях тясно свързан с тях. Смятах, че достатъчно добре познавам противника, за да предвия в общи линии стъпките които той би предприел. Знаех главното „оръжие“ на противника – неговите архиви, освен това бях запознат с ограниченията, с които законите и формалностите обвързват неговата дейност. Беше също така ясно, че ще се намерят много хора, заемащи високо положение в Лондон, на които ще им се иска да докажат моята невинност. Те ще бъдат склонни да изтъкват в моя полза всякакви съмнения, а от своя страна аз съм длъжен да създам възможно повече основания за такива именно съмнения.

Какви известни ми доказателства биха могли да бъдат приведени срещу мене?

Към тях може да бъдат отнесени юношеските ми връзки с лявото движение в Кембридж. Това бе широко известно и за това нямаше съмнение да скривам. В Англия обаче никога не съм встъпвал в комунистическата партия и, разбира се, ще бъде трудно да се докаже след изтеклите 18 години, че съм бил на нелегална работа в Австрия, още повече, че по-голямата част от виенските ми приятели, за съжаление, навярно не са живи. Имаше и една компрометираща фраза в старите материали за това, че ОГПУ изпратило в Испания по време на Гражданската война един млад английски журналист. Но нямаше никакви подробности, по които можеше да се установи личността на този журналист, а в това време много млади хора от Флит стрийт бяха в Испания. Не в моя полза говореше и това, че Бърджис ми помогна да постъпя в

разузнаването. Но аз вече реших да заобиколя този факт, като посоча името на една известна дама, която можеше да се счита отговорна за привличането ми в тази служба. Ако тя признае това, всичко ще бъде наред. Ако пък отрича, аз ще настоявам и ще заявя, че не бих назвал името ѝ, ако действително не вярвах, че именно тя ме е привлякла в секретната служба.

Разбира се, може да възникне крайно затруднено положение, ако службата за сигурност установи какви материали съм вземал от архивата, работейки в централния апарат, тъй като това ще докаже, че интересите ми надхвърляха далеч пределите на официалните ми задължения. Единственият възможен аргумент в моя защита, а именно, че страстно се интересувах от службата, няма да е особено убедителен. Между прочем знаех, че книгите с регистрирането на предаваните документи периодично се унищожават, и смятах, че е малко вероятно те да са оцелели след масовото прочистване на ненужни книжа, което се проведе след войната. Имаше и цял ред дела, които аз водех, завършили все неудачно за СИС по така и неустановени причини. Но всеки неуспех все пак можеше да бъде обяснен, без да се разкрива моята истинска роля; при това имаше и две важни дела, които независимо от всички мои старания завършиха не така, както би трябвало. Въпреки че успешните дела не ме оправдаваха напълно, все пак можеха в известна степен да ме освободят от отговорност за неуспеха в другите случаи.

Действително трудната задача се състоеше в това, как да обясня моите отношения с Бърджис. Ние имяхме много малко общи интереси, много малко общи приятели и различни вкусове. Главното, което ни свързваше, бяха политическите идеи и именно това трябваше да се постарая по възможност да прикрия. В това отношение в известна степен ми помагаше географията. Когато аз бях в Австрия, Бърджис беше в Кембридж; когато бях в Испания, той беше в Лондон; голяма част от времето на войната той прекара в Лондон, а аз бях във Франция, Хемпшиър и Хартфърдшиър; после заминах за Турция и ние отново се срещнахме само след година във Вашингтон. Затова аз можех да твърдя, че между нас никога не е имало истински близки отношения, че той беше просто интересен, но случаен компаньон. Дори този факт, че се настани в моята квартира във Вашингтон, можеше да се превърне в преимущество: нима съм пък толкова глупав, че да давам известност на своята връзка с Бърджис, ако между нас е имало тайни отношения!

Другата трудност се състоеше в това, как изглеждаше моята кариера. Колкото повече мислех, толкова по-малко ми се нравеше. Тя

започваше с известните на всички връзки с левите организации в Кембридж и, възможно е, с известна комунистическа дейност във Виена; след това следваше пълен „разрив“ с моите приятели комунисти, а после твърде бързо завързалата се „дружба“ с нацистите в Лондон и Берлин; след това от всички възможни места аз избрах франкистка Испания, за да направя журналистическа кариера; по-нататък – постъпване в секретната служба с помощта на Бърджис и специализация по антисъветска и антикомунистическа работа; и накрая моята осведоменост за тия действия, които бе-ше набелязано да се предприемат против Маклийн. И неговото бягство. Картината бе ужасна. Стигнах до неизбежно заключение, че нямаше надежда да докажа своята невинност.

Обаче това заключение не ме угнетяваше чак толкова. Основанията за презумцията на моята невинност можеха да бъдат достатъчни за сътрудниците на разузнаването, но те бяха недостатъчни за един юрист. На юриста са му необходими улики. Веригата от косвени улики, които биха могли да бъдат изтъкнати срещу мене, беше дълга, но разглеждайки всяко отделно звено на тази верига, аз предполагах, че може да се разбият всичките поред, а ако всички звена са разбити, какво остава от веригата? Поради това независимо от външните неблагоприятни признаци аз смятах, че имам не съвсем лоши шансове. Следващата задача се състоеше в това, играейки открито, да започна да посявам семената на съмнението навсякъде, където е възможно.

Следващите няколко дена ми предоставиха големи възможности за това. По време на работа ние с Патерсън разговаряхме все за Маклийн. Понякога към нас се присъединяваше Макензи. Не мисля, че по това време Патерсън се е досещал за нещо, но за Макензи бях по-малко уверен. Той беше ленив, но съвсем не глупав човек и с течение на времето започна да ми се струва, че долавям в погледа му подозрение. По време на тези разговори аз се стараех да формулирам теория, обхващаща всички известни факти, и колкото е възможно по-здраво да я втъпя в главите на моите събеседници. За това ми помагаше не особено умното решение на МИ-5, за което аз вече споменах – да не допускат Маклийн до някои документи и да го поставят под наблюдение. Като взех този момент за изходен пункт, аз измислих версия, която поне бе невъзможно да опровергаят. Тя се състоеше в следното.

Старите материали свидетелствуваха за шестнадесетгодишен стаж на Маклийн. Следователно той беше опитен и компетентен агент. Такъв човек е винаги нашрек и, естествено, той е трябвало скоро да забележи, че са започнали да скриват от него някои документи. Това го е

разтревожило. Безспорно той е трябвало веднага да провери дали го следят и тъй като наистина е бил следен, бързо е забелязал това. Тези открития са изострили вниманието му и са го поставили пред дилемата: целта на следенето е да го хванат при среща със съветския представител, а без помощта на съветския другар шансовете му за бягство значително намаляват. Докато той е размишлявал, самият бог се е намесил: появил се е неговият стар приятел Бърджис. (Аз нямах намерение да доказвам, че между Бърджис и Маклийн е съществувала отдавнашна връзка, но самият факт, че те са избягали заедно, придаваше на моето предположение достатъчна тежест.) Появяването на Бърджис безспорно е разрешило проблема на Маклийн, тъй като всички необходими приготовления е можел да направи чрез Бърджис и неговия съветски колега. Това се потвърждаваше и от факта, че именно Бърджис се е заел даже с наемането на кола. Но защо бягаше и Бърджис? И на Патерсън, и на Макензи им бе ясно че Министерството на външните работи не се нуждаеше повече от Бърджис и че кариерата му отиваше към залез. Съветските другари разсейват всички съмнения, решавайки, че е по-добре за него да слезе вече от сцената, където присъствието му би могло да навреди на други.

Това беше моята версия и аз твърдо се придържах към нея. Преимуществата ѝ се състояха в това, че тя се базираше на известни факти и почти неопровержими предположения. Единствените хора, които можехме да я опровергаем, бяха двамата изчезнали и аз.

С удоволствие забелязах, че версията ми се оказа напълно приемлива за ФБР. Тя се понарави и на Лед, и на Лемфър. Дори самият Хувър повярва на тая версия след кратък разговор помежду ни. В неговите очи най-голямото ѝ достойнство се състоеше в това, че цялата вина можеше да бъде стоварена върху МИ-5. Не се и съмнявам, че той е натрупал от това дело голям политически капитал както в Капитолия, така и в последвалите сделки с МИ-5. Хувър е удържал малко победи със свои собствени сили, но той не беше от хората, които преглеждат зъбите на подарения кон. Що се отнася до ЦРУ, положението беше по неопределено. Доколкото това дело представляваше прерогатив на ФБР, аз не можех да обсъждам всичките му тънкости с ЦРУ, без да се подлагам на риска да предизвикам гнева на Хувър и Лед, които с всичките си сили се стараех да не разсъдя. Изхождайки от тези съображения, в разговорите си със сътрудниците на ЦРУ аз се ограничавах с общоизвестните подробности по дело-то, които в изопачен вид и със закъснение се бяха появили в пресата. Не се боях от формалиста Дълес; след няколко години бях

поразен от грешката на президента Кенеди, който прие плана на Дълес по подготовката на авантюрата в залива Кочинос. Бедъл-Смит беше друго нещо. Той имаше студени като на риба очи и мозък, подобен на най-прецизния апарат. При първата ни среща аз му представих за разглеждане и отговор един документ с повече от двадесет точки, отнасящ се за англо-амери-канските военни планове. Той прегледа бегло страниците и захвърляйки документа настрана, започна подробно да обсъжда с мене въпросите, като безпогрешно се позоваваше на пасажите, помнейки ги по номера. Аз успях да го следвам единствено поради това, че цяла сутрин зубрих документа наизуст. Едно вътрешно тревожно чувство ми подсказваше, че Бедъл-Смит ще успее да разбере, че две плюс две е четири, а не пет...

Изминаха още няколко мъчителни дена. Когато новината се появи в масовата преса с всичките ѝ присъщи преувеличения, започнах да се чувствавам неловко в обществото. На един от приемите у посланика съпругата на един от сътрудниците на посолството ме надарил с презрителен, леден поглед. Но Лондон злокобно мълчеше. Пристигна само една телеграма, в която пишеше, че „има основания да се смята“, че аз познавам Бърджис лично и не мога ли да хвърля светлина върху неговото поведение. Но аз очаквах телеграма от самия шеф с гриф „Срочно, да се разшифрова лично!“, с която да ме поканят да замина за Лондон. Накрая поканата пристигна, но в доста любопитна навеждаща на размисъл форма. Във Вашингтон пристигна със самолет един съ-трудник на разузнаването във връзка с текущите въпроси, които се специализираше във фабрикуване на дезинформационни материали. Той ми направи визита на вежливост и ми предаде писмо от Джек Ийстън. Писмото бе написано саморъчно от Ийстън. В него се съобщаваше, че скоро ще бъде повикан в Лондон телеграфически във връзка с делото „Бърджис–Маклийн“. Много важно е да изпълня бързо изискванията на телеграмата. Макар че смисълът на това съобщение бе напълно ясен, формата, в която бе написано, ме озадачи. Защо Ийстън ме предупреждава за предстоящото повикване и защо той лично е написал писмо, след като заповедта така или иначе ще пристигне по обикновения телеграфен канал? Въобще в секретната служба често възникват причини за необикновени действия; вероятно е имало причина и в този случай. Тогава си помислих, че ако аз не бях се отказал от идеята за бягство, писмото на Ийстън би било за мене като сигнал по-скоро да се стягам за път. След няколко дена телеграмата дойде. Взех си билет за следващия ден и се приготвих да се простя завинаги с Вашингтон. Срещнах се с Ингълтън, за да

прекарам с него около час в бара. Той, явно, не разбираше в какво сериозно положение съм и ме помоли да се заема с някои въпроси, представляващи взаимен интерес, докато съм в Лондон. Дори не си направих труд да ги запомня. След това посетих Дълес, който на раздяла ми пожела успех. Следващият поред в списъка ми беше Лед, с когото прекарахме част от вечерта. Той, видимо, беше искрено загрижен за моето затруднено положение и ме посъветва как да избягна неприятностите в Лондон. Отчасти неговата загриженост можеше да се обясни с това, че той самият лично бе замесен в делото „Бърджис“, но в същото време личеше искреното му чувство, за което аз съм му благодарен. Колкото и безжалостен да беше Лед той все пак беше човек. Пристигнах в Лондон по обяд и веднага станах участник в твърде странен епизод. С влизането в автобуса на летището застанах до самата врата. Когато автобусът се напълни, на стъпалата се появи някакъв развълнуван тип. Той започна трескаво до оглежда пътниците. Погледна през лявото ми рамо, после през дясното, опита се да погледне и през главата ми и накрая ме погледна право в лицето. Физиономията му изразяваше смущение. След това изчезна. Това беше Бил Бремнър, заемащ твърде висок пост в административния апарат на СИС. На мене ми беше ясно кого той търсеше. Ако бях на два метра разстояние от него, а не точно под носа му, той, разбира се, веднага щеше да ме забележи. По-рано никога не са ме посрещали официално. Имайки пред вид писмото на Джек Ийстън и назначаването в качеството на „комисия по посрещането“ на офицер от ранга на Бремнър, не мога да се оплача, че не са ме предупредили. Докато автобусът се движеше из Лондон, все ми се струваше, че червените светлини светят ужасно ярко.

Отправих, се към квартирата на майка ми и след обяда телефонирах на Ийстън. В слушалката се чу въздишка на изумление. След пауза Ийстън попита къде се намирам. Казах му. Много ли съм уморен, мога ли да отида веднага в Броудуей? Съвсем не съм уморен. Идвам. По пътя с удоволствие си мислех каква паника се е вдигнала, когато Бремнър е съобщил, че аз не съм пристигнал. Когато влязох в кабинета му, Ийстън изглеждаше смутен. Призна ми, че моето позвъняване го е изненадало, тъй като е изпратил Бил Бремнър на летището да ми помогне. Обяснението не беше убедително и аз почувствавах, че съм спечелил първия рунд. Разбира се, той нямаше никаква стойност, но чувството за победа ме ободри. По-късно в главата ми блесна фантастичната мисъл, че Бремнър бе изпратен на летището донякъде заради това да не би МИ-5 да изпревари СИС, арестувайки ме с пристигането. По-сетнешните

събития показаха, че това предположение, общо взето, беше необосновано, така че го споменавам само като шега.

Ийстън ми каза, че Джек Уайт ни очаква с нетърпение. Тръгнахме през парка към Лекънфийлд хаус на Керзън стрийт, където се намираше седалището на МИ-5. Това бе първият от многото разпити, въпреки че оначало се опитаха да си придадат вид, че водят не разпит, а беседа.

Ийстън седеше и мълчеше, докато Уайт ми задаваше въпроси. Ролята на Ийстън, явно, се състоеше в това да следи за спазването на правилата на справедливата игра. Може да си представи човек обстановката: аз с някои мои опасения, а събеседниците ми – малко смутени. Не можех да считам Уайт за мой близък приятел независимо, че нашите лични и служебни отношения бяха винаги превъзходни и той без съмнение с удоволствие се бе съгласил за назначаването ми вместо Каугил. Той не умееше да се прикрива, но се стараше разговорът ни да протича в приятелска форма. Каза, че се нуждае от моята помощ: трябва да се изясни това ужасно дело „Бърджис–Маклийн“. Съобщих му много неща за миналото на Бърджис и своите впечатления за него, прокарвайки при това линия, че е почти немислимо такъв човек като него – който обича да привлича вниманието, а не да стои в сянка, при това известен с неразумните си постъпки – да се окаже чужд, още повече съветски разузнавач, от когото се изисква най-строг спазване на правилата на конспирацията. Не разчитах, че това мнение ще бъде кой знае колко убедително при съществуващите факти, но се надявах да създам впечатление, че косвено се защитавам срещу неизказаното обвинение, че мене – опитния сътрудник на контраразузнаването – Бърджис дълбоко ме е заблудил. По отношение на Маклийн казах, че нищо не зная. Разбира се, че съм чувал за него, възможно е и да съм го срещал някъде, но дори лицето му не мога да си спомня. Доколкото през 1937 г. аз се бях срещал с него два пъти за по половин час, при това и двата пъти на конспиративна основа, можех спокойно да си позволя това леко признаване на истината.

Предложих да изложа накратко всичко казано дотук в писмена форма. Не изключвах вероятността разговорът ни да е бил записван на магнетофонна лента и затова исках да имам писмен текст, за да поправам евентуални неточности, които може да улови микрофонът. Когато след няколко дена дойдох за втория разпит, Уайт прегледа бегло записките ми и премина към това, което повече от всичко го интересуваше. Каза, че бихме могли да внесем яснота в състоянието на дело-то, ако му разкажа за своите отношения с Бърджис. При това ще е полезно, ако

разкажа подробно и за мо-ята собствена кариера. Както бе споменато в предната глава, в кариерата ми имаше няколко съмнителни зигзаги, но аз се постарях да ги обясня възможно най-добре. Освен това неволно се изпуснах пред Уайт относно една подробност, за което после горчиво се разкайвах. Обаче с времето те навярно биха разровили тази подробност и дори бе по-добре, че в началото сам разказах за нея.

Въпросът се отнасяше до моето пътуване из франкистка Испания, което направих преди още „Таймс“ да ме изпрати там като свой кореспондент. Ясно бе, че МИ-5 нямаше сведения за това пътуване и предполагаше, че „Таймс“ ме е изпратил в Испания директно от редакцията си на Флит стрийт. Когато разказах това на Уайт, той веднага ме попита на свои ли разноски съм извършил това пътуване или не. Това беше коварен въпрос, тъй като аз изпълнявах задача на съветското разузнаване, което и заплати всичките разходи. Само един поглед върху банковата ми сметка от този период би показал, че не съм имал средства за разходки из Испания. В този пункт се криеше още една опасност: работата е там, че моите финанси се попълваха чрез Бърджис. Обясних, че екскурзията ми из Испания беше опит да пробия в света на голямата журналистика, на което много разчитах, и затова продадох всички лични свои вещи (преди всичко плочи и книги), за да си платя пътешествието. Това беше достатъчно правдоподобно обяснение. Съучастието на Бърджис в моите испански приключения така и не беше разкрито. Аз имах предварително приготвена версия, но и без това ми предстоеше твърде много да обяснявам. Когато предложих да запиша нашата втора беседа, Уайт се съгласи, но с малка забележка да пиша по-малко за Бърджис и да съсредоточа вниманието си върху собствената си кариера. Сега вече почти всичко беше ясно и аз не се и учудих когато ме извика шефът. Той ми каза, че е получил остро писмо от Бедъл-Смит, което изключва всякаква възможност за моето завръщане във Вашингтон. По-късно научих, че писмото е било подготвено от Бил Харви, чиято съпруга беше много оскъргена от Бърджис на един празничен прием в моята квартира. Тогава аз се извиних за неговото поведение и останах с впечатлението, че извиненията ми са приети, затова беше непонятно защо Бил е затаил такава злоба в душата си. Най-малко от него очаквах това. Второто повикване при шефа, когато той с явно огорчение ми обясни, че трябва да си подам оставката, беше просто формалност. Той прояви великодушие, като вместо пенсия ми даде 4000 фунта стерлинги. Тревогата ми обаче нарасна, когато той моментално добави, че няма да ми изплати цялата сума веднага. Сега ще ми дадат 2000 фунта, а останалите ще ми изплащат

през половин година по 500 фунта. Предлог за разсрочване на изплащането беше опасението, че аз мога да пропиляя парите в необмислени спекулации на борсата. Тъй като никога в живота си не съм спекулирал с нищо, този предлог изглеждаше наивен. По-вероятната причина бе стремежът да се застраховат, ако през тези три години ме тикнат в затвора.

И така, аз останах с двете хиляди фунта в джоба и с черни облаци над главата. Прекарах лятото в търсене на жилище и накрая се устроих в едно селце около Рикмънсуорт. Беше вече ноември месец, когато шефът ми се обади по телефона с молба да намина към него в десет часа сутринта на следващия ден. Пътувах за Лондон в прекрасна зимна утрин, любувайки се на скрежа, с който бяха покрити оградите. Шефът ми обясни, че е започнало официално разследване на обстоятелствата по бягството на Бърджис и Маклийн. Разследването се възглавяваше от кралския съветник Милмо, който по време на войната работеше в МИ-5. Аз бях длъжен да дам показания; шефът изрази надежда, че няма да възразя на това. Споменаването на името на Милмо означаваше, че приближава криза. Познавах Милмо и бях слушал за него. Обикновено МИ-5 викаше този опитен следовател при особено важни случаи. Докато вървахме с шефа през Сънт Джеймз парк към Лекънфийлд хаус, аз се подготвих за голямото изпитание, като тайно се надявах, че ще издържа на разпитите, базиращи се изключително на тези доказателства, които на мене са ми известни, колкото и трудни да са тези разпити. Но не можех да бъда уверен, че в ръцете на Милмо не са попаднали и нови доказателства, които могат да ме погубят.

С пристигането в Лекънфийлд хаус ме представиха на началника на правния отдел на МИ-5, а след това ме отведоха при Милмо. Той бе снажен мъж с румено кръгло лице. Вляво от него седеше Артър Мартин, спокоен млад човек, един от главните следователи по делото „Маклийн“. В течение на целия разпит той мълчеше и ме наблюдаваше. Когато погледнах през прозореца, той си взе бележка; когато свих палци, той пак си отбеляза. Поздравявайки сухо, Милмо премина на официален тон и ме помоли да се въздържа от пушене, тъй като това е „съдебно разследване“.

Разбира се, това беше глупост. Мина ми през ума да поискам от Милмо официално разрешение за разпит или да заявя, че седалището на МИ-5 не представлява подходящо място за съдебно разследване. Но това нямаше да съответствува на ролята, която бях решил да играя, тоест ролята на бивш сътрудник на СИС, кой-то, също както и самият Милмо,

много желае да помогне за установяване на истината за Бърджис и Маклийн, В продължение почти на три часа аз отговарях на въпроси или достатъчно деликатно ги парирах, позволявайки си да се поразсърдя само в тези случаи, когато пряко ме обвиняваха. Знаех, че е безполезно да се опитвам да убедя в каквото и да било бившият сътрудник на контраразузнаването Милмо, и затова виждах задачата си единствено в това да не правя признания, които той изискваше като правист.

Аз бях прекалено заинтересована страна в разпита и поради това не мога да изкажа обективно мнение за професионалните достойнства на Милмо. По голямата част от въпросите ми бяха вече познати и отговорите ми, предварително подготвени, му даваха възможност единствено да крещи. В началото на разпита той откри слабото място на своята позиция, обвинявайки ме, че аз съм поверил на Бърджис „лични тайни документи“. Обвинението беше дотолкова абсурдно, че дори не ми се наложи да се преструвам на изненадан. Оказа се, че по време на обиска в квартирата на Бърджис след неговото бягство е намерена моята диплома от Кембридж. Преди много години аз пъхнах този безполезен документ в една книга. Всеки можеше да потвърди пред Милмо че Бърджис беше непоправим в едно нещо: вземаше книги както с разрешение на стопанина, така и без негово знание. Целта на обвинението беше да покаже, че аз съзнателно принизявам близките си отношения с Бърджис. Това бе опит с неподходящи средства и той в значителна степен укрепил моята увереност в изхода на делото.

Обаче Милмо извади поне още два непредвидени коза, които показаха, че веригата от косвени улики против мене беше по-дълга, отколкото аз предполагах. Два дена след като информацията по делото „Волков“ стигна до Лондон беше отбелязано значително увеличаване не на радиообмена по това дело между Лондон и Москва, след което последва аналогично увеличаване на обмена между Москва и Истанбул. Освен това наскоро след съобщението за изтичане на информация от посолството във Вашингтон бе извършен също такъв скок в обема на радиообмена с Москва. Взети в съчетание с други факти, тези два момента бяха изобличаващи. Но за мене в ролята на разпитван те не представляваха проблем. Когато Милмо с гръмовит глас ми предложи да обясня тези съвпадения, аз просто отговорих че не мога да ги обясня.

Вече започвах да се уморявам, когато внезапно Милмо се предаде. Той ме помоли да почакам няколко минути. Извикаха ме в съседната стая; Милмо изчезна и вместо него се появи съветникът на МИ-5 по правните въпроси. Той ме помоли да си предам паспорта, като каза, че

биха могли и сами да ми го вземат, но доброволните действия от моя страна ще спомогнат да се избегне разгласяването. Аз не възразих, тъй като планът ми за бягство, естествено, не предвиждаше използването на документи. Предложението ми да изпратя паспорта още тази вечер с препоръчано писмо беше отхвърлено, тъй като го сметнаха за доста рисковано. Изпратиха да ме придружава Джон Скардън и да вземе паспорта ми от дома. По пътя Скардън се опита да ми чете проповеди, доколкото е целесъобразно човек да се опълчва срещу властта. Дори не го слушах. Изпитвах твърде силно облекчение. Но към това чувство се примесваше и съзнанието за предстоящите големи опасности.

През следващите седмици Скардън на няколко пъти идваше да продължава разпита. Той беше изключително любезен и се отличаваше чисто и просто с изискани маниери, а вниманието му към моите възгледи и постъпки дори ме ласкаеше. Той беше два пъти по-опасен човек от неспособния Уайт или кресливия Милмо. Споменът за това, че именно Скардън успя да спечели доверието на Фукс (а това доведе до гибелта му), ми помагаше да не се поддавам на неговия вежлив подход. По време на нашата първа дълга беседа аз забелязах две малки клопки, които той ловко и добре пресметнато беше подготвил за мене, и успях да ги избягна. Не бях усиял още да се поздравя, и веднага ми мина през ума, че той може да ми е поставил и други капани, които още не съм забелязал.

Но дори Скардън допускаше грешки. Един от разпитите си той започна с това, че ме помоли за писмено пълномощно за проверка на моите банкови сметки. Той можеше да получи за това законно разрешение независимо от моето съгласие. Затова не възразих, знаейки, че той няма да намери в тези сметки никакви признаци на незаконни влогове, защото такива нямаше. Като получи от мене пълномощно, той въпреки това започна да ме разпитва за моите финанси и аз използвах тази възможност да го дезинформирам поне един път.

С това гонех сериозна цел. Аз успях да намеря благовидно обяснение за болшинството съмнителни моменти в моята кариера, но не за всички. Затова там, където не помагаше изобретателността, аз можех единствено да се позовавам на изневяра на паметта. Аз просто не можех да си спомня едно или друго лице, един или друг случай. Разпитванията за моите финанси ми предоставяха възможност да потвърдя лошата си памет. След като не мога да помня финансовите си операции, едва ли можеше да се очаква, че ще си припомня подробности от моя светски и професионален живот.

След няколко такива разпита Скардън престана да идва при мене. Той не каза удовлетворен ли е от изхода на делото. То просто увисна във въздуха. Той беше, разбира се, убеден, че аз скривам почти всичко, което имаше значение. Много бих дал да надникна в неговото заключение. Нямах и съмнение, че уликите против мене се оказаха внушителни, но те не бяха решаващи. Още едно извикване на Бродуей обаче показа, че аз се лъжа. Този път ме разпитваха Синкълър и Ийстън. Неприятно беше безсрамно да лъжа честния Синкълър; надявам се, сега той разбира, че когато съм го лъгал, аз също така твърдо съм защищавал своите принципи, както и той своите. Но дуелът с Ийстън ми достави удоволствие. Аз вече имах опит от разпитите с Уайт, Милмо и Скардън, така че вървах по утъпкана пътека и не вярвах, че той може да успее там, където те претърпяха неуспех. Така и стана.

Глава XIII НЕБЕТО СЕ ПРОЯСНЯВА

В продължение на повече от две години мене не ме закачаха, поточно казано, поддържаха се състояние на въоръжен неутралитет. Аз не се надявах, че моето дело окончателно е приключено, макар че никакви обвинения не бяха повдигнати срещу мене. Даже запазих приятелски отношения с някои бивши колеги от МИ-5 и СИС. Това беше тревожно време. Разполагах с две хиляди фунта и с перспективата да получа още две и освен тях две-три хиляди във вид на застрахователна премия. Не се надявах на добра работа, тъй като, където и да потърсех, ми задаваха въпроса, защо съм напуснал дипломатическата служба. Най-добрата възможност за мене беше може би журналистиката и моите мисли се насочиха към Испания, където започнах дейността си. Бях уверен, че ще съумея скоро отново да стъпя на краката си, и предполагах, че пътуването ми до Испания ще укрепи позициите на тези, които все още се съмняваха в моята вина. Едва ли можеше да се намери по-добро място, което да ме освободи напълно от всички подозрения. Затова аз написах писмо до Скар-дън с молба да ми върнат паспорта. Той ми беше изпратен веднага без всякакви коментари.

Моето пребиваване в Испания беше много кратко. В Мадрид бях вече трета седмица, когато получих писмо с предложение да работя в Сити. Заплатата беше скромна, но съразмерна на моето пълно невежество в търговските работи. В продължение на една година аз се занимавах с търговия, пътувайки всекидневно между Рикмънсуорт и Ливърпул стрийт. Изобщо не бях за тази работа и даже почувствах облекчение, когато фирмата ми се оказа на границата на фалирането поради небислените действия на транспортния отдел, с които аз, за щастие, нямах нищо общо. Стопаните ми само можеха да се радват, когато се уволних. После работих като свободен журналист. Това беше трудна работа, за която се изискваше голяма способност за самореклама, а това никога не е било моя силна страна.

Доста сивото ми съществуване се оживи донякъде с любопитен епизод, който започна с писмото от един консервативен член на Парламента от окръг Арундел и Харшем, канейки ме на чай в Камарата на общините. Като ми обясни, че него самия са го уволнили от Министерството на външните работи, той, чистосърдечно си призна, че води война

с министерството като цяло и в частност с Антъни Идън. Позицията му, по неговите думи, беше неуязвима, тъй като е представител в Парламента на най-надеждните окръзи в страната, а местната организация на Консервативната партия играе по неговата свирка. Бил чул, че мене са ме уволнили от дипломатическа служба, и предполагаше, че сега аз трябва да изпитвам чувство на обида. Щял да ми е много благодарен, ако му предоставя някакъв материал, с който да се оплюе Министерството на външните работи. Той дълго говори на тази тема, като гръмка се смееше на своите хапливи думи. Аз му отговорих, че осъзнавам причините, поради които ме бяха уволнили от Министерството на външните работи, и веднага си тръгнах.

Няколко пъти през тази година обмислях плана за бягство. Планът беше разработен отначало за американски условия и сега се налагаха малки промени – да го приспособя към условията на Европа. В някои отношения бягството от Лондон беше по-лесно осъществимо, отколкото от Вашингтон. Но всеки път, когато мислех за това, ми се струваше, че не се налага необходимост от бягство. Накрая стана събитие, след което аз си избих от главата тези мисли. По най-сложни пътища получих съобщение от съветските си приятели, които ме призоваваха да не падам духом и ми предричаха подновяване на връзката в най-скоро време. Това коренно промени нещата. Аз не бях сам.

Поободрен, аз наблюдавах как се надига поредната буря. Тя започна след уж новите „открития“ по делото „Бърджис–Маклийн“. Флитстрийт отново вдигна шум за „третия човек“, но този път в пресата се сочеше моето име. Поразително е, че в условия, когато пресата харчеше стотици хиляди фунта за издирване на глупави и лъжливи сведения за изчезнали дипломати, й бяха потребни четири години, за да се добере до мене, и то поради нечия непредпазливост. Един от приятелите ми от СИС ми каза, че е по вина на един старши офицер от полицията, излязъл вече в пенсия. И на двамата ни беше известен като дърдорко. Обяснението изглеждаше доста правдоподобно, доколкото полицейските репортери първи узнаха новината. Във връзка с търсенето на „третия човек“ „Дейли експрес“ спомена за „офицер от службата за сигурност“ на Английското посолство във Вашингтон, на когото било предложено да се пенсионира. Това беше явна неточност. Аз никога не съм бил офицер от службата за сигурност, но догадката беше близка до истината, за да ме накара да заведа дело за клевета срещу първия вестник, който спомене името им.

Не след дълго се появи първият посетител от Флитстрийт.

Телефонира ми от Лондон и поиска интервю. Предложих му да изложи своите въпроси в писмена форма. След два часа той ми позвъни от гарата и аз реших да действавам с него строго формално. Заявих му, че няма да кажа нищо, ако той не ми даде писмена гаранция, че няма да напечата нито една дума без одобрението ми. Обясних му, че по-голямата част от сведенията ми по делото „Бърджис–Маклийн“ са от официални източници и могат да ме обвинят в нарушаване на закона за държавната тайна, ако обсъждам това дело. След като се обади на редактора си, кореспондентът си тръгна с празни ръце. Но след това пресата премина в настъпление.

Трябва да поясня, че се преместих от Хартфърдшиър в Съсекс и живеях в Кроубъро – разположен по средата на пътя между Акфийлд и Еридж. По щастливо съвпадение аз се оказах не единствената забележителност в този окръг. В Акфийлд по това време живееше принцеса Маргарет, а в Еридж – Пийтър Таунсънд. Репортерите се занимаваха сутрин с принцесата, а следобед – с Таунсънд или обратно. И в двата случая обаче мене ме нападаха по време на обяда. Това беше удобно от две гледни точки. Първо, самият факт, че кореспондентите ми досаждаха по същия начин, както и на величайшите ми съседни, измени местното обществено мнение в моя полза. Моят градинар, здраво момче, ми предложи да набоде на вилата си всеки репортер, когото му посоча. И, второ, редовността на визитите на репортерите ми позволи да ги избягвам, като просто преместих стрелките на часовника си е три часа напред. Ставах в 5 часа, закусах в 6, обядвах в 9.30 часа, а когато кореспондентите се събираха пред къщата ми, аз вече се разхождах в Ешдаунската гора. Когато в три часа следобед се връщах, тях вече ги нямаше. Тази система ме подведе само веднъж. Една дама от „Сънди пикториъл“ се добра в къщата ми късно вечерта в събота и ме помоли спешно да коментирам „много опасна за мене статия“, написана от един „мой приятел“. Статията трябваше да излезе на другия ден сутринта. Аз отказах да я чета, отказах да я коментирам и изгоних дамата едва ли не със сила от къщи. На следващата сутрин си купих „Сънди пикториъл“ и не намерих нито една дума за себе си. „Приятелят“ се бе изплашил.

Когато обстановката се нагорещи, аз се свързах с приятелите си от СИС. Те ме убеждаваха да не правя никакви изявления, които биха могли да ми навредят. Правителството обеща да проведе дебати по този въпрос и беше много важно да не се изостря обстановката. Те ме помолиха, първо, да се съглася на последен разпит, който ще проведат не сътрудниците на МИ-5, а двама бивши мои колеги от СИС, и, второ,

отново да си предам паспорта. Съгласих се и на едното, и на другото: предадох си паспорта и на два пъти ходих в Лондон, за да отговарям на въпроси. Беседата вървеше по обичайния ред, което доказваше, че няма никакви нови улики. Между другото фактът, че не се опитвах да бягам толкова дълго време, започна да действа в моя полза. Постепенно старите следи се губеха и делото беше достатъчно мътно, за да мога да объркам всеки юрист.

Тъй като се намирах в центъра на вниманието, аз отмених две срещи с моите съветски приятели. Но когато настъпи денят на третата среща, реших, че те вероятно се нуждаят от информация, а на мене, разбира се, ми беше необходима подкрепа. Това ми зае целия ден. Тръгнах от Кроубъро рано сутринта, в Таунбридж оставих колата на паркинг и с влака заминах за Лондон. Слязох на гара Ватерлоо и след като се огледах, както следва, тръгнах с метрото до спирка „Тотънхем Корт роуд“. С излизането от метрото си купих шапка и палто и два часа бродих из улиците. Закусих набързо в един бар и прибягнах към изпитан номер: купих си билет за кино, седнах на задния ред и по средата на филма излязох. Бях уверен, че зад себе си нямах опашка, но се пошляях още няколко часа из града, за да се убедя окончателно в това. Бродих из районите, където не съм бил никога, возих се на автобус, после пак по-вървах. Един-два часа след като се стъмни аз най-накрая се отправих към мястото на срещата. Да говоря какво, стана там, не си струва.

Новината прочетох в метрото. Поглеждайки през рамото на съседа, видях името си в заглавията на вестник „Ивнинг стар“. Полковник Маркърс Липтън от Брик-стън, член на Парламента, питаше премиер-министъра има ли той намерение да продължава да крие съмнителната роля на „третия човек“ – мистър Филби⁴¹. Първата ми реакция беше дълбоко разочарование. Липтън се ползуваше от привилегиите на член на Парламента и аз не можех да го подведа под съдебна отговорност. Освен това той разби мечтата ми да спечеля голяма сума пари от един от вестниците на Бивърбрук за клевета. Но ми се наложи да потисна обидата в себе си. Трябваше да се действа. Преселих се временно при майка си в Дрейтънгардънз и оттам телефонирах на приятелите си от СИС: реших

41. На 25 октомври 1955 г. Маркърс Липтън направи запитване до премиер-министъра Антъни Идън, има ли намерение той да назначи специална комисия за разследване обстоятелствата по изчезването на Бърджис и Маклийн. След това той запитва за дейността на „третия човек“ – Филби. Идън обеща да открие дебати по този въпрос, които се състояха на 7 ноември 1955 г. В хода на дебатите министърът на външните работи Харълд Макмилън реабилитира Филби.

да им кажа, че повече не мога да мълча. Съгласни бяха, че аз трябваше все някога нещо да кажа, но наново ме убеждаваха да отложат изявлението си в печата до края на дебатите в Камарата на общините.

До началото на дебатите оставаха дванадесет дена. Изключих звънеца на вратата и, скрих телефона под планина от възглавници. Майка ми не ми позволи да сменя чукчето на вратата, оправдавайки се, че то, все едно, не се чува. Но това и не се наложи, защото репортерите за два дена го изкъртиха. Наложих се да държим кухненския прозорец със спуснати завеси и денем, и нощем, тъй като един журналист бе изплашил готвачката, надничайки през прозореца, след като се качил до него с една пожарникарска стълба. Впрочем, тя беше храбра жена и отлично ни хранеше по време на цялата обсада. Междувременно аз подготвих изказването си за пресата. Много зависеше от това, ще съумея ли аз да му придам правдив тон. Ако не заставех Липтън да оттегли изявлението си, оставаше ми само един изход – да бягам.

Чаках благоприятния изход. Наложих ми се да посетя много пресконференции и знаех какъв безпорядък цари там, когато всички задават едновременно въпроси. За мене беше важно да запазя контрол върху хода на пресконференцията поне в продължение на половин час, за да съсредоточа вниманието на журналистите върху изявлението на Липтън и да им разкрия абсурдността на неговите чудовищни обвинения. А след това вече не беше важно какво те щяха да ме питат: всичките ми отговори бяха готови. Елементарната логика ме доведе до заключението, че обвинението на Липтън е беспочвено. Аз предполагах, може би погрешно, че ако тон имаше сериозни доказателства, щеше да ги предаде на съответните власти, вместо да ме предупреждава публично с изказване в Камарата на общините. И ако властите бяха получили такива сериозни доказателства от Липтън или от когото и да било, те щяха вече да са взели мерки и да са ме арестували. Следователно нито Липтън, нито който и да е друг нямаше сериозни доказателства. Решаващ фактор в дадената ситуация беше бездействието на службата за сигурност, която знаеше по това дело десет пъти повече от публиката на Флит стрийт. Затова трябваше да се страхувам не от пресата, а от службата за сигурност.

Настъпи денят на дебатите в Парламента. Изказвайки се от името на правителството, министърът на външните работи Харълд Макмилън каза, че аз съм изпълнявал служебните си задължения добросъвестно и умело (което отговаряше на истината) и че няма никакви доказателства да съм предал интересите на страната (което буквално също беше вярно). Това изказване ме окрили. Аз махнах възглавниците от телефона и

помолих майка ми да отговаря на всеки, който позвъни, че ще мога да приемам посетители на другия ден сутринта в единадесет часа. В продължение на двадесет минути последваха половин дузина позвънявания. После настана тишина. Позвъних на един познат в СИС, за да го предупредя за моето предстоящо публично изказване, след това си легнах и съм спал цели девет часа.

Звънецът на вратата започна да звъни в 10.30 часа, но помнейки, че трябва да запазя контрол над ситуацията, аз не бързах да отварям. Казах в единадесет, значи така и ще бъде – в единадесет. Точно в определено време отворих вратата и възкликнах: „Боже мой!“ Очаквах десетина посетители, а видях огромна опашка. Струваше ми се невероятно, че всички тия хора ще се поберат в гостната, но те някак си се побраха. Около пет минути непрекъснато светкаха светкавици, след това фотографите изчезнаха. Когато всички седнаха, аз помолих един репортер, който се беше изтегнал в креслото, да отстъпи мястото си на дамата, която стоеше близо до вратата. Той скочи като ужилен, а жената плахо седна. Това беше подходяща маневра: помогна ми от самото начало да запазя контрол над това, което ставаше.

За тази пресконференция по това време много писаха на Запад. Започнах с това, че раздадох напечатано изложение в което се казваше, че по някои въпроси аз съм принуден да проявя сдържаност в изказванията си, за да спазя закона за държавната тайна. При тази уговорка съм готов да отговарям на въпросите. В един от първите въпроси бе споменато за Липтън и аз се хванах за тази възможност. „А, Липтън – казах аз, – това точно ни въвежда към самата същност на въпроса.“ След това отправих покана към Липтън, предлагайки му да изложи доказателствата си пред службата за сигурност или да повтори своето обвинение извън стените на Камарата на общините. След двадесетина минути няколко журналисти вежливо се извиниха и побързаха към изхода. „Добре – помислих си аз, – това навярно ще се появи във вечерните вестници.“ Сега ми олекна и аз предложих да ми задават следващите въпроси. Какво мисля за Бърджис? Бил ли съм приятел с Маклийн? С какво си обяснявам изчезването им? Къде са те? Какви са политическите ми възгледи? Аз ли съм „третият човек“? Да отговарям ми беше лесно.

След около час преминахме в столовата, където бяха сервирани бира и шери (за щастие, броят на гостите бе намалял). Репортерите започнаха да се отнасят с мене забележимо по-дружески. Само представителят на „Дейли експрес“ проявяваше излишно усърдие и за това на повечето от неговите въпроси аз отговарях злорадо: „Без коментари!“

Впоследствие научих, че той единадесет години е работил над книга по това дело и (цитирам по книгата на Антъни Пърди „Бърджис и Маклийн“) „в продължение на пет от тях почти нищо друго не вършел“, за това не го обвинявам за неговата настойчивост. Само бих го посъветвал да изкара двуседмичен курс за водене на разпит при Скардън.

Беше минало времето ми за обяд, когато си отиде и последният посетител. Съобщенията за пресконференцията във вечерните вестници бяха повече от добри. Поканата към Липтън беше напечатана черно на бяло точно така, както я бях изказал. Сутрешните вестници, които излязоха на следващия ден, в общи линии потвърдиха благоприятното впечатление. Един приятелски настроен към мене репортер ми позвъни да ме поздрави с успешно проведената пресконференция. Сега опашката беше при Липтън. Първата вечер Би-би-си съобщи, че той е присъствувал на заседанието на Камарата на общините, но пазел мълчание. На следващата вечер той се предаде. Един парламентарен репортер ми предаде точните му думи и ме попита имам ли някакви коментари. Помолих го да ми се обади пак след пет минути. Почувствавах такова облекчение, че в първия момент ми се прииска да поздравя Липтън за благородната постъпка, но след като реших, че той не заслужава такова добро отношение, се ограничих с няколко уклончиви фрази: „Мисля, че полковник Липтън постъпи правилно. Що се отнася до мене, то инцидентът е приключен.“ За пръв път от две седмици заведох майка си в местния бар. Инцидентът бе наистина изчерпан и си остана такъв в продължение на седем години. Пресата ме захвърли, като че я бях опарил. В светлината на последвалите събития е лесно да се обвинява Макмилън, а заедно с него и цялото правителство за това, че те ми издадоха свидетелство за благонадеждност. Но вината не е тяхна. Никой от правителството и особено от службата за сигурност не искаше да прави публично изявление през 1955 година. Доказателствата бяха неубедителни. Не трябваше нито да възбуждат против мене формално обвинение, нито пък напълно да ме оправдават. На тях им се наложи още повече открито да се изказват относно шума, който вдигна лошо информираната масова преса, а също във връзка с нелепата грешка на Маркъс Липтън.

Особено голяма отговорност за това необичайно фиаско носи пресата на Бивърбрук. Именно тя заради глупавата враждебност на Бивърбрук към Идън и Министерството на външните работи започна и продължаваше цялата тая история въпреки грубите грешки. Би било интересно да се сравнят разходите на нашата дипломатическа служба зад граница с парите, които „Дейли експрес“ изхарчи в търсене на късчета

информация по делото „Бърджис–Маклийн“. Но лошото и доброто вървят заедно. Аз трябва да благодаря на Бивърбрук за седемте години спокоен живот и за възможността да продължа делото, на което съм посветил целия си живот.

Независимо от всички тия драматични събития моята работа зад граница по това време не беше завършена. От 1956 до 1963 г. аз бях в Близкия Изток. Западната преса публикуваше много измислици за този период от моята работа, но за сега аз ще ги оставя на съвестта на авторите им. Работата е в това, че английската и американската специална служба успяха достатъчно точно да възпроизведат картината на моята дейност едва до 1955 г., а за по-нататъшната ми работа (от всички данни е ясно) нищо не им е известно. И аз нямам намерение да им помагам в това. Ще дойде време, когато ще бъде възможно да напиша друга книга и да разкажа в нея за други събития. Във всеки случай за съветското разузнаване не беше безинтересно да знае за подривната дейност на ЦРУ и СИС в Близкия Изток.

КРАЙ

© 1968 Ким Филби
© 1981 Димитър Ненчев, превод от руски

Kim Philby
My Silent War, 1968

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007

Публикация:
Военно издателство
София, 1981

Kim Philby MY SILENT WAR
Macgibbon & Kee London – 1968
Филби Ким

МОЯ ТАЙНАЯ ВОЙНА

Воспоминания советского разведчика Пер. с англ. П. Н. Видуэцкого и С. К. Рощина. –
М. Воениздат, 1980. – 191 с.

© Перевод на русский язык. Воениздат, 1980
Превод от изданието на Воениздат, 1980

© Димитър Ненчев, преводач, 1981
с/о Jusautor, Sofia
Ч 820

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2690>]